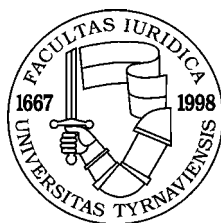

FORUM
IURIS
EUROPAEUM

Journal for Legal Science
Zeitschrift für die Rechtswissenschaft

5/2017/Nr. 1

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

TRNAVA

FORUM IURIS EUROPAEUM – recenzovaný časopis pre právnu vedu
Journal for Legal Science
Zeitschrift für die Rechtswissenschaft

Editor-in-chief/Chefredakteur/Hlavný redaktor:

doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Editorial board/Redaktionsbeirat/

Redakčná rada:

Uni.- Doz. Dr. Christian Alunaru

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș“, România
Vasile Goldiș Western University of Arad, Romania

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.

Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic

Prof. Jur. Dr. Michael Bogdan, B.A., LL.M.

Lunds universitet, Konungariket Sverige
University of Lund, Kingdom of Sweden

prof. JUDr. Alexander Brösl, CSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Slovenská republika
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovak
Republic

Prof. Dr. Maximilian Fuchs

Katolische Universität Eichstätt–Ingolstadt,
Bundesrepublik Deutschland
Catholic University of Eichstätt–Ingolstadt,
Federal Republic of Germany

Prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.

Masarykova univerzita v Brne, Česká republika
Masaryk University in Brno, Czech Republic

prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic

doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská
republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic

Doz. Dr. sc. Aleksandra Maganić

Sveučilište u Zagrebu, Republika Hrvatska
University of Zagreb, Republic of Croatia

Prof. Dr. Dušan Nikolić

Univerzitet u Novom Sadu, Republika Srbija
University of Novi Sad, Republic of Serbia

prof. JUDr. Mária Patakyová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská
republika

Comenius University in Bratislava, Slovak
Republic

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská
republika

Trnava University in Trnava, Slovak Republic

prof. doc. JUDr. Marek Šmíd, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská
republika

Trnava University in Trnava, Slovak Republic

em. o. Univ. – Prof. DDr. h. c. Dr. Rudolf Welser

Universität Wien, Republic Österreich
University of Vienna, Republic of Austria

Editors and proofreaders/Sprachredakteure und Redakteure/Editori a korektori:

Andrew Billingham

Mgr. Marek Káčer, PhD.

PhDr. Jitka Madarásová

Mgr. Peter Mach, PhD.

JUDr. Marianna Novotná, PhD.

doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Address of editorial office/Redaktionsanschrift/Adresa redakcie:

Kollárova 10, SK-918 43 Trnava

E-mail: fie@truni.sk

ISSN 1339-4401

© Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2017

Contents/Inhalt/Obsah

I. Articles/Aufsätze/Články

Branislav Borovský

Antropologický a prirodzenoprávny pohľad na manželstvo 5

Jana Kanzelsberger

The Ombudsman in the Constitutional System of the Slovak Republic 27

Miloš Lacko

Materská dovolenka a materské 41

Peter Mosný

Európska schéma obchodovania s emisiami, jej vývoj, perspektíva a napojenie
na medzinárodné mechanizmy 67

Eva Šandriková

Aplikácia princípu *ultima ratio* so zameraním na prípravné konanie trestné 79

II. Science news/Aus dem wissenschaftlichen Leben/Z vedeckého života

Viktor Križan

Správa o medzinárodnej konferencii Olomoucké právnické dny,
konanej 18.–19. mája 2017 v Olomouci 91

III. Reviews/Rezensionen/Recenzie

Denis Bede

Janina Ciechanowicz-McLean/Maciej Nyka: Environmental Law 93

Antropologický a prirodzenoprávny pohľad na manželstvo

Abstrakt: Cieľom príspevku sú úvahy o povahe manželstva z pohľadu klasickej prirodzenoprávnej školy, ktorej korene siahajú do staroveku a svojich zástancov má aj v súčasnosti. Antropológia, ako veda o človeku, súvisí s pojmami ako osoba, náklonnosť, prirodzenosť, sloboda, partikulárne a spoločné dobro. V príspevku sú skúmané jednotlivé termíny a vzťahy medzi nimi, majú pritom na zreteli ich spojitosť s manželstvom. Večný, prirodzený a morálny zákon sú vymedzené s cieľom poskytnúť oporu trvalému a výlučnému spoločenstvu muža a ženy.

Kľúčové slová: manželstvo – prirodzený zákon – večný zákon – morálny zákon – spoločné dobro – partikulárne dobro – prirodzené právo – pozitívne právo – spravodlivosť – personalizmus – klasická prirodzenoprávna škola – individualizmus – kolektivismus

Úvod

V posledných desaťročiach sa pozornosť zákonodarcov a akademikov zameriavala čím ďalej tým viac na inštitút manželstva. Diskusie o povahe manželstva, jeho cieľoch a osobách spôsobilých uzavrieť manželský zväzok sú rozšírené. Nejednoznačná terminológia, rozmanitosť výkladu niektorých pojmov, opieranie sa o sociologické kritéria, proklamovanie demokratických princípov a pod. sú v mnohých prípadoch ukazovateľmi smeru, ktorým sa diskusia o manželstve, ako aj o právach a povinnostiach z neho vyplývajúcich, ubera.

Právo upravuje tie vzťahy, na ktorých má spoločnosť záujem. Skupina ľudí, ktorej je zverené spoločné dobro, musí pochopiteľne brať na zreteľ aj práva menšín, keďže princípy demokracie a právneho štátu by ich mali zaručovať každému. Kto však rozhoduje o tom, čo je obsahom práv jednotlivca? Už v starovekej spoločnosti si uvedomili, že rodina má výsostné postavenie v rámci medziludských vzťahov, a preto ju začali chrániť. Položme si otázku, ktorú sme už načrtli pri tom, keď sme „hľadali“ toho, kto rozhoduje o obsahu práv: „vytvára“ ich spoločnosť, respektíve vládnuca sila? Alebo existujú určité práva, ktoré nevytvára, len ich „nachádza“? A ak ich nachádza, kde majú svoj prameň? Má právo na život človeka a právo šoféra pohnúť sa autom na semafore, keď naskočí zelená farba, ten istý základ a tú istú právnu silu? Zodpovedanie týchto a podobných otázok súvisí so vzťahom prirodzeného a pozitívneho práva. Niekedy sa tieto výrazy stavajú proti sebe, inokedy sa hľadá medzi nimi súlad. V príspevku vychádzame z predpokladu, že právny poriadok je sčasti zložený z prirodzeného a sčasti pozitívneho práva, medzi ktorými neexistuje nevyhnutne nesúlad, ale jednota. Obe „práva“ tvoria súčasť právneho poriadku¹.

V príspevku sa zaoberáme manželstvom z antropologickej perspektívy, aby sme sa priblížili k odpovediam na otázky, ktoré sa naskytujú v súvislosti s právom na uzavretie manželstva, ako aj povahou manželstva z hľadiska vlastností a cieľov.

¹ Q.v. HERVADA, J.: *Introducción crítica al derecho natural*. Undécima edición. Pamplona : Eunsa, 2011, s. 176–177.

1 Prirodzené právo

Skutočnosť, že manželstvo je postavené na ľudskej prirodzenosti, respektíve že pramení priamo z ľudskej prirodzenosti, nie je v pravom slova zmysle náboženským argumentom. Nie je potrebné veriť v biblické Zjavenie kvôli tomu, aby jednotlivec poznal a žil podstatu manželstva. Manželstvo je vpísané do ľudskej prirodzenosti, a preto je poznateľné ľudským rozumom.

Podľa nás tento inštitút nie je výtvorom kresťanov². Keď text knihy *Genesis* opisuje manželstvo, v prvom rade vystihuje antropologickú pravdu o človeku (Gn 1,26–30; 2,4–25). Tí však, ktorí Bibliu nepoznajú alebo v jej obsah neveria, majú rozum, a ten je súčasťou ľudskej prirodzenosti, spoločnej všetkým ľuďom. Aristoteles definoval človeka ako rozumnú bytosť³, ktorá sa odlišuje od všetkých ostatných zvierat práve rozumom. Náš výklad sa pokúsime vybudovať na prirodzenoprávnej koncepcii⁴.

Hneď na úvod musíme poznamenať, že manželstvo má dvojaký aspekt: spoločenský a osobný (personálny). Zo spoločenského hľadiska, a tým aj z právneho, je manželstvo chápané ako zmluva, ktorá je veľmi významná pre spoločnosť (najmä kvôli plodeniu a výchove detí), a preto ju spoločnosť chráni. Takisto sa kladie dôraz na to, že obsah tejto zmluvy je daný povahou a cieľmi manželstva ako stabilnej inštitúcie a ktorá preto nie je závislá od vôle jednotlivcov. Ide teda o špecifickú zmluvu (*sui generis*). Z personálneho hľadiska sa kladie dôraz na intenzívne osobné spoločenstvo muža a ženy⁵.

1. 1 Prirodzený zákon a večný zákon

Predstavitelia klasickej filozofickej koncepcie prirodzeného zákona (*lex naturalis*) tvrdili, že tento zákon je odvodený z večného zákona (*lex aeterna*). Podľa Aurelia Augustína († 430) *lex aeterna est ratio divina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans* („večný zákon je Boží rozum alebo vôľa, ktorá prikazuje dodržiavať prirodzený poriadok a zakazuje porušovať ho“)⁶. Tomáš Akvinský († 1274) sformuloval túto definíciu: *Lex aeterna est ratio divinae sapientiae, in quantum est directiva omnium actuum et motionum* („večný zákon je poriadkom Božej múdrosti, pretože vedie všetky činy a pohyby“)⁷.

Prostredníctvom večného zákona je Boh najvyšším zákonodarcom vo vesmíre a autorom všetkých zákonov, ktoré ho riadia. Z toho istého dôvodu je Boh aj prvou príčinou

² Tu máme na mysli najmä ciele a podstatné vlastnosti manželstva, ktoré nie sú nanútené zvonka (štát, cirkevné spoločenstvá), ale možno ich obsah „prečítať“ v ľudskom rozume. Q.v. GEORGE, R. P./GIRGIS, S./ANDERSON, R. T.: What is marriage? In *Harvard Journal of Law & Public Policy*. Vol. 34 (2010), no. 1, s. 245–287 a NAVARRO-VALLS, R./GOYTISOLO, J. V.: *Matrimonio y derecho*. Madrid: Real Academia de Jurisprudencia y Legislación, 1994, s. 153.

³ Grécky výraz *zoon logikon* sa zvykne prekladať ako rozumná, živá, respektíve žijúca bytosť. Arist. *Metaph.* I,1. Pre rôzne ponímania duševnej stránky človeka v staroveku pozri HENDRIK, L.: *Ancient Theories of Soul*. In ZALTA, E. N. (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na <https://plato.stanford.edu/entries/ancient-soul/>.

⁴ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 1, s. 195 a NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava – Trnava: Iura edition, 2006, s. 249.

⁵ Q.v. NĚMEC, D.: *Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 215.

⁶ August. C. Faust. XXII,27.

⁷ Summa theol. I–II, q. 93, a. 1.

a posledným cieľom práva. Je tak absolútnym základom práva. V tomto zmysle mal Hans Kelsen († 1973) pravdu, keď tvrdil, že viera v Boha je predpokladom prirodzeného zákona. Bojoval tak proti tým jusnaturalistom, ako Hugo Grotius († 1645) a predstaviteľom modernej školy prirodzeného práva, ktorí zastávali názor, že platnosť prirodzeného zákona je nezávislá od Božej vôle a Božieho rozumu (vyjadrovali to vo fráze *etsi Deus non daretur* [„ako keby Boh neexistoval“]). Kelsen však neveril v tézu, že „Boh je základom prirodzeného zákona“, a preto ju musel odmietnuť. Priznal však, že jedine Boh môže byť základom prirodzeného zákona a empiricky sa snažil popierať existenciu takéhoto zákona. Avšak nami uvedené klasické definície nie sú postavené na teologickej alebo náboženskej argumentácii. Nie je potrebné veriť, keďže večný a prirodzený zákon je dostupný rozumovému poznaniu. Aristoteles († 322 pred Kr.) neveril v Boha, ktorého vyznávajú kresťania, ale rozumovým poznaním dospel k záveru (*cognitio certa per causas*)⁸, že vo vesmíre (*cosmos*) musí existovať Bytosť, ktorá je zvrchovaným zákonodarcom a základom práva.

1. 2 Poznatelnosť prirodzeného zákona

Tento Boží večný zákon je poznateľný človekom, pretože ľudský rozum participuje na jeho poznaní. *Lex naturalis est participatio legis aeternae in rationali creatura* („Prirodzený zákon je účasť na večnom zákone v rozumovej bytosti“)⁹. Cicero († 43 pred Kr.) rozumovou argumentáciou dospel k tvrdeniu, že určite existuje „skutočný zákon, správny rozum, ktorý je v súlade s prirodzenosťou. Táto prirodzenosť je vlastná všetkým (ľuďom), je nemenná, stála a večná. Povoláva nás k tomu, aby sme plnili naše záväzky a odvracia nás od zla, ktoré zakazuje“ (*Est quidem vera lex recta ratio naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat*)¹⁰. Obsah prirodzeného zákona je poznateľný rozumom, ktorý je súčasťou ľudskej prirodzenosti.

Predstavitelia modernej školy prirodzeného práva tvrdili, že prirodzený stav človeka (vo význame prvotný) bol asociálny. Mysleli si, že spoločnosť bola neskorším kultúrnym výtvorom na základe vôle človeka (a nie vyplývajúci z rozumovej povahy vecí a skutočnosti, že človek je od prirodzenosti „spoločenský tvor“ ako učil Aristoteles). V rámci tohto asociálneho stavu mal človek prirodzené práva; filozof Thomas Hobbes († 1679) hovoril o *ius omnium erga omnes*, čiže človek mal podľa neho „všetky práva voči všetkým ľuďom“¹¹. To v praxi malo znamenať, že pre vzťahy medzi jedným a druhým človekom boli spravodlivosť, správne konanie a vymožitelnosť práva neznámymi pojmami. Išlo o stav čistej „anómie“ (čiže absencie noriem) a absolútnej sily, násilia a donútenia. Tento pohľad je v ostrom kontraste so závermi klasickej školy prirodzeného práva, ktorá predpokladá, že človek je z prirodzenosti rozumný, spoločenský a je pánom svojich skutkov¹². Iný autor zdôrazňuje

⁸ Q.v. DORAN, R. M./CROKEN, R. C. (eds.): *Collected Works of Bernard Lonergan: Early Works on Theological Method I*. Toronto : Lonergan Research Institute, 2010, s. 70n.

⁹ *Summa theol.* I–II, q. 92, a. 2.

¹⁰ *Cic. Rep.* III,33.

¹¹ Pravdepodobne známejšie sú iné frázy tohto anglického filozofa: *bellum omnium contra omnes* („vojna všetkých proti všetkým“) a *homo homini lupus* („človek človeku vlkom“). Q.v. HOBBS, T.: *Opera philosophica omnia quae latine scripsit: in unum corpus nunc primum collecta. Vol. II*. Londini : Apud Ioannem Bohn, 1839, s. 148 a 166. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že frázu *lupus est homo homini, non homo, quom qualis sit non novit* prvý raz použil rímsky autor komédie Plautus († 185 pred Kr.). Q.v. Plaut. *Asin*.

¹² Q.v. MOLANO, E.: *Sobre la Justicia y el Derecho. Principios de la teoría del derecho natural*. In *Ius Canonicum*. Vol. 53 (2013), s. 439–492 a HERVADA, J.: *op. cit.* 1, s. 119 a 126–127.

normatívny charakter ľudskej prirodzenosti, vďaka ktorému sú ľudia schopní „čítať“ vo svojom vnútri normy¹³.

2 Poňatie ľudskej osoby z hľadiska klasickej reflexie

Výraz „osoba“ zahŕňa v sebe myšlienku dôstojnosti, presnejšie povedané dôstojnosti toho, kto má čo povedať na scéne tohto sveta¹⁴. Severinus Boethius († 524/526) je autorom definície osoby: *rationalis naturae individua substantia*¹⁵, ktorá je smerodajná pre ďalšie obdobia. Keď Akvinský komentoval pôvod termínu *persona*, definoval ho ako *hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente*¹⁶ a dodal: „Keďže najväčšia dôstojnosť spočíva v subsistencii rozumovej prirodzenosti, tak každý jednotlivec obdarený rozumovou prirodzenosťou sa nazýva osoba“¹⁷. Akvinský vybudoval svoje filozofické poňatie človeka (osoba a prirodzenosť) na aristotelovskej tradícii doplnenej reflexiami Augustína a Boethia¹⁸.

Môžeme konštatovať, že ľudská osoba je jedinečný a konkrétny človek vo svojej reálnej úplnosti¹⁹. Odtiaľ pramení jej nekomunikovateľnosť a neopakovateľnosť.

Na základe týchto tvrdení sme dospeli k dvom záverom. Prvým je rozumová prirodzenosť osoby, ktorá sa prejavuje prostredníctvom rozumu, inteligencie. Druhým záverom je dimenzia slobody, ktorá robí človeka pánom svojich skutkov s neodmysliteľnou zodpovednosťou. Dimenzia inteligencie na jednej strane a slobody na strane druhej v koncepte osoby nie je v podstate ničím iným ako vyjadrením duchovnej (nehmotnej)

¹³ Q.v. BEUCHOT, M.: *Filosofía y Derechos Humanos*. México : Siglo XXI editores, 1993, s. 146.

¹⁴ V gréckom antickom divadle sa používali masky, ktoré sa nazývali *prósopon*. Herci sa objavovali na javisku a správali sa podľa toho, akú masku mali na sebe. Z gréčtiny prevzala latinčina výraz *personare* („rezonovať“, „znieť“, „ozývať sa“), z ktorého sa vykryštalizoval pojem *persona*, ktorý sa zvykne do slovenčiny prekladať ako „osoba“, „ľudská osoba“, niekedy aj všeobecným výrazom „človek“, ktorý však plne nezodpovedá gréckemu a latinskému ekvivalentu. Q.v. OCÁRIZ, F.: *Naturaleza, gracia y gloria*. Segunda edición corregida. Pamplona : Eunsa, 2001, s. 355.

¹⁵ *Rationalis naturae individua substantia* („Individuálna substancia rozumovej prirodzenosti“). Boeth. De duab. nat. et una pers. Chr. III.

¹⁶ „Hypostáza ozdobená vlastnosťou, ktorá patrí dôstojnosti“. De pot. q. 8, art. 4, arg. 5.

¹⁷ Summa theol. I, q. 29, a. 3 ad 2. Výraz *subsistens* by sa dal preložiť aj ako „existencia“, „jestvovanie“, „trvanie“. Myslíme si však, že keby chcel Tomáš Akvinský hovoriť o jestvovaní, použil by latinský výraz *existentia* a nie *subsistens*. Preto sme sa rozhodli ponechať výraz *subsistentia* v našom preklade. Akvinský definuje osobu aj týmto spôsobom: *persona significat per modum subsistentis*. Summa theol. III, q. 2, a. 2.

¹⁸ Odvolával sa na Boethia: *Praeterea, sicut Boetius dicit, in libro de duabus naturis, persona est rationalis naturae individua substantia*. Takisto citoval aj Jána Damascénskeho († 749 po Kr.): *Natura enim universalis non sistit secundum se, sed in nuda contemplatione consideratur, ut Damascenus dicit*. Odvolával sa tiež na Sokrata, ktorý bol majstrom Aristotelovho učiteľa Platóna: *Unde manus Socratis, quamvis sit quoddam individuum, non est tamen persona, quia non per se existit, sed in quodam perfectiori, scilicet in suo toto*. Summa theol. III, q. 2, a. 2. Aristotela nazýval Tomáš vo svojich diela „Filozof“: *Secundum quod philosophus dicit, in II Physic., quod natura est principium motus in eo in quo est per se et non secundum accidens. Hoc autem principium vel forma est, vel materia*. Summa theol. III, q. 2, a. 1.

¹⁹ Podľa kánonistu Hervadu, výraz „osoba“ nie je principiálne iným vyjadrením pojmu „človek“, ale predovšetkým spôsobom, akým sa označuje človek, pokiaľ ide o jeho ontologický a právno-sociálny status. Nazvať človeka osobou znamená vybaviť si presné konotácie jeho bytia (ontologický status) a jeho života v spoločnosti (právno-sociálny status). Tvrdil, že výraz „osoba“ sa používa primárne v ontologickom zmysle. Takmer vždy, keď povieme slovo „osoba“, máme na mysli tento zmysel. Takisto aj v dokumentoch, ktoré sú významné pre právo, ako medzinárodné deklarácie, dohody o ľudských právach a ústavy štátov vnímajú osobu v jej ontologickom význame. Q.v. HERVADA, J.: *El Derecho Natural*. Pamplona : Eunsa, 1992, s. 424 a 430.

dimenzie. Tak rozumové poznanie, ako aj schopnosť lásky, sú prejavy rozumovej činnosti a slobodného rozhodovania prostredníctvom slobodnej vôle. Sloboda je potencialita nasmerovaná na konanie a rozhodovanie²⁰.

2. 1 Tranzitívne a imanentné účinky slobodného konania

Historický človek je výsledkom svojich osobných činov, ktoré z hľadiska následkov majú tranzitívne a imanentné účinky. Tranzitívne sú tie ľudské konania, ktoré vyvolávajú účinky nachádzajúce sa mimo konajúceho človeka. To preto, lebo presahujú konajúci subjekt: výroba stoličky, namaľovanie steny, vyvolanie úsmevu u inej osoby, etc. Výsledok alebo produkt je mimo konajúceho človeka. Avšak kvôli osobnej angažovanosti konajúceho, prostredníctvom ktorej dáva zmysel svojej činnosti, sa konajúci slobodne stáva príčinou tranzitívneho účinku. Človek nielenže je príčinou tranzitívneho následku, ale tento „presahujúci“ účinok v ňom takisto zanecháva stopy. Tieto imanentné (intranzitívne, vnútorné) stopy sa wpisujú do jeho rozumu, vôle a srdca. Ak niekto podvedie druhého, nielenže vytvára podvod (tranzitívny účinok), ale sám sa stáva podvodníkom (imanentný účinok). V prípade, že často podvádza, vytvára sa v ňom sklon k podvodu a zároveň sa oslabuje jeho schopnosť odolávať tomuto sklonu. Cez slobodné skutky človek formuje svoj vlastný život: buď ho zdokonaľuje, alebo ho ničí. Imanentný účinok je vnútorný následok, pretože pretrváva vnútri konajúceho subjektu a pretvára ho²¹.

2. 2 Sloboda ako schopnosť zaviazať sa

Ako možno vnímať slobodu z hľadiska rozhodovania? Byť slobodným znamená mať čo najviac alternatív na uplatňovanie slobody? Alebo to znamená rozhodnúť sa a tým obmedziť ostatné alternatívy? Stáva sa konajúci takýmto rozhodnutím neslobodným?

Ak sa pod pojmom sloboda rozumie iba schopnosť vybrať si, človek by bol tým viac slobodnejší, čím viac možností by mal na výber. A naopak, bol by menej slobodným v závislosti od menšieho množstva alternatív, z ktorých si môže vybrať. Je správne nazerať na slobodu týmto spôsobom? V praxi by to znamenalo, že ak sa človek rozhodne pre niečo záväzným spôsobom, stáva sa neslobodným a v určitom zmysle slova degraduje svoju dôstojnosť.

Tvrdenie, že človek je obmedzenou a konečnou bytosťou, je empiricky pozorovateľnou skutočnosťou. Je nemožné zároveň „byť“ a „robiť“ všetky možnosti, všetky alternatívy. Každé slobodné rozhodnutie je „obmedzením“ slobody, lebo nevyhnutne so sebou prináša odmietnutie iných variantov²². Tak sa človek obmedzuje len na jednu alebo niekoľko možností; všetky ostatné musí vylúčiť z dôvodu, že sa už rozhodol. Na základe týchto úvah by sa mohlo dospieť k absurdnému záveru: najväčšia sloboda človeka spočíva v tom, že má možnosť nič si nevybrať. Skutočnosť je však iná. Hoci je človek neúplnou bytosťou hľadajúcou zmysel a náplň života, vďaka slobode, ako vlastnosti vôle smerujúcej k dobru,

²⁰ Ibid., s. 452 a 455.

²¹ Q.v. MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: *Manželství a rodina*. Pardubice : Axis, 2014, s. 36–37.

²² Q.v. BARRIO MAESTRE, J. M.: *Los límites de la libertad: su compromiso con la realidad*. Madrid : Rialp, 1999, s. 160.

nachádza tento zmysel²³. Cieľom slobodnej vôle nie je udržať v „hre“ čo najviac možností, ale konkrétnym rozhodnutím urobiť krok od možného (potenciálneho) dobra k skutočnému (reálnemu, aktuálnemu) dobru. Cieľom slobody nie je možnosť (*facultas*) dobra, ale jeho vlastnenie, jeho držba (*possessio*). Ak je človek hladný, jeho cieľom nie je objaviť čo najviac možností ako sa nasýtiť, ale získať jedlo. V prípade, že sa akceptuje poňatie slobody ako schopnosti disponovať alternatívami v maximálnej možnej miere čo do kvantity a kvality, konkrétne rozhodnutie sa pre jednu možnosť a záväzok vyplývajúci z takéhoto rozhodnutia sa stáva obmedzením slobody, a tým aj dôstojnosti. Zaviazat sa trvalým a definitívnym spôsobom by bolo v tomto ponímaní nezmyselné; a čím hlbšie by nejaký výber zaväzoval človeka a určoval jeho budúce konanie, tým viac by sa protirečil takémuto poňatiu slobody²⁴.

Vychádzame však z empiricko-existenciálnej skúsenosti založenej na metafyzickej reflexii, ktorá spočíva v tom, že cieľom slobody je vlastnenie dobra²⁵. Každý záväzok nevyhnutne prináša obmedzenie iných alternatív, ale toto obmedzenie nepotláča slobodu, práve naopak, realizuje ju. V bežnej reči sa používa výraz „slobodný muž“, „slobodná žena“ na označenie skutočnosti, že osoby nežijú v manželstve. Zvykne sa hovoriť o „rozlúčke so slobodou“ bezprostredne predtým, než muž a žena uzavrujú manželstvo. Hoci tieto výrazy majú v hovorovej reči svoj význam a nemožno na ne nazerať do dôsledkov ako to robíme v tejto chvíli, vo svojej skutočnej podstate by mohli degradovať akýkoľvek záväzok z toho dôvodu, že trvalé a definitívne rozhodnutie by bolo opakom slobody. Vstup do manželstva, ako aj iný obdobný záväzok, nie je v rozpore so slobodným rozhodnutím, ale v súlade s ním. Sloboda nemá vplyv len na minulosť alebo prítomnosť, ale aj na budúcnosť²⁶. Vďaka nej človek môže vlastniť budúcnosť v istom zmysle slova: slobodným rozhodnutím spočívajúcim v záväzku predbieha čas a poníma budúcnosť týmto rozhodnutím urobeným v prítomnosti. Rozhodnutie zahŕňa záväzok a zodpovednosť k vytýčenému cieľu²⁷.

2. 3 Medziludská dimenzia človeka

Na základe metafyzickej perspektívy môžeme dedukovať, že osoba je otvorená vo vzťahu k ďalším perspektívam, medzi ktoré sa zaraďuje vyššie spomenutá oblasť slobodného konania. Ďalšou z nich je fenomenologicko-psychologická perspektíva, ktorá zachytáva osobnú charakteristiku človeka takto: osoba je „ja“ otvorené k „ty“²⁸. Táto medziludská dimenzia je podľa nášho názoru základným filozofickým kameňom, na ktorom možno racionálnymi argumentmi demonštrovať povahu manželstva ako existenciálneho spoločenstva muža a ženy, darujúcich sa jeden druhému v úplnej celistvosti svojej osoby, i.e. v jednote duše a tela. Táto vnútorná jednota je zároveň darom a cieľom. Je darom, pretože človek je pôvodcom svojich slobodných skutkov. Je cieľom, lebo je schopný byť pánom svojich skutkov umožňujúcich mu odovzdať samého seba. Ako pôvodca svojich skutkov je konajúcim subjektom, ktorý vytvára svoj život. A teda ako pán svojich skutkov sa stáva

²³ Q.v. KKC 1731.

²⁴ Q.v. MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: op. cit. 21, s. 30–31.

²⁵ Q.v. MAURI, M.: *Tesis básicas sobre la felicidad y la libertad*. Dostupné na: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/65911/1/Tesis%20básicas%20sobre%20la%20felicidad%20y%20la%20libertad.pdf>.

²⁶ Q.v. BARRIO MAESTRE, J. M.: op. cit. 22, s. 160.

²⁷ Q.v. MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: op. cit. 21, s. 37–38.

²⁸ Q.v. GUARDINI, R.: *Mundo y Persona*. Madrid: Ed. Guadarrama, 1963, s. 286 a MOUNIER, E.: *Le personalisme*. Paris: P.U.F., 1949, s. 136.

skutočne slobodným vtedy, keď svoju slobodu odovzdá. Odovzdať to najvnútornejšie (jednotu tela a duše) druhému „ty“ je vlastným zmyslom slobody: bez možnosti zaviazat' sa človek nemôže naplniť cieľ slobody, ktorým je láska (vôľa smerujúca k poznanému dobru)²⁹.

Keďže osoba predstavuje svoje telo a svoju dušu, nie v zmysle dualizmu, ale, ako sme vyššie naznačili, v zmysle substanciálnej jednoty, toto odovzdanie tela a duše možno vnímať ako prejav slobodnej vôle odovzdať všetky dimenzie svojho života druhej osobe v manželskom zväzku³⁰. Myslíme si, že *ius in corpus*³¹ je z dnešného personalisticko-tomistického pohľadu prekonaný termín, keďže manželstvo nemožno redukovať na „právo jedného na telo druhej“³². Tým by bolo manželstvo ochudobnené a manželia by boli vo vzťahu objektov a nie subjektov. Manželstvo je z pohľadu tejto perspektívy klasickej reflexie celoživotné spoločenstvo jednej osoby mužského pohlavia s druhou osobou ženského pohlavia, ktoré je založené na úplnom odovzdaní jednoty tela a duše tomu druhému.

3 Personálne hľadisko manželstva z pohľadu prirodzeného zákona

Manželstvo je inštitútom Božieho práva – prirodzeného a pozitívneho. Božie právo predstavuje súhrn noriem, ktoré sú ustanovené Bohom. Preto hovoríme o ich všeobecnej záväznosti a nezrušiteľnosti. Tieto normy sú poznateľné zo zákonov stvorenia prirodzenou schopnosťou rozumu (prirodzené Božie právo) alebo sú obsiahnuté v nadprirodzenom Zjavení, ktorého prameňmi sú Sväté Písmo a ústna Tradícia (pozitívne Božie právo)³³. Ďalším rozdielom medzi týmito dvoma zložkami Božieho práva je záväznosť: zatiaľ čo normy prirodzeného Božieho práva sú morálne záväzné pre všetkých ľudí bez výnimky, normy pozitívneho Božieho práva sú morálne záväzné len pre pokrstených, ktorí sa prijatím krstu zaviazali spoznávať a plniť všetky Božie zákony (prirodzené a aj pozitívne zjavené). Ak sú normy pozitívneho Božieho práva súčasťou práva (e.g. ako súčasť noriem obsiahnutých v Kódexe kánonického práva z roku 1983), právne záväzné sú len pre členov Katolíckej cirkvi. Božie právo Cirkev len deklaruje, nevytvára ho. Vyhlasuje ho prostredníctvom konkrétnych právnych noriem, ktorých morálna záväznosť vyplýva z autority samého Boha ako zákonodarcu³⁴.

Princípy Božieho práva sú vpísané do ľudskej prirodzenosti konkrétnych osôb, i.e. muž a ženy v ich individualite. Prvé vyjadrenie prirodzeného Božieho práva tkvie v štruktúre stvorenia. Je zřejmé, že inštitút manželstva zodpovedá Božiemu právu. Ale z tohto tvrdenia

²⁹ Q.v. MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: op. cit. 21, s. 39n.

³⁰ Q.v. OCÁRIZ, F.: op. cit. 14, s. 50.

³¹ „Právo na telo“. Inými slovami povedané, manžel má právo na sexuálne úkony, ktoré sú vlastné manželstvu, rovnako ako aj manželka vo vzťahu k manželovi. Ide o tzv. *debitum* (dlh), na ktoré má druhá strana nárok. Tento princíp bol dlhé roky prítomný v ponímaní manželstva. V posledných desaťročiach v dôsledku personalisticky ladených filozofických smerov bol tento princíp zatlačený do úzadia. Počiatok tejto zmeny badať v tridsiatych rokoch minulého storočia, keď sa začali používať výrazy „spoločenstvo života“, „životné spoločenstvo“ a iné. Q.v. HERVADA, J.: *Una caro. Escritos sobre el matrimonio*. Pamplona : Eunsa, 2000, s. 624.

³² So zodpovedajúcou povinnosťou ženy na právo muža. Samozrejme, aj žena má právo na telo svojho muža a ten má voči svojej žene povinnosť.

³³ Bližšie k tomuto pojmu v teologickom i právnom zmysle pozri VLADÁR, V.: Hodnota tradície v kánonickom práve. In *Studia theologica*. Roč. 15 (2013), č. 3, s. 43–62.

³⁴ Q.v. NEMEC, M.: op. cit. 4, s. 10–11 a VLADÁR, V.: Biblické základy kánonického práva. In *Teoretické úvahy o práve. Zborník z Vedeckej konferencie doktorandov a študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009.

nemožno usudzovať, že manželstvo, jeho obsah, ciele a vlastnosti sú svojvoľné a nemajú nič spoločné s ľudskou bytosťou. Manželstvo nie je primárne spoločensko-právnym inštitútom, v rámci ktorého je oprávnené rozvíjať sexualitu. Práve naopak, manželstvo je rozvíjaním prirodzenej náklonnosti (*inclinatio naturalis*) a samotnej sexuality, ktorá je v súlade s ontologickou štruktúrou ľudskej osoby a ktorá je až sekundárne predmetom spoločensko-právnej úpravy, keďže spoločnosť má záujem na ochrane tohto jedinečného medzilidského vzťahu³⁵.

3. 1 Prirodzené náklonnosti vo všeobecnosti

Táto štruktúra spočíva v tom, že človek si nemôže udeliť bytie sám od seba, ale že ho dostáva v ontologickej štruktúre. Inými slovami: je mu dané. Tvrdenie, že človek má určitú ontologickú štruktúru sa rovná tvrdeniu, že človek má isté dispozície, ktoré sú upravené podľa Božieho poriadku vpísaného do ľudskej prirodzenosti. Jedným aspektom tejto štruktúry je sexuálna dimenzia, ktorá je zameraná na integráciu muža a ženy v manželstve. Práve toto znamená, že manželstvo zodpovedá prirodzenému zákonu. Týmto výrazom sa kladie dôraz na to, že Boh stvoril človeka a usporiadal jeho ontologickú štruktúru spôsobom, pri ktorom sa manželstvo stáva súčasťou osobnej dynamiky človeka, jeho vitálneho horizontu³⁶.

Vyššie sme sa prepracovali k pojmu *inclinatio naturalis*, ktorý úzko súvisí s prirodzeným zákonom. Prirodzený zákon môžeme definovať ako súhrn racionálnych noriem, ktoré predstavujú určitý poriadok tendencií (prirodzených náklonností) vo vzťahu k cieľom ľudskej osoby. Tento poriadok tendencií je vlastný človeku ako osobe.

Prirodzené náklonnosti tvoria súčasť ontologickej štruktúry ľudskej osoby, ktorú sme už opísali. Ľudské vášne a rôzne iné spontánne pohyby, ktoré sú empiricky pozorovateľné, nie sú v priamom vzťahu s prirodzeným zákonom. Vo vzťahu k nemu sú len tie náklonnosti, ktoré zodpovedajú tendenciám vpísaným do cieľov ľudskej osoby podľa rozumu. Tieto cieľovo orientované tendencie predstavujú vzťah k prirodzenému zákonu³⁷.

Keď teda hovoríme o poriadku, ktorý je vpísaný do ľudskej prirodzenosti, zároveň musíme poznamenať, že poznanie prirodzeného zákona vyžaduje poznanie tejto prirodzenosti. Toto poznanie nám umožňuje objaviť zákony, podľa ktorých sa máme riadiť. A tieto zákony zodpovedajú rozumu. Na základe týchto spojitostí môžeme tvrdiť, že ľudská prirodzenosť a rozum sú základom prirodzeného zákona v jeho morálnej a právnej dimenzii³⁸.

Ľudská prirodzenosť a dôstojnosť človeka sú vo svojich základných črtách poznané každým človekom. Sú výsledkom sebauvedomenia (*autoconscientia*) a „vžitého poznania“ (*cognitio per connaturalem*). V každom jednom človeku je základné jadro prirodzeného práva, ktoré pozná. Prirodzené právo človek nepozná vrozeným spôsobom (*modus innatus*), ale prostredníctvom procesu racionálneho praktického poznania, ktoré podlieha zmenám v rozumovom poznaní. Preto sa rozum mýli, má nedostatočné poznanie, chátra, etc. Avšak tieto omyly, nedostatočné poznanie a chátranie sú čiastočné, i.e. nemajú vplyv na základné a fundamentálne jadro prirodzeného práva, ktoré človek má v sebe prostredníctvom

³⁵ Q.v. HERVADA, J.: El Derecho matrimonial. In HERVADA, J./LOMBARDÍA, P. (eds.): *El Derecho del Pueblo de Dios. III*. Pamplona : Universidad de Navarra, 1973, s. 120. V ďalšom výklade budeme používať výrazy „tendencia“ a „náklonnosť“ ako synonymá.

³⁶ Ibid., s. 115–116.

³⁷ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 1, s. 144–145.

³⁸ Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 464.

„vžitého poznania“. A tento druh poznania je neomylný. „Vžité poznanie“ možno vnímať ako bezprostredné poznanie bez dedukcie. Základné jadro prirodzeného práva je tak neomylné poznané každým človekom³⁹.

3. 2 Prirodzené náklonnosti a ľudské dobrá

V tejto línii si predstavitelia klasickej doktríny prirodzeného zákona uvedomili, že za účelom poznania ľudskej prirodzenosti je potrebné vychádzať zo skúseností. Neuspokojili sa však len s čisto empirickou analýzou človeka. Tvrdili totiž, že treba takisto poznať zásadné ciele (*fines essentielles*), z ktorých je odvodzované ľudské konanie (*operatio*). Preto sa snažili skúmať prirodzené náklonnosti človeka (*inclinationes naturae*). Na základe pozornej analýzy ľudskej prirodzenosti, ako aj dohier a cieľov, ku ktorým je naklonená, ľudský rozum môže objaviť a potom vyjadriť „prvotné princípy prirodzeného zákona“. Prvým princípom je základná tendencia človeka hľadať dobro a šťastie, ako aj tendencia odmietať všetko, čo je v rozpore s dobrom a šťastím.

Tento prvý princíp sa zvykne označovať ako *synderesis* (*συντήρησις*)⁴⁰. Jednoducho ho môžeme vyjadriť takto: „robiť dobro a vyhýbať sa zlu“. Tento princíp je nemenný a každý človek mu bez výnimky podlieha. Navyše je neomylný. Inou otázkou je, v čom spočíva dobro a zlo. Tu hovoríme o svedomí a miere poznania morálneho zákona, o tom, do akej miery má konkrétny človek formované svedomie. Človek od človeka sa v tejto dimenzii líši, lebo niekto hľadá šťastie v poznaní a čnostnom živote, iný v rozkoši, ďalší v moci alebo bohatstve, etc. Ale každý jeden je nastavený tak, že hľadá dobro a šťastie (*synderesis*). Inak to môžeme vyjadriť aj takto: človek nemôže chcieť pre seba zlo, ale vždy len dobro. A aj keď sa rozhodne pre zlo z pohľadu právneho a morálneho poriadku (e.g. zavraždí nevinného človeka), zo svojho subjektívneho (vnútorného) pohľadu tak konal preto, lebo v tom videl dobro (zvykne sa hovoriť o zdanlivom dobre, keďže vraždu nemožno objektívne považovať za dobro). Ľudská prirodzenosť je v klasickej chápaní jednoliaty pojem a je vlastná všetkým ľuďom. Ako teda vysvetliť odchýlky v hľadaní šťastia? Nejde iba o relativizmus, ktorý sa opiera o tvrdenie, že neexistujú univerzálne platné princípy, a už vôbec nie v oblasti ľudskej prirodzenosti? Navyše skúsenosť nám ukazuje, že ľudia majú rôzne tendencie. Nie je práve rôznorodosť tendencií dôkazom pre relativizmus a silným protiargumentom klasickej koncepcie prirodzeného práva vyplývajúceho z jednotnej ľudskej prirodzenosti? Tieto filozoficko-morálno-právne otázky sú predmetom diskusií a akademická obec na ne nemá jednotný názor. V skratke možno zhrnúť tieto dva názory takto: zatiaľ čo klasická koncepcia prirodzených práv sa opiera o nemennú ľudskú prirodzenosť vyplývajúcu zo samotnej podstaty vecí (metafyzický realizmus), teória relativizmu sa prikláňa k tvrdeniu, že nemožno hovoriť o jednotnej a nemennej ľudskej prirodzenosti v jednotnom čísle, ale len v množnom čísle, pretože každý človek je iný a má sa správať podľa toho, aké tendencie pociťuje a nemá sa príliš starať o ich správnosť alebo nesprávnosť. Relativizmus vo svojej podstate znamená popieranie absolútnych právd, keďže ľudská sloboda predstavuje absolútnu veličinu („sloboda človeka

³⁹ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 19, s. 540n.

⁴⁰ Zložené z gréckych slov *συν* („spolu“) a *εἶδος* („zrak“). Ide o tzv. spoločný zrak svedomia a zákona (*συνείδησις*): človek prostredníctvom svedomia nahliada na morálny zákon, na prvé princípy. Snaží sa osvojiť si ich a riadiť sa podľa nich. Latinské slovo *synderesis* mohlo byť výsledkom chybného transkripcie gréckeho slova *συνείδησις*, ktorá sa prisudzuje mníchovi Hieronymovi († 420). Cf. HOGAN, L.: *Confronting the Truth: Conscience in the Catholic Tradition*. New York: Paulist Press, 2000, s. 59. V ďalšom výklade budeme používať termín *synderesis*.

je mierou vecí“ a nie „veci sú mierou slobody človeka“), ktorá je autonómna a všetko určuje. Myslíme si, že relativizmus si protirečí, lebo na jednej strane popiera existenciu absolútnych právd, no na druhej strane vychádza z absolútneho tvrdenia („ľudská sloboda je absolútna, neobmedzená“). Nechceme sa detailnejšie venovať týmto dvom filozofickým názorom na to, v čom spočíva šťastie človeka a či možno hovoriť o jedinom štastí, ktoré je vpísané do ľudskej prirodzenosti a ku ktorému všetci ľudia smerujú, hoci formy sa môžu líšiť a niektoré môžu byť aj objektívne nesprávne⁴¹.

Dalšie základné tendencie, ktoré sú podrobne spracované podľa klasickej doktríny prirodzeného zákona, odpovedajú na otázku, v čom spočívajú základné dobrá človeka. Priama súvislosť a vzájomná závislosť medzi tendenciami a ľudskými dobrami sa dá vyjadriť takto: náklonnosti nám pomáhajú objaviť dobrá, ktoré spätne vplyvajú na náklonnosti. Ľudský rozum (vo význame *synderesis*) vyhľadáva dobrá, ku ktorým ľudská prirodzenosť inklinuje a zároveň sa vyhýba zlám, ktoré sú v rozpore s týmito tendenciami⁴².

Rozum jednotlivca nie je neomylný, čo vieme zo skúsenosti. Avšak správne poznanie (*recta ratio*) ľudskej prirodzenosti je neomylné, lebo z nej vychádza a je s ňou v súlade. Toto správne poznanie je hľadaním pravdy, podľa ktorej má človek žiť. Vieme, že človek sa nemôže riadiť iba podľa tendencií alebo vášní, ktoré pociťuje, bez toho, že by bol nad nimi rozum. Ak napríklad cíti v istom momente silné nutkanie ublížiť si vedome na zdraví, táto náklonnosť nie je v súlade s ľudskou prirodzenosťou, lebo nie je riadená správnym rozumovým poznaním (ublíženie na zdraví je v rozpore s tendenciou zachovať si život a integritu svojho tela). Dá sa povedať, že tendencie treba istým spôsobom „vychovávať“ a formovať. Malé dieťa má tendenciu myslieť len na seba. No postupným používaním rozumu (*usus rationis*) si uvedomí, že je potrebné myslieť aj na druhých. Alebo ďalší príklad: ak človek v neprímeranom množstve požíva pokrm a je mu z toho zle, táto tendencia „najesť sa“ je nesprávne využitá, lebo ide proti rozumnej miere (najesť sa bez toho, aby mu bolo zle).

3. 3 Prirodzené náklonnosti osobitne

Teraz prejdime priamo na analýzu jednotlivých prirodzených náklonností. Treba poznamenať, že tieto tendencie nie sú autonómne a izolované medzi sebou. Naopak, sú vybavené určitou jednotou a sú hierarchicky usporiadané. To znamená, že tendencie majú zachovávať medzi sebou poriadok, ktorý je determinovaný rozumom⁴³. Prvou tendenciou (hneď po *synderesis*) je zachovanie vlastného života. Túto tendenciu má človek spoločnú s ostatnými živými tvormi, aj keď v inej forme. Súčasťou tejto náklonnosti je aj integrálny rozvoj osobnosti: človek žije kvôli tomu, aby sa jeho osobnosť rozvíjala a zdokonaľovala⁴⁴.

Druhou tendenciou je vzájomná príťažlivosť medzi mužom a ženou, aby medzi sebou vytvorili celoživotné manželské spoločenstvo, ktoré im umožní plodenie a výchovu detí. Táto tendencia sa nazýva prirodzená náklonnosť uzavrieť manželstvo a vybudovať si rodinu⁴⁵.

⁴¹ Q.v. BARRIO MAESTRE, J. M.: *La gran dictadura: anatomía del relativismo*. Madrid : Rialp, 2011, s. 187 a RODRÍGUEZ-LUÑO, Á.: *Ética general*. 4. ed. Pamplona : Eunsa, 2001, s. 316.

⁴² Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 465.

⁴³ Q.v. CONTRERAS AGUIRRE, S.: El primer principio de la ley natural, según Finnis-Grisez y Rhonheimer y las lecturas contemporáneas de Summa Theologiae I-II, q. 94, a. 2. In *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso*. No. 43 (2014), s. 643–669.

⁴⁴ Q.v. MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: op. cit. 21, s. 42–43.

⁴⁵ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 1, 145.

Cicero považoval manželstvo muža a ženy za prvé spoločenstvo (*prima societas in ipso coniugio est*)⁴⁶. Ak je manželstvo definované spôsobmi ako „jednota zmyselnej lásky“, „spoločenstvo v rozkoši“, alebo „civilný kontrakt“, logicky nemožno pochopiť podstatné vlastnosti manželstva (jednota a nerozlučiteľnosť), alebo dimenziu heterosexuality, ktorá sa stane pochybnou. Ak sa manipuluje s týmito pojmami v spoločnosti, potom daná spoločnosť (lepšie povedané jednotlivci, ktorí preberajú presvedčenia spoločnosti za svoje) nemôže pochopiť prirodzený zákon podľa klasickej školy. Už Cicero poznal tento fenomén a pomenoval ho ako *caecitas mentis* („slepota mysle“)⁴⁷, ktorá je následkom „porušovania prirodzeného zákona“. V stredoveku sa tento jav nazýval „otupovanie mysle“⁴⁸.

Týmito konštatovaniami nemáme v úmysle žiadnym spôsobom uraziť zástancov opačného názoru, ktorí sa usilujú o vnímanie manželstva ako „spoločenstva dvoch osôb“ s možnosťou uzavrieť ho aj medzi dvoma osobami rovnakého pohlavia. Uvedomujeme si, že je potrebné rešpektovať každú osobu, keďže disponuje ľudskou dôstojnosťou (ontologická dimenzia), a to bez ohľadu na názory, presvedčenia, sexuálnu orientáciu, farbu pleti, etc. Základom dôstojnosti osoby totiž nie je psychológia, medicína, biológia, morálka ani právo, ale ľudská prirodzenosť (ontológia a antropológia). Napriek tomu však predpokladáme, že je to práve ľudská prirodzenosť, ktorá poukazuje na spoločenstvo muža a ženy nazývaným manželstvom, bez ohľadu na názorové tendencie toho ktorého obdobia.

Tretia skupina tendencií pozostáva z hľadania a poznania pravdy⁴⁹. Človek ako bytosť obdarená rozumom hľadá pravdu a vyhýba sa nevedomosti a omylu. Táto tendencia v sebe zahŕňa aj hľadanie ozajstného a nielen zdanlivého šťastia, ako aj hľadanie Boha, ktoré môže mať tieto podoby: prvotná príčina vesmíru, zvrchovaný zákonodarca, dokonalé bytie, idea všetkého, zmysel bytia a pod. Inými slovami povedané, človek hľadá správny morálny poriadok (*recta ordo moralis*) a pravdivé náboženstvo (*religio vera*). Súčasťou tejto tendencie je aj umenie a kultúra⁵⁰.

Štvrtou tendenciou je život človeka v spoločnosti s inými ľuďmi. Spoločenský život je nasmerovaný k spoločnému dobru všetkých členov tejto spoločnosti a spočíva v spolupráci jej členov s cieľom dosahovať tie dobrá, ktoré by nemohli dosiahnuť vlastnými silami, i.e. bez spolupráce s inými. Sem patrí politika a iné formy združovania sa. Takisto sa sem zaraďuje aj tendencia komunikovať⁵¹.

Piatou tendenciou je práca, prostredníctvom ktorej človek panuje nad svetom a okrem vonkajšej transformácie zahŕňa aj vnútornú transformáciu. Okrem práce sem patrí aj tendencia oddychovať a zabávať sa⁵².

Vonkajšia transformácia spočíva v úprave vecí alebo v ich produkcii (Aristoteles používal výraz *poiesis*). Napríklad výroba stola z dreva prostredníctvom ľudskej práce, pri ktorej človek upravuje drevo do takej formy, že sa z neho stane ako finálny produkt stôl. Vnútorná transformácia pretvára človeka (Aristoteles ju nazýval *praxis*), ktorý sa prostredníctvom

⁴⁶ Q.v. Cic. Off. I, 54.

⁴⁷ Cf. Cic. Dom. 39,104 a 40,105.

⁴⁸ Tak Cicero ako aj Akvinský používali výraz *caecitas mentis*. Avšak Hervada rozlišoval „ceguera mental“ (mentálna zaslepenosť) a „embotamiento de la mente“ (otupovanie mysle). Podľa nášho názoru obidva španielske preklady latinského výrazu opisujú ten istý fenomén. Q.v. HERVADA, J.: op. cit. I, s. 154 a Summa theol. II–II, q. 15, a. 1.

⁴⁹ Aristoteles začína svoju knihu „Metafyzika“ myšlienkou, že „každý človek prirodzene túži po poznaní“. Arist. Metaph. I,1.

⁵⁰ Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 465.

⁵¹ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 1, s. 145n.

⁵² Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 465–466.

práce zdokonaľuje (hoci nie je vylúčené, že prácou sa môže aj zhoršovať, hlavne vtedy, keď ide o nečestné práce, e.g. predaj ľudí, obchod s drogami, prostitúciu, etc.). Práca ako vynakladané úsilie na dosiahnutie určitého výsledku je aktualizovaním potenciality človeka pracovať a zdokonaľovať sa ako osoba. Základný rozdiel medzi vonkajšou a vnútornou transformáciou je ten, že zatiaľ čo vonkajšia transformácia má transcendentný charakter (v zmysle, že presahuje a zároveň obsahuje upravovanú vec bez toho, že by to malo vplyv na vnútro človeka), vnútorná transformácia má imanentný charakter (vnútro človeka sa touto navonok realizovanou prácou obohacuje). Ide tak o dva aspekty ľudskej práce, ktoré nemožno od seba oddeľovať, aj keď, ako sme uviedli, možno ich rozlišovať⁵³.

Tieto skupiny prirodzených náklonnosti sú medzi sebou poprepájané. Pre zámery príspevku má pre nás prvoradý význam druhá (manželstvo a rodina), tretia (hľadanie pravdy) a štvrtá tendencia (život v spoločnosti). V ďalšej časti venujeme pozornosť spoločenskému aspektu manželstva.

4 Spoločenské hľadisko manželstva z pohľadu prirodzeného zákona

Prirodzený zákon je v prvom rade morálny zákon, o ktorý sa opiera morálny poriadok. Avšak prirodzený zákon má takisto právnu dimenziu, keďže systém ľudských náklonností sa vzťahuje aj na spravodlivosť a právo⁵⁴. Táto právna dimenzia je v úzkom spojení so spomínanou tendenciou človeka žiť v spoločnosti. Právny poriadok vyžaduje život v spoločnosti a právne vzťahy predpokladajú existenciu spoločenských vzťahov⁵⁵.

Všetky tendencie spomínané v predchádzajúcej časti by mali byť usporiadané a praktizované podľa rozumu (*secundum rationem*), pretože človek má rozumovú prirodzenosť. Tak napríklad rozum objaví, že tendencia žiť v spoločnosti s druhými je postavená na istých pravidlách a nie na ľubovôli, keďže ostatní členovia spoločnosti majú ľudskú dôstojnosť, ktorá musí byť rešpektovaná. Princíp rovnosti neznamená, že všetci ľudia „musia“ byť rovnakí. Znamená, že „sú“ si rovnakí. Všetci ľudia sú si navzájom rovní vo význame, že všetci sú osobami obdarenými dôstojnosťou. Nijaké podmienky a okolnosti nepodmieňujú tento princíp rovnosti. Každý človek je rovnako osobou (v právnom zmysle), alebo inak povedané v spoločensko-právnej rovine, a to z toho dôvodu, že je rovnako osobou v ontologickom zmysle ako ostatní (zásadná rovnosť vyplývajúca z bytia)⁵⁶. Ontologická dimenzia je základom právnej dimenzie, pre ktorú je vlastný koncept „rešpektovania dôstojnosti a práv druhej osoby“. V starovekých spoločnostiach spravidla nebol tento

⁵³ Q.v. Laborem exercens 4n. In AAS 73 (1981), s. 577–647.

⁵⁴ Čnostný (šťastný) život spočíva v praktizovaní štyroch kardinálnych čností: rozvážnosť (*φρόνησις, prudentia*), spravodlivosť (*δικαιοσύνη, iustitia*), miernosť (*σωφροσύνη, temperantia*) a mravná sila (*ἀνδρεία, fortitudo*). Prvýkrát sa o nich zmienil Platón. V nadväznosti na Platóna ich potom rozpracovali Cicero, Markus Aurelius, Ambróz z Milána a Augustín. Q.v. Pl. Resp. IV,426–435; Pl. Prt. 330b; Cic. Inv. rhet. II,52; Cic. Off. I,5. Spravodlivosť je jedna z kardinálnych čností a na medziludskej úrovni je zameraná na vzťahy medzi rôznymi subjektmi (komutatívna spravodlivosť medzi osobami; legálna spravodlivosť medzi osobou a spoločnosťou – jednotlivec je dlžníkom vo vzťahu k spoločnosti; distributívna spravodlivosť medzi spoločnosťou a osobou – spoločnosť je dlžníkom vo vzťahu k jednotlivcovi). Autorom tohto členenia sociálnej spravodlivosti je Aristoteles. Q.v. Arist. Pol. 1130n; HERVADA, J.: op. cit. 1, s. 53n a VLADÁR, V.: The Concept of Private Property in the Social Doctrine of the Catholic Church. In *Forum iuris Europaeum. Journal for Legal Science. Zeitschrift für die Rechtswissenschaft*. Roč. 3 (2015), č. 2, s. 43–65.

⁵⁵ Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 466.

⁵⁶ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 19, s. 466.

princíp akceptovaný, keďže otrokárska spoločnosť bola základom pre hospodársky rozvoj. V starovekom Ríme bol otrok považovaný za vec podľa práva: nebol nositeľom (subjektom) práv a povinností, ale ich predmetom (objektom)⁵⁷.

4. 1 Spravodlivosť, rovnosť a práva

Učenci z obdobia staroveku vyjadrovali myšlienku rovnosti zásadou „dať každému to, čo mu patrí“. Rímsky právnik Ulpianus hovoril o troch právnych pravidlách: *honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere* („čestne žiť, druhému neškodíť, dať každému to, čo mu patrí“)⁵⁸. Prvé z nich (*honeste vivere*) má viac morálny charakter ako čisto právny. Možno povedať, že je základom pre ďalšie dve pravidlá (*neminem laedere a suum cuique tribuere*). Tak môžeme vidieť väzbu medzi právnym poriadkom a morálnym poriadkom v klasickej jurisprudencii⁵⁹.

Ďalšou dôležitou dimenziou ľudských dohier, ktoré sú predmetom prirodzených náklonností človeka (a ktoré sú, ako sme spomínali, základom prirodzeného zákona), je ich ponímanie ako dohier patriacich každej osobe podľa „poriadku spravodlivosti“. Ide o tzv. právne dobrá, pre ktoré sa zaužívalo označenie „práva“. Týmto spôsobom môžeme hovoriť o prirodzených právach a povinnostiach osoby, ktoré jej prináležia a zároveň sú predmetom spravodlivosti. Práve tu sa rodia pravidlá spravodlivosti a právneho poriadku, ktoré sú v úzkom vzťahu s prirodzenými právami a povinnosťami človeka.

Ako príklad môžeme uviesť, že prirodzenej tendencii „zachovať si život“ zodpovedá „právo na život“ jednej osoby (a zároveň druhej osobe vzniká povinnosť toto právo rešpektovať). Z prirodzenej náklonnosti „uzavrieť manželstvo a vybudovať si rodinu“ vyplývajú „vzájomné práva a povinnosti medzi manželmi“, ktoré sú zamerané na dobro manželstva a rodiny (manželský život a ich dobro, plodenie a výchova detí). Prirodzenej náklonnosti „hľadať a poznať pravdu“ zodpovedá „právo na slobodu myslenia a náboženského alebo iného vyznania“ (popríklad nevyznania) podľa svojho svedomia. Svedomie však nie je absolútna veličina, a preto v prípade, že by bolo v rozpore s verejným poriadkom, nemožno sa podľa neho riadiť v spoločnosti, ktorá takéto konanie zakazuje. Každý prirodzenej náklonnosti tak zodpovedá istý súbor práv a povinností, ktoré nazývame prirodzený zákon, respektíve prirodzené právo. Pozitívne právo vo veľkej miere formalizuje a špecifikuje prirodzené práva v konkrétnom právnom poriadku. Stotožňujeme sa s názorom, že prirodzené a pozitívne právo nie sú dva paralelné systémy práva, ale dve dimenzie jedného právneho poriadku, ktorý je sčasti prirodzený a sčasti pozitívny. Rímsky právnik Gaius učil, že *civilis ratio civilia quidem iura corrumpere potest, naturalia vero non potest* („civilný zákon môže zničiť alebo skaziť civilné práva, ale nie prirodzené“)⁶⁰. Na lepšie porozumenie vzťahu medzi

⁵⁷ Q.v. napríklad REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. vydanie. Bratislava : Iura edition, 2003, s. 158.

⁵⁸ Ulp. D 1,1,10,1.

⁵⁹ Q.v. MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 466. Bližšie k vzťahu medzi rímskym a kánonickým právom pozri VLADÁR, V.: Vzťah cirkevného práva k rímskemu právu. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius romanum schola sapientiae. Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 449–486 a VLADÁR, V.: Právne paralely v kodifikáciách cisára Justiniána I. a pápeža Gregora IX. In MACH, P./VLADÁR, V. (eds.): *Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum. Zborník z 18. konferencie právnych romanistov Slovenskej republiky a Českej republiky, uskutočnenej v dňoch 27.–28. mája 2016 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave*. Praha : Leges, 2016, s. 207–250.

⁶⁰ Inst. I,158.

prirodeným a pozitívnym zákonom nám môže pomôcť tento príklad: Právo ako racionálny systém ľudských vzťahov nie je kreovaný vládcami. Spravodlivosť nemožno kreovať, je daná povahou vecí („dať každému to, čo mu patrí“), ľudia ju len môžu „nachádzať“. Tak ako občan môže byť nespravodlivý, aj vládca môže konať nespravodlivo. To preto, že ľudská osoba má zo samej prirodzenosti vecí (dobrá), ktoré jej patria a sú jej prisúdené. Vládca môže byť nespravodlivý, ak tieto prirodzené práva poškodí. Vtedy sa sám vyčleňuje z právneho poriadku, keďže jeho konanie je protiprávne. Aj keď sa jeho konanie zaodeje „právom“, pozitívne nespravodlivé právo je protiprávne a je mimo racionálneho systému ľudských vzťahov, a preto ani nie je právom⁶¹.

Pozornosť teraz obráťme na ľudskú osobu v jej prirodzene spoločenskej dimenzii. Človek má potrebu žiť v spoločnosti s druhými ľuďmi. Táto potreba vyplýva z ľudskej prirodzenosti, ktorá je nasmerovaná na druhých ľudí. Preto si myslíme, že je vhodnejšie hovoriť o tom, že človek „je“ spoločenský tvor, ako len konštatovať, že „má“ schopnosť žiť v spoločnosti s druhými. Lebo ak sa výraz „má“ chápe len ako akcident, ktorý nie je nevyhnutný, znamenalo by to, že sú aj takí ľudia, ktorí „nemajú“ schopnosť žiť v spoločnosti. Tu musíme konštatovať, že nemáme na mysli situácie extrémne introvertných ľudí alebo psychicky silne narušených jednotlivcov s neobyčajne vysokými ukazovateľmi asociálneho správania (v psychologickom význame). Je jasné, že sú ľudia, ktorí sa vyhýbajú spoločnosti druhých. Ale v samom vnútri svojej prirodzenosti (v ontologickom význame) „sú“ títo ľudia aj naďalej spoločenskými tvormi, hoci ich správanie nezodpovedá tejto skutočnosti.

Ako sme videli, táto prirodzená tendencia má nenahraditeľný význam pre rast človeka zo všetkých stránok, lebo smeruje k formovaniu jeho osobnosti (charakteru a temperamentu)⁶², učeniu sa jazykov a komunikácii, poznaniu zvykov a kultúrnych hodnôt, etc. Človek potrebuje zdieľať samého seba, dávať a dostávať. Len v spolunažívaní s inými sa môže plnohodnotne zdokonaľovať ako osoba⁶³.

Podľa filozofa Arellana „človek je tvorom (bytosťou), ktorý najviac potrebuje iné živé tvory (bytosti)“⁶⁴. Už vo svojej prenatalnej fáze je úplne odkázaný na matku, ako aj bezprostredne po narodení a v prvých rokoch života. Postupne sa osamostatňuje od rodičov, ale to neznamená, že by získal nezávislosť a už by nepotreboval vo svojom živote iných ľudí. Tak ako na začiatku života, rovnako aj na jeho konci, je človek závislý od druhých. Na základe týchto skutočností môžeme tvrdiť spolu s Arellanom, že vďaka vzájomnému zdokonaľovaniu ľudí, ktoré prináša život v spoločnosti, každý jednotlivec napomáha pri zdokonaľovaní iných jednotlivcov až do tej miery, že „všetci sa zdokonaľujeme, lebo zdokonaľujeme všetkých“⁶⁵.

4. 2 Teória spoločenskej zmluvy a teória spoločenskej prirodzenosti človeka

Na tomto mieste si dovoľíme malý exkurz do histórie, konkrétne do 17. a 18. storočia. Z tohto obdobia pochádzajú teórie, ktoré negujú skutočnosť, že človek je spoločenský

⁶¹ Q.v. HERVADA, J.: op. cit. 1, s. 113, 114, 120, 138, 173n a 194 a VLADÁR, V.: *Remedia spolií v stredovekom kánonickom práve*. Praha : Leges, 2014, s. 78²⁰⁹.

⁶² Q.v. SAUCIER, G./SRIVASTAVA, S.: What makes a good structural model of personality? Evaluating the big five and alternatives. In *Running Head: Personality Dimensions*. August 2012, s. 1–47. Dostupné na: <http://pages.uoregon.edu/sanjay/pubs/personalitydimensions.pdf>.

⁶³ Q.v. LECLERCQ, J.: *El Derecho y la sociedad. Sus fundamentos*. Barcelona : Herder, 1965, s. 333.

⁶⁴ ARELLANO, J.: *Persona y sociedad*. Pamplona : Eunsa, 1993, s. 34.

⁶⁵ Idem.

z prirodzenosti. Ide najmä o teóriu spoločenskej zmluvy (*contrat social*) filozofov Thomasa Hobbesa († 1679) a Jeana-Jacquesa Rousseaua († 1778), ktorej sa pridrižoval aj John Locke († 1704). Podľa tejto teórie spoločnosť je produktom ľudí (a nie následkom prirodzenej náklonnosti žiť v spoločnosti vpísanej do prirodzenosti človeka), aby sa vyhli neustálym konfliktom medzi sebou (Hobbes, ako sme už spomínali na inom mieste, tvrdil: *homo homini lupus*, teda „človek človeku vlkom“). Preto sa ľudia dohodli na istej spoločenskej zmluve, ktorá im zaručila pokojné spolunažívanie. Prirodzeným a prvotným stavom človeka tak bola samota, z ktorej sa vymanil prostredníctvom „rozhodnutia“ žiť s druhými podľa spoločenskej zmluvy. Môžeme vidieť, že táto teória vníma spoločenský život silne individualisticky a egoisticky (človek sa spojí s druhými nie aby im pomohol, a tým zdokonalil aj seba, ale aby primárne on sám získal z toho prospech a druhým ho doprial v čo možno najmenšej miere, keďže úspech iných je v kontraste s jeho úspechom)⁶⁶.

Rodina postavená na manželstve je základnou bunkou spoločnosti⁶⁷, lebo poskytuje vhodné prostredie na osobný rast jej členov, ktorí zároveň patria do širšej spoločnosti na určitom území. Prirodzené tendencie človeka sú uspokojované v rodinnej bunke, a to nielen detí, ale aj rodičov. Toto prvotné spoločenstvo ľudí sa podieľa na rozvoji osobnosti vo všetkých jej dimenziách a predstavuje skutočný stredobod ľudskej existencie. Rodina rozvíja osoby vo svojom lone a prispieva tak k spoločnému dobru občianskej spoločnosti. A cieľom spoločnosti ako celku je integrálny rozvoj každého jej člena. Štát upravuje inštitút manželstva a rodiny, lebo každý občan je primárne synom alebo dcérou svojich rodičov, ktorým je zverená výchova ich detí. Môžeme konštatovať, že rodina je prirodzeným spoločenstvom, ktoré predchádza spoločnosti ľudí ako takej. Žiadne iné zoskupenie ľudí nie je skoršie čo do chronológie ako rodina⁶⁸.

4. 3 Teórie vzťahu medzi jednotlivcom a spoločnosťou

Teraz sa dotkneme prostredníctvom stručného historického exkurzu teórií o vzťahu medzi osobou a spoločnosťou. Medzi dve z nich, ktoré sú vo vzájomnom protiklade, sa zaraďuje individualizmus na jednej strane a kolektivismus na strane druhej. Bez toho, aby sme zachádzali do technických detailov, sa pokúsime vystihnúť podstatu individualizmu a potom kolektivismu. Individualizmus háji jednotlivca (*individuum*, odtiaľ výraz „individualizmus“), ktorý je základom spoločnosti. Spoločnosť je len určitá nadstavba (povrchná a umelá štruktúra), ktorá je irelevantná a nežiaduca pokiaľ ide o vzťah k radikálnej individualite ľudskej osoby. Radikálny individualizmus mal veľký vplyv v dejinách ľudstva prostredníctvom ideológie Veľkej francúzskej revolúcie (koniec 18. a začiatok 19. storočia) a neskôr vyvrcholil v „materialistickom individualizme anarchie“. Korene tohto myšlienkového smeru sú v dielach Thomasa Hobbesa a Johna Locka, ktoré sa po prvýkrát ukázali vo veľkej škále v boji o nezávislosť Spojených štátov amerických (1775–1783). O niekoľko rokov na to sa základné myšlienky individualizmu prejavili v Európe v už

⁶⁶ Q.v. YEPES, R./ARANGUREN, J.: *Fundamentos de Antropología. Un ideal de la excelencia humana*. Pamplona : Eunsa, 1998, s. 384.

⁶⁷ Zákon o rodine už v období socializmu považoval rodinu za kľúčovú: „Rodina založená manželstvom je základným článkom našej spoločnosti, ktorá všestranne chráni rodinné vzťahy“. Zákon č. 94/1963 Zb. čl. II. Pápež František vyzdvihuje dôležitosť rodiny v dokumente *Amoris laetitia*. Q.v. *Amoris laetitia* 324.

⁶⁸ Q.v. ARELLANO, J.: op. cit. 64, s. 41n a GÓMEZ-PÉREZ, R.: *Introducción a la ética social*. Madrid : Rialp, 1987, s. 63n.

spomínanej Veľkej francúzskej revolúcií (individualistické črty možno badať v „Déclaration des droits de l'homme et du citoyen“ [Deklarácii práv človeka a občana] z 26. augusta 1789)⁶⁹.

Individualistický liberalizmus americkej a francúzskej revolúcie sa postupne prispôboval kultúrnym a myšlienkovým požiadavkám doby prostredníctvom nových foriem neoliberalizmu. Spoločným myšlienkovým východiskom individualistických smerov je ten, že sa opierajú o protichodnosť medzi osobou a spoločnosťou⁷⁰.

Teraz niekoľko slov o kolektivismu. Pre tento myšlienkový smer je charakteristické tvrdenie, že elementárnou skutočnosťou jednotlivca je kolektív. Človeka nemožno pochopiť mimo jeho realizácie sa v kolektíve. Kolektivismus bol hnacou silou ruskej revolúcie (1917). Vladimir Iljič Ulianov († 1924)⁷¹ bol jej hlavným predstaviteľom, ale jeho praktická ideológia mala teoretické základy v dielach Friedricha Engelsa († 1895) a Karla Marxa († 1883), a to najmä v „Manifeste komunistickej strany“ (r. 1848). Kolektivismus bol takisto ideovým základom pre nacionálny socializmus Adolfa Hitlera († 1945). V roku 1933 sa Hitler dostal k moci a o niekoľko rokov na to vypukol celosvetový konflikt. Kolektivismus, podobne ako individualizmus, sa prispôboval historickým udalostiam doby prostredníctvom teórií socializmu, neosocializmu a sociálnej demokracie. Spoločnosť ako kolektív ľudí určuje a definuje podmienky členstva spoločnosti. Štát presahuje (transcenduje) svojich občanov a žiada od nich absolútnu poddajnosť a poslušnosť. Podrobuje si manželstvo, rodinu, plodenie, výchovu a vzdelanie. Všetky oblasti jednotlivca sú pod dozorom štátneho aparátu. Najmä rodina je najviac kontrolovanou sférou, pretože práve v nej sa rozvíja osobnosť občanov. Štát potláča osobné schopnosti jednotlivcov a ich rozhodnutia, ktoré nie sú v súlade s ideologickými východiskami kolektívu⁷².

Áký je teda koncept vzťahu medzi osobou a spoločnosťou? Myslíme si, že personalizmus môže poskytnúť uspokojivú odpoveď. Osoba transcenduje štát a nie naopak, ako to tvrdí kolektivismus. Vzťah osoba – spoločnosť nie je antagonistický, ale komplementárny: čím je spoločnosť dokonalejšia, tým je viac zameraná na jednotlivé osoby, a zároveň čím dokonalejšie sú jednotlivé osoby, tým je spoločnosť sociálnejšia a dokonalejšia⁷³.

4. 4 Partikulárne dobro a spoločné dobro

Ďalšou otázkou, ktorá sa ponúka v súvislosti so spomenutými tvrdeniami je: aký je vzťah medzi dobrom jednotlivca (*bonum particulare*) a spoločným dobrom (*bonum commune*)⁷⁴? Tento vzťah totiž neznamená vo svojej podstate nič iné ako vzťah medzi osobou a spoločnosťou. Dobro jednotlivca je to dobro, ktoré je zamerané na uspokojenie potrieb osoby z perspektívy jednotlivca patriaceho k ľudskému rodu (*homo sapiens sapiens*),

⁶⁹ Q.v. ARELLANO, J.: op. cit. 64, s. 166.

⁷⁰ Q.v. GÓMEZ-PÉREZ, R.: *Cuestiones básicas de Doctrina Social de la Iglesia*. Madrid : Unión Editorial, 1993, s. 162 a VEGA, A. M.: *Políticas familiares en un mundo globalizado*. Pamplona : Eunsa, 2002, s. 64n.

⁷¹ Ďalšie zaužívané podoby mena a priezviska sovietskeho revolucionára: Vladimir Iljič Lenin, Vladimir Iljič Uľjanov, Lenin.

⁷² Q.v. LECLERCQ, J.: op. cit. 63, s. 235–236.

⁷³ Q.v. ARELLANO, J.: op. cit. 64, s. 52; CASTÁN TOBEÑAS, J.: *Los derechos del hombre*. Madrid : Reus, 1985, s. 50 a MARITAIN, J.: *Los Derechos del hombre y la Ley Natural*. Buenos Aires : Editorial Dédalo, 1961, s. 41n.

⁷⁴ V klasickej terminológii sa označuje *bonum commune* ako „spoločné dobro“, „spoločenské dobro“, „dobro spoločnosti ako celku“, *bonum particulare* ako „dobro jednotlivca“, „individuálne dobro“, „partikulárne dobro“, „dobro prislúchajúce jednotlivcovi“, etc. V práci sa nepridržame len jedného pojmu, pričom uvedené používame ako synonymá.

alebo túto skutočnosť môžeme vyjadriť aj z personalistickej perspektívy, a to ako rozvíjanie osobnej potenciality a realizovanie schopností konkrétnej osoby⁷⁵.

Spoločné dobro predstavuje súhrn podmienok previazania, spoluúčasti a spoločného cieľa vo všetkých formách (ekonomických, politických, právnych, etc.), v rámci ktorých každá osoba sa snaží uskutočňovať v plnej miere svoje individuálne dobro, pričom priamo alebo nepriamo prispieva k realizácii spoločného dobra. Individuálne dobro jednotlivca tvorí integrálnu súčasť spoločného dobra. Pozrime sa na to z ontologického a sociologického pohľadu: všetko, čo prispieva k zdokonalovaniu ľudskej osoby je dobro. Keďže ľudská prirodzenosť má spoločenskú dimenziu, spoločné dobro je zdokonalením spoločenského života. V rámci ľudskej prirodzenosti (ontologická rovina) je zakorenená spoločenská rovina, ktorú skúmajú vedné disciplíny, ako politická filozofia, právo a sociológia. Spoločné dobro zohľadňuje požiadavky ľudskej prirodzenosti⁷⁶. Štátu prináleží historická realizácia spoločného dobra v konkrétnych podmienkach, v ktorých požiadavky (prirodzené náklonnosti) vyplývajúce z ľudskej prirodzenosti hľadajú svoju realizáciu.

4. 5 Primát spoločného alebo partikulárneho dobra?

Na základe stručnej analýzy individuálneho a spoločného dobra sme videli, že tieto dve dobrá sú previazané a vzájomne sa prestupujú⁷⁷. Spoločné dobro prestupuje jednotlivca, lebo predstavuje dobro všetkých. Individuálne osobné dobro prestupuje dobro spoločnosti ako celku, lebo predstavuje základ spoločného dobra. Môžeme tak tvrdiť, že primárne spoločnosť je pre človeka a nie človek pre spoločnosť⁷⁸. Takisto spoločné dobro je dobrom všetkých a každej jednej osoby: individuálne dobro jednotlivca generuje spoločné dobro a spoločné dobro produkuje individuálne dobro⁷⁹.

Hoci personalisti z 20. storočia mali tendenciu harmonizovať individuálne a spoločné dobro, predsa tvrdia, že primát patrí osobe (nadradenosť osoby). Na druhej strane Aristoteles tvrdil, že spoločné dobro je tým, k čomu smeruje *polis* ako celok, keďže cieľ jednotlivca nie je nadradený spoločnosti, ale je v nej subsumovaný a smerovaný k dobru celej *polis*.⁸⁰ Ako teda rozlúštiť hádanku nadriadenosti a podriadenosti? Čo má prvenstvo: spoločnosť alebo osoba? Domnievame sa, že aj jeden aj druhý názor je v praktickej rovine zlučiteľný a navzájom sa nevyklučujú. Sú to len dva pohľady, každý zo svojej perspektívy, na to, čo je dôležitejšie pre jednotlivca. V teoretickej rovine možno rozlišovať vzťahy nadriadenosti – podriadenosti, ale nie v zmysle antagonizmu (ako sme to videli v prípade individualizmu a kolektivismu: prvenstvo jedného dobra vylučovalo automaticky z hry druhé dobro). Keď sa však zamyslíme nad tým, čo je posledným cieľom človeka, uvedomíme si, že hľadanie a dosiahnutie šťastia je možné len v spoločnosti s druhými ľuďmi. Morálna dimenzia skúma konanie jednotlivca vo vzťahu k poslednému cieľu; právo upravuje spoločenské vzťahy

⁷⁵ Q.v. CASTÁN TOBEÑAS, J.: op. cit. 73, s. 67n.

⁷⁶ Q.v. MARITAIN, J.: op. cit. 73, s. 23n.

⁷⁷ Výraz *transcendere* sa prekladá ako „prestupovať“, „presahovať“.

⁷⁸ Q.v. MARITAIN, J.: op. cit. 73, s. 23–24.

⁷⁹ Q.v. ARELLANO, J.: op. cit. 64, s. 45 a MARITAIN, J.: op. cit. 73, s. 23n.

⁸⁰ Q.v. VERDERA, H. A.: La problemática del bien común y el bien particular: a la luz del pensamiento de santo Tomás de Aquino. In *Semana Tomista. Potencia y poder en Tomás de Aquino, XXXVII, 10.-14. septiembre 2012*. Buenos Aires : Sociedad Tomista Argentina – Universidad Católica Argentina. Facultad de Filosofía y Letras, 2012, s. 1–10.

jednotlivcov s ohľadom na spoločné dobro. Pridržiavame sa názoru, že morálka a právo sú dimenzie, ktoré nemožno separovať, ale možno ich odlišovať. A keďže morálny zákon je v zmysle klasickej prirodzenoprávnej koncepcie základným kameňom právneho poriadku, z tohto hľadiska je odôvodnené tvrdenie, že spoločnosť je primárne pre človeka a nie človek pre spoločnosť. *Honeste vivere* (morálny rozmer) tvorí základ pre *neminem laedere a suum cuique tribuere* (právny rozmer)⁸¹.

5 Syntéza personálneho a spoločenského hľadiska

Na základe uvedených analýz sa teraz pokúsime syntetizovať jednotlivé myšlienky do jednotného celku. Stotožňujeme sa s názorom, že v súčasnosti spoločné dobro zásadne pozostáva z prirodzených práv a povinností človeka⁸². Rešpektovanie týchto základných práv tak tvorí obsah spoločného dobra ľudstva. Keď je reč o ľudských právach, väčšinou sa majú na mysli jednotlivé práva každého jedného človeka. Spoločné dobro zahŕňa a predpokladá rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, ktorá nie je len abstraktným pojmom, ale v prvom rade je rešpektovaním práv konkrétneho človeka. Samotná osoba nie je primárne vnímaná ako partikulárne dobro, ale presnejšie ako spoločné dobro. Ľudská dôstojnosť nie je dobro, ktoré patrí do výlučne osobnej sféry konkrétneho jednotlivca alebo určitej skupiny osôb. Skôr naopak, ľudská dôstojnosť je dobrom, ktoré patrí všetkým ľuďom z dôvodu, že sú osobami. Preto rešpektovanie osoby nie je ničím iným ako rešpektovaním spoločného dobra. Ak človek v subjektívnej rovine aspiruje na dosiahnutie partikulárneho dobra, ktoré je v rozpore so spravodlivým usporiadaním vzťahov a vecí v spoločnosti, jeho prípadné konanie je namierené proti spoločnému dobru, na ktoré majú rovnaké právo všetci členovia spoločnosti (v tomto zmysle nie konkrétnej spoločnosti, ale spoločnosti vo význame celého ľudstva). Pretože ľudská dôstojnosť patrí osobe a primárne predstavuje spoločné dobro, nikto nie je oprávnený na to, aby redukoval druhého na jednoduchý prostriedok dosahovania svojho partikulárneho dobra spôsobom, ktorý obmedzuje alebo popiera partikulárne dobro druhého. Človek je cieľom a nie prostriedkom; partikulárne dobro a spoločné dobro sú cieľmi, ktoré sa nevylučujú, ale navzájom sa predpokladajú⁸³.

Záver

V príspevku sme sa zaoberali manželstvom z hľadiska antropologickej analýzy vo svetle klasickej prirodzenoprávnej školy. Právo na uzavretie manželstva, ako aj jeho ciele a vlastnosti tvoria súčasť ľudskej prirodzenosti. Nevychádzajú primárne zo spoločenskej pozitívnoprávnej úpravy, ale sú zakorenené v prirodzenom práve, ktoré bezprostredne súvisí s ľudskými dobrami a prirodzenými náklonnosťami. Teda v prvom rade manželstvo ako trvalé a výlučné spoločenstvo medzi mužom a ženou vychádza z ontologickej štruktúry

⁸¹ Q.v. Ulp. D 1,1,10,1 a MOLANO, E.: op. cit. 12, s. 466.

⁸² Moderná terminológia používa výrazy „základné ľudské práva“, „základné práva a povinnosti človeka“, „základné práva a slobody“, „základné ľudské práva a slobody“.

⁸³ Q.v. RODRIGUES DE ARAÚJO, E. M.: *O direito a casar e fundar família consagrado no artigo 12 da convenção europeia dos direitos humanos*. Pamplona : Eunsa, 2003, s. 400.

ľudskej osoby, ktorá je až sekundárne predmetom spoločensko-právnej úpravy, pretože spoločnosť má záujem na ochrane tohto jedinečného medziľudského vzťahu.

Človek je z prirodzenosti spoločenský a snaží sa naplniť svoju existenciu spolu s inými ľuďmi. Neobmedzuje sa len na spolunažívanie „s“ inými, ale najmä na žitie „pre“ druhých, ktoré môže dosiahnuť vďaka slobodnej voľbe odovzdať svoj život iným. Manželstvo je jednou z odpovedí na hľadanie zmyslu života: odovzdať svoju osobu (telo a dušu) druhej osobe opačného pohlavia vo výlučnom a trvalom zväzku, v ktorom sú neoddeliteľne späté partikulárne dobrá a spoločné dobro. Uviedli sme, že partikulárne dobro človeka je dobro zamerané na uspokojenie potrieb osoby z perspektívy jednotlivca patriaceho k ľudskému rodu. Túto skutočnosť sme vyjadrili aj z personalistickej perspektívy, a to ako rozvíjanie osobnej potenciality a realizovanie schopností konkrétnej osoby slobodným konaním. Spoločné dobro predstavuje súhrn podmienok previazania, spoluúčasti a spoločného cieľa vo všetkých formách (ekonomických, politických, právnych, etc.), v rámci ktorých sa každá osoba snaží uskutočňovať v plnej miere svoje individuálne dobro, pričom priamo alebo nepriamo prispieva k realizácii spoločného dobra. Individuálne dobro jednotlivca preto tvorí integrálnu súčasť spoločného dobra. Na základe stručnej analýzy týchto dvoch pojmov sme videli, že dobrá sú previazané a vzájomne sa presahujú. Spoločné dobro presahuje jednotlivca, lebo predstavuje dobro všetkých. Individuálne osobné dobro presahuje dobro spoločnosti ako celku, lebo predstavuje základ spoločného dobra. Môžeme tak tvrdiť, že spoločnosť existuje primárne pre človeka a nie človek pre spoločnosť. Takisto spoločné dobro je dobrom všetkých a každej jednej osoby: individuálne dobro jednotlivca generuje spoločné dobro a spoločné dobro produkuje individuálne dobro.

Aj z toho dôvodu je nevyhnutné na záver konštatovať, že nie všetko uzákonené právo je skutočným právom v zmysle klasickej prirodzenoprávnej školy. Hoci istá oblasť vzťahov môže byť podľa pozitívneho práva v súlade so zákonom, automaticky z nej nevyplýva súlad s prirodzeným zákonom. Cicero uviedol, že určite existuje „skutočný zákon, správny rozum, ktorý je v súlade s prirodzenosťou. Táto prirodzenosť je vlastná všetkým (ľuďom), je nemenná, stála a večná. Povoláva nás k tomu, aby sme plnili naše záväzky a odvracia nás od zla, ktoré zakazuje“. Základom práva je teda ľudská prirodzenosť.

Podľa nášho názoru nie je dobré *a priori* nazeráť na pozitívne a prirodzené právo, ako keby bol medzi nimi nesúlad. Je zrejmé, že tvrdenie rímskeho právnika Gaia našlo v histórii ľudstva mnoho príkladov, keď sa naplnilo do bodky tvrdenie, že „civilný zákon môže zničiť alebo skaziť civilné práva, ale nie prirodzené“. Morálka a právo sú dimenzie, ktoré nemožno separovať, ale možno ich odlišovať. Morálny zákon v zmysle klasickej prirodzenoprávnej koncepcie je základným kameňom právneho poriadku. Z tohto hľadiska je odôvodnené tvrdenie, že spoločnosť je primárne pre človeka a nie človek pre spoločnosť. *Honeste vivere* má viac morálny charakter ako čisto právny a tvorí základ pre ďalšie dve pravidlá: *neminem laedere* a *suum cuique tribuere*, ktoré majú právny rozmer. Aj v klasickej jurisprudencii tak môžeme vidieť väzbu medzi právnym poriadkom a poriadkom morálnym.

Summary

Anthropological and Natural-Law View of Marriage

The aim of the paper is to analyze reflections about the nature of marriage from the perspective of the classical natural-law theory. Its origin dates back to ancient times and

it has its supporters also at the present time. Anthropology as the study of human beings is related to notions such as person, inclinations, human nature, freedom, particular good and common good. These notions are studied in the paper, as well as their mutual relations which have to do with marriage. Eternal law, natural law and moral law are specified in this work with the aim of providing a basis for the permanent and exclusive union of man and woman which is called marriage.

Bibliografía:

- ARELLANO, J.: *Persona y sociedad*. Pamplona : Eunsa, 1993;
- BARRIO MAESTRE, J. M.: *Los límites de la libertad: su compromiso con la realidad*. Madrid : Rialp, 1999. 160 s. – ISBN 978-843-21-3243-8;
- BARRIO MAESTRE, J. M.: *La gran dictadura: anatomía del relativismo*. Madrid : Rialp, 2011. 187 s. – ISBN 978-843-21-3940-6;
- BEUCHOT, M.: *Filosofía y Derechos Humanos*. México : Siglo XXI editores, 1993. 172 s. – ISBN 978-968-23-1877-1;
- CASTÁN TOBEÑAS, J.: *Los derechos del hombre*. Madrid : Reus, 1985. 365 s. – ISBN 84-29012-44-3;
- CONTRERAS AGUIRRE, S.: El primer principio de la ley natural, según Finnis-Grisez y Rhonheimer y las lecturas contemporáneas de Summa Theologiae I–II, q. 94, a. 2. In *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso*. No. 43 (2014), s. 643–669. – ISSN 0718-6851;
- DORAN, R. M./CROKEN, R. C. (eds.): *Collected Works of Bernard Lonergan: Early Works on Theological Method I*. Toronto : Lonergan Research Institute, 2010;
- GEORGE, R. P./GIRGIS, S./ANDERSON, R. T.: What is marriage? In *Harvard Journal of Law & Public Policy*. Vol. 34 (2010, no. 1, s. 245–287. – ISSN 0193-4872. Dostupné na: <http://www.harvard-jlpp.com/wp-content/uploads/2013/10/GeorgeFinal.pdf>;
- GÓMEZ-PÉREZ, R.: *Introducción a la ética social*. Madrid : Rialp, 1987. 232 s. – ISBN 978-84-321-2371-9;
- GUARDINI, R.: *Mundo y Persona*. Madrid : Ed. Guadarrama, 1963;
- HENDRIK, L.: Ancient Theories of Soul. In ZALTA, E. N. (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na <https://plato.stanford.edu/entries/ancient-soul/>;
- HERVADA, J.: *El Derecho Natural*. Pamplona : Eunsa, 1992;
- HERVADA, J.: El Derecho matrimonial. In HERVADA, J./LOMBARDÍA, P. (eds.): *El Derecho del Pueblo de Dios. III*. Pamplona : Universidad de Navarra, 1973. 390 s. – ISBN 84-313-0310-7;
- HERVADA, J.: *Introducción crítica al derecho natural*. Undécima edición. Pamplona : Eunsa, 2011. 195 s. – ISBN 978-84-313-0715-8;
- HERVADA, J.: *Una caro. Escritos sobre el matrimonio*. Pamplona : Eunsa, 2000. 772 s. – ISBN 84-313-1753-1;
- HOBBS, T.: *Opera philosophica omnia quae latine scripsit: in unum corpus nunc primum collecta. Vol. II*. Londini : Apud Ioannem Bohn, 1839;
- HOGAN, L.: *Confronting the Truth: Conscience in the Catholic Tradition*. New York : Paulist Press, 2000. 225 s. – ISBN 978-08091-398-11;
- LECLERCQ, J.: *El Derecho y la sociedad. Sus fundamentos*. Barcelona : Herder, 1965. 333 s.;
- MARITAIN, J.: *Los Derechos del hombre y la Ley Natural*. Buenos Aires : Editorial Dédalo, 1961. 173 s.;
- MAURI, M.: *Tesis básicas sobre la felicidad y la libertad*. Dostupné na: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/65911/1/Tesis%20básicas%20sobre%20la%20felicidad%20y%20la%20libertad.pdf>;
- MIRAS, J./BAÑARES, J. I.: *Manželství a rodina*. Pardubice : Axis, 2014. 165 s. – ISBN 978-80-903864-9-5;
- MOLANO, E.: Sobre la Justicia y el Derecho. Principios de la teoría del derecho natural. In *Ius Canonicum*. Vol. 53 (2013), s. 439–492. – ISSN 0021-325X;
- MOUNIER, E.: *Le personalisme*. Paris : P.U.F., 1949. 286 s.;

- NAVARRO-VALLS, R./GOYTISOLO, J. V.: *Matrimonio y derecho*. Madrid : Real Academia de Jurisprudencia y Legislación, 1994. 153 s.;
- NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava – Trnava : Iura edition, 2006. 249 s. – ISBN 80-8078-130-3;
- NĚMEC, D.: *Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří : Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006. 215 s. – ISBN 80-85929-83-X;
- OCÁRIZ, F.: *Naturaleza, gracia y gloria*. Segunda edición corregida. Pamplona : Eunsa, 2001. 355 s. – ISBN 84-313-1743-4;
- REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. vydanie. Bratislava : Iura edition, 2003. 497 s. – ISBN 80-89047-53-X;
- RODRIGUES DE ARAÚJO, E. M.: *O direito a casar e fundar família consagrado no artigo 12 da convenção europeia dos direitos humanos*. Pamplona : Eunsa, 2003. 400 s.;
- RODRÍGUEZ-LUÑO, Á.: *Ética general*. 4. ed. Pamplona : Eunsa, 2001. 316 s. – ISBN 978-843-13-1864-2;
- SAUCIER, G./SRIVASTAVA, S.: What makes a good structural model of personality? Evaluating the big five and alternatives. In *Running Head: Personality Dimensions*. August 2012, s. 1–47. Dostupné na: <http://pages.uoregon.edu/sanjay/pubs/personalitydimensions.pdf>;
- YEPES, R./ARANGUREN, J.: *Fundamentos de Antropología. Un ideal de la excelencia humana*. Pamplona : Eunsa, 1998. 384 s. – ISBN 978-843-13-2109-3;
- VEGA, A. M.: *Políticas familiares en un mundo globalizado*. Pamplona : Eunsa, 2002. 103 s. – ISBN 978-84-895-6128-1;
- VERDERA, H. A.: La problemática del bien común y el bien particular: a la luz del pensamiento de santo Tomás de Aquino. In *Semana Tomista. Potencia y poder en Tomás de Aquino, XXXVII, 10.-14. septiembre 2012*. Buenos Aires : Sociedad Tomista Argentina – Universidad Católica Argentina. Facultad de Filosofía y Letras, 2012, s. 1–10. Dostupné na: <http://bibliotecadigital.uca.edu.ar/repositorio/ponencias/problematika-bien-comun-bien-particular.pdf>.

The Ombudsman in the Constitutional System of the Slovak Republic

Abstract: Nowadays, the ombudsman represents an indispensable part of any modern democratic state governed by the rule of law, and the Slovak Republic is undoubtedly such a state. The institution of the ombudsman has an irreplaceable and justified place in the system of law-protecting authorities, together with the Prosecutor's Office, the General Courts and the Constitutional Court. Understanding the present and the prospects for the future is almost impossible without the knowledge of the past. For this reason, the attention in this article is focused on the historical aspects of this country which the establishment of the Ombudsman's Office in the legal system of Slovakia was conditional upon. This piece focuses on the basic characteristics of the Public Protector of Rights in the Slovak Republic and the basic features which are common to most ombudsmen around the world. It presents some facts on the foundation of this Office, the legal principles of its activities, the scope of powers of the Public Protector, as well as the most recent data about the Public Protector's agenda, duties and responsibilities.

Key words: the ombudsman – the public protector of rights – public administration – protection of basic human rights and freedoms – historical foundation – inaction of public authorities – legal principles

1 The circumstances of foundation

As each regime contains components that may result in the abuse of power on the part of the state, which may interfere with the fundamental human rights in our democratic system, there arose a need in our society to establish such rules that this state power would be controlled by an independent body to check the possible misuse of its powers at the expense of the citizens. It should be clearly stated that the post of the Ombudsman is held by a democratically-elected person who serves the citizens in a bid to counter and remove the deficiencies that were caused by the bureaucracy machinery of the totalitarian regime.

It is an appropriate controlling institution *sui generis* in relation to public authorities which seeks to implement its duties in accordance not only with the legal system of the Slovak Republic, but also in accordance with general ethical principles.

It is true that the institution of the Public Protector of Rights (hereinafter referred to as "the Public Protector") did not exist in the past, and the Slovak Republic had to establish it as one of the main conditions for its accession to the European Union. Efforts to promote the foundation of the Ombudsman's Office in the Slovak Republic initially appeared back in the times of Czechoslovakia's existence. The first attempt to set up this ombudsman-type institution was a proposal for the establishment of the so-called **public representative**, whose role should have been mainly mounting appeals against some decisions of the state bodies and proposing the initiation of proceedings, if it was in the public interest. Another attempt at its foundation was the **Committee for the Protection of the Rights of Citizens of ČSSR**, which was to serve as a twelve-person agency of the Federal Assembly.

The first institutionalized ombudsman-type body, however, was **the General Inspector of the Armed Forces** through the adoption of Federal Law No. 540/1990 Coll. on the General Inspector of the Armed Forces. According to this law, he was supposed to be elected by the Federal Assembly for a period of four years, and his main task should have been supervision over parliament's functioning in connection with the armed forces and the implementation of the state's military policy. In addition, the General Inspector was supposed to have the

power to carry out inspections in the field of protection and respect for human dignity and civil rights. The activity of the Inspector General, however, was meant to have merely initiatory character, which means that the Inspector General could not give instructions, for example, to the members of the armed forces, or change and cancel orders and regulations.

On managing his duties he was expected to report to the Federal Parliament, or to the National Representative Assembly.¹ However, the real establishment of the post of the General Inspector never came to realization.

Meanwhile, however, the adoption of constitutional law No. 23/1991 Coll. took place, by which the Charter of Fundamental Rights and Freedoms was introduced, as one of the most fundamental constitutional documents in the joint Czechoslovak history. Around the same time an expert committee had been formed, whose main task was set to prepare a working draft of the new Federal Constitution, where the question of the constitutional framework for the creation of the Ombudsman's Office was broached.

One group of experts proposed that the federal constitution should incorporate an entirely new chapter entitled "**Other legal authorities**", involving not only a section dedicated to the Prosecutor's Office and the Supreme Audit Office, but also a special section called "**the Representative of Justice**". This section for the representative of justice was intended to establish that **the independent representative of justice** would practise control over preservation and respect for fundamental rights and freedoms guaranteed by the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, would have the authority to make proposals and suggestions to make corrections and also have the right to participate in the performance of its tasks on all of the proceedings of the federal government bodies, including the ability to require the necessary information and assistance. This representative of justice was to be elected by the Federal Assembly for a period of seven years. Since in the plenary session of the expert committee section dedicated to the Representative of Justice the establishment of this post did not receive the necessary support, it was not included in the draft of the Constitution which was later proposed by the Members of the National Council.² Another relevant and at the same time probably the last federal attempt to anchor the Ombudsman institution in the legal system, was the governmental draft of the constitutional law on the Defender of Human and Civil Rights in the Czech and Slovak Republic compiled in June 1992. This document was based on the resolution of the Federal Assembly No. 272 from 30th January 1992, in which the Parliament directed the Government to submit a draft law establishing an authorized representative (Ombudsman) for the protection of human rights.³

The forthcoming draft of this law, however, only got to the stage of the comment procedure in the Parliament, apparently due to the ongoing elections at the same time. On 1st September 1992 the Constitution of the Slovak Republic was adopted, which despite the initiatives of the Slovak Helsinki Committee non-governmental organization on the subject of establishing an Ombudsman's Office, did not establish any institution of this kind in the Slovak Republic.

In 1993 the initiative towards the establishment of an Ombudsman's Office in our legal system was taken up by the Slovak Government. Resolution No. 882 from 23rd November 1993 instructed the then Minister of Justice to submit to the Government by

¹ PIROŠÍK, V.: Slovenská cesta za ombudsmanom. In *Zriadenie inštitútu ombudsmana a jeho postavenie v právnom systéme Slovenskej republiky. Zborník príspevkov a vystúpení z konferencie Časťá-Papiernička*. Bratislava – Pezinok : Imprint, 2002, s. 10.

² SLÁDEČEK, V.: *Ombudsman v Československu a v České republice*. In *Správní právo*. Praha : ASPI, 2009, s. 73.

³ PIROŠÍK, V.: op. cit. 1, s. 11.

the end of April 1994 a draft of a constitutional law focusing on the establishment of the Ombudsman's Office.

The Government participation process in the preparation of creation of an Ombudsman-like body, probably under the influence of the early parliamentary elections, failed in the autumn of 1994.

After the parliamentary elections of September 1998, the new government adopted a commitment to agree on a format for an ombudsman-type institution, and this commitment was also incorporated into its manifesto. Demands for the creation of an ombudsman's office also increasingly resounded at international conferences. One such conference which may be mentioned was held in Bratislava,⁴ where in the conclusions of the working group composed of government representatives, prosecutors, court officials and international experts the fundamental principles of the ombudsman institution were established. These were forwarded to the members of the National Council of the Slovak Republic with a recommendation to establish the office of a so-called "strong" Ombudsman. This was particularly due to the aim of anchoring this institution directly in an amendment to the Constitution, to elect him/her by a three-fifths majority of all members of parliament, further provide him/her with the power to submit proposals to the Constitutional Court to review the constitutionality of laws and constitutional complaints, allow him/her access to the general courts if an individual or group is not entitled to bring proceedings and the state has no interest in acting, give him/her a supervisory role including broad access to information, and also enact his/her power to recommend legislative and other changes in procedure to public authorities.⁵ During the years 1999–2000 several laws on the Ombudsman were drafted, but since they had merely operational character not one of them was officially presented, and studies do not pay them any significant attention.

The most significant moment in terms of the enactment of the Ombudsman institution in the Slovak Republic came in the year 2001. By adoption of constitutional law No. 90/2001 Coll., which amended Law No. 460/1992 Coll. (the Slovak Constitution), on 23rd February an extensive amendment to the Constitution was passed, under which after many attempts the institutionalization of the Ombudsman in Slovakia was eventually finalized. In December of that year, the National Council of the Slovak Republic also decided upon implementing the law itself, which was later published in the Collection of Laws on 23rd December 2001 under number 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights.

The period between the adoption of the constitutional amendment and the approval of the implementing law on the Ombudsman was marked by a number of professional disputes between the supporters of the "strong" and "weak" Ombudsman. The collision of these two approaches, which for a long time had only the form of academic discourse conducted in the literature or in the press, clearly demonstrated itself at the international seminar called The establishment of the Ombudsman institution and its position in the legal system of the Slovak Republic,⁶ and culminated when the draft of the law on the Ombudsman was discussed in the government and then in parliament, with the "victory" of the supporters who favoured an Ombudsman with weaker powers.⁷

⁴ The international conference entitled Ethics in Public Administration was held in Bratislava on 27th–28th March 2000.

⁵ PIROŠÍK, V.: op. cit. 1, s. 12.

⁶ The seminar was held on 28th–29th May 2001 in Častá-Papiernička.

⁷ PIROŠÍK, V.: op. cit. 1, s. 12.

The chosen model of the Ombudsman, however, does not really qualify as significantly “weaker”, because the real power of the Ombudsman in the Slovak Republic consists mainly in his/her constitutional status. With the extension of the Constitution of the Slovak Republic by Article 151a entitled “The Public Protector of Rights” and with the first ever election of an Ombudsman in Slovakia, the efforts of several years by both non-governmental organizations and the political parties was finally completed.

2 The legal principles

As already stated above, the Public Protector of Rights was established in Article 151a of the Constitution of the Slovak Republic as an independent body of the Slovak Republic which, within the scope of its powers as laid down by law, protects basic rights and freedoms of natural persons and legal entities in proceedings before public administration bodies and other bodies of public authority, if their conduct, decision-making or inaction is in conflict with the democratic principles and the rule of law.⁸ In terms of the structure of the Constitution the Public Protector is included in a separate (second) section within the eighth chapter of the Constitution. In this way the Public Protector operates alongside the Prosecutor’s Office of the Slovak Republic. The constitutional foundation for the establishment of the Public Protector was created in constitutional law No. 90/2001 Coll., which amended and supplemented Law No. 460/1992 Coll., i.e. the Constitution of the Slovak Republic. This constitutional regulation is further stipulated in Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights,⁹ which details on the procedure of election and recall of the Public Protector of Rights, his/her competences, conditions of performance of his/her office, and the manner of legal protection and enforcement of the rights of natural persons and legal entities. Through the Law on the Public Protector, the Office of the Public Protector of Rights was also established, which is based in Bratislava and whose task is to perform the responsibilities related to the professional, organizational and technical support activities of the Public Protector.

Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights has been amended fifteen times to date. The first two amendments, laws No. 411/2002 Coll. and No. 551/2003 Coll., focused on legislation concerning the human resources of the Office of the Public Protector and the status of the employees of the Office.

In 2004 there were three further amendments to the Law on the Public Protector. The first concerned the legal authorization of the Protector to acquaint him/herself with the content of classified information (Law No. 215/2004 Coll.), while the other two affected the independent management of the Office of the Protector based on state funding as a separate chapter of the state budget, and the initial link to the chapter of the state budget funding the Office of the President of the Slovak Republic was cancelled.

Within an interval of one month this change became the subject of further legislation (Law No. 618/2004 Coll.), which stated that starting from 1st January 2005 the costs of the Office of the Public Protector would be covered through the General Treasury administration chapter, which is administered by the Ministry of Finance of the Slovak Republic.¹⁰

⁸ Article 151a § 1 of constitutional law No. 460/1992 Coll., i.e. the Constitution of the Slovak Republic.

⁹ With effect from 1st January 2002.

¹⁰ www.vop.gov.sk/vznik-a-vyvoj-v-slovenskej-republike.

In terms of the actual performance of the Public Protector's Office, the sixth amendment to the Law on the Public Protector of Rights is the most important and the most extensive. The amendment of 2006 changed the constitutional status of the Public Protector (constitutional law No. 92/2006 Coll.), as did the new Law on the Ombudsman (No. 122/2006 Coll.). Among the major changes approved by the National Council of the Slovak Republic were, in particular:

- inclusion of the Public Protector among the bodies entitled to file a motion with the Constitutional Court of the Slovak Republic to initiate proceedings pursuant to Article 125, if a generally-binding regulation violates a basic human right or freedom granted to a natural person or legal entity,
- the possibility of the Public Protector to participate in committing persons holding public authority to exercise their responsibility, if these persons have violated any basic right or freedom of individuals and legal entities,
- the duty of all bodies of public authority to provide the Public Protector with the necessary assistance,
- a period of 20 days for public authorities to fulfil their obligation to provide the Public Protector with information, explanations and opinions on factual and legal issues and also to fulfil other statutory obligations, since the ability to quickly provide the Public Protector with the necessary documentation is crucial for one of his/her priority objectives, which is to provide services for citizens without unnecessary delays,
- the obligation of public authorities to provide the necessary papers, documents and explanations even if the law restricts access to such files only to certain categories of individuals,
- the possibility of the Public Protector to communicate his/her standpoint directly to the National Council of the Slovak Republic or its delegated authority, if any measures taken by a superior public authority or the Government of the Slovak Republic are considered inadequate.

Among the elements stipulated for inclusion in a complaint addressed to the Public Protector were the specification of the public authority against which the complaint is made, and in case the violation does not apply to the person who has made the complaint also the need to submit the written consent of the person concerned or written power of attorney in matters concerning the protection and processing of personal data. Other changes were mainly of a procedural nature.¹¹

The amendment to the Law on the Public Protector of Rights of 2009 (Law No. 400/2009 Coll.) changed this law in the part concerning payments by the Office of Public Protector, and modified the law on the pay scales and the job descriptions of the state employees and other staff in the Office of the Public Protector.

By amendment to Law on the Public Protector (No. 176/2015 Coll.), among the entities excluded from the scope of the Protector were added the Commissioner for Children and the Commissioner for Individuals with Disabilities. The most recent amendment to the Law on the Public Protector (No. 340/2016 Coll.) concerns adjustments to the salaries of some constitutional officials of the Slovak Republic.

¹¹ Idem.

3 The scope of powers of the Public Protector

The scope of powers of the Public Protector of Rights is designed to protect the fundamental rights and freedoms of natural persons and legal entities against any acts, decisions or inaction by public authorities which are contrary to the law or the principles of democracy and the rule of law.

It is evident, as stated above, that the Public Protector in Slovakia is constituted as an authority for protection of individual rights, and the objects of his/her main interest can be considered as restricted to **violations of the fundamental rights and freedoms**. In this context, the Public Protector has repeatedly initiated a demand that the Law on the Public Protector should be amended in this section, or otherwise expanded in the field of authority of the Public Protector to include **all the rights and freedoms of individuals and legal entities, not only the fundamental ones**.

This would bring the Slovak Republic closer to the prevention of “maladministration”.¹² This proposed extension of the scope of powers for the Public Protector has however not been implemented to date. The authority of the Public Protector does not cover the resolution of disputes between individuals or legal entities with one another, or civil disputes of individuals with legal entities, or disputes related to private law relationships in general. Equally, the Protector is not entitled to examine, revise, modify or replace court rulings. The Public Protector is not a party to legal proceedings, so s/he cannot represent parties in court, nor make appeals for them or any kind of legal proposals. The Public Protector though **is entitled** to examine the continuity of legal proceedings, to check if there is any kind of unnecessary delay in the court proceedings.

The personal scope of the Public Protector’s powers is defined in the Law¹³ in a positive as well as negative taxonomy of different entities. The first group of entities falls within the Protector’s competence and includes government bodies, territorial self-government bodies and legal entities as well as natural persons who are entitled under special law to decide on the rights and obligations of other natural persons and legal entities in public administration.

The second group of entities, to which the scope of the Public Protector’s mandate is not applicable, consists of the National Council of the Slovak Republic, the President of the Slovak Republic, the Slovak Government, the Commissioner for Children, the Commissioner for Disabled Individuals, the Constitutional Court of the Slovak Republic, the Supreme Audit Office of the Slovak Republic, the intelligence services, investigators of the Police Force, and the Prosecutor’s Office and the ordinary courts, except for the state administration of the courts. The power of the Protector also does not apply to matters of a military operational or mobilization nature.

4 The appointment to the position and preconditions for its performance

“The Public Protector of Rights is elected by the National Council of the Slovak Republic for a period of five years from the candidates proposed by at least 15 members of the

¹² Maladministration occurs in cases where a public authority fails to respect the principles of good governance in its actions, decisions or inactions.

¹³ Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights.

National Council of the Slovak Republic”.¹⁴ To win¹⁵ the election a simple majority vote of the members present is required.

Conditions for eligibility are listed exhaustively in Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights, under which a candidate for this position may be only a person who has citizenship of the Slovak Republic on the date of the elections, has reached the age of 35 years, has full legal capacity, integrity, and her or his education, skills, experience and moral qualities provide the guarantee that the function and purpose of this authority will be implemented properly.

At the same time a person who runs for the post of Public Protector of Rights may not be a member of any political party or political movement and is required to have permanent residence in the Slovak Republic. Fulfilment of these conditions is verified by the National Council of the Slovak Republic before the vote on the candidates for the position of Public Protector. In recent years there have been several proposals to amend the Law on the Public Protector to stipulate legal education as a condition for eligibility for the post, which however the National Council of the Slovak Republic has not adopted yet.

A prerequisite for the performance of the Public Protector’s post is to take the official oath with its subsequent confirmation signature on the document with the text of the oath. The Public Protector is sworn in by the President of the National Council of the Slovak Republic by taking the following oath:¹⁶ “I swear on my honour and conscience that I will respect the Constitution of the Slovak Republic, constitutional laws, laws and international treaties promulgated in the manner prescribed by law, that I will participate in the protection of the fundamental rights and freedoms of natural persons and legal entities in decisions or inactivity by public administration bodies, and I will defend the fundamental rights and freedoms in accordance with the principles of democracy and the rule of law”.¹⁷

5 A representative for the Public Protector of Rights

Historically, the first Public Protector of Rights was JUDr. Pavel Kandráč, CSc., who was elected by the National Council of the Slovak Republic on 19th March 2002. He took up his office by taking the oath before the President of the National Council of the Slovak Republic on 27th March 2002. On 30th January 2007, the National Council of the Slovak Republic elected JUDr. Pavel Kandráč by secret ballot to the office for the second term. (2007–2012).

Recently a new representative was elected to the post of Public Protector. This was Prof. JUDr. Mária Patakyová, PhD., who was elected by 75 votes of the members of the National Council of the Slovak Republic. Prof. Patakyová took over the post of Public Protector of Rights on 28th March 2017, as the previous Public Protector JUDr. Jana Dubovcová’s second term in office expired on that same day. The outgoing Public Protector JUDr. Jana Dubovcová together with the staff of the Office of the Public Protector of Rights stated that she was prepared to co-operate with the newly-elected Prof. Patakyová in taking over the duties of the Protector as well as the Office of the Public Protector. Jana Dubovcová also mentioned

¹⁴ The first sentence of § 3 in Article 151a of constitutional law No. 460/1992 Coll., i.e. the Constitution of the Slovak Republic.

¹⁵ The first Public Protector of Rights was elected on 19th March 2002.

¹⁶ The first Public Protector in the history of the Slovak Republic took the oath on 27th March 2002.

¹⁷ § 6 sec. 1 of Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights.

that even though she was not able to pass over the Office in good financial or material condition, she was happy to be leaving the office on a high professional level regarding its staff and employees.

6 Incompatibility of functions

The incompatibility of the position of Public Protector of Rights with the performance of some other public functions, exhaustively defined and listed in the Law, ensures the impartial and objective approach and the authority of the Public Protector in the exercise of his/her powers. The Public Protector may not therefore simultaneously also hold the office of President of the Slovak Republic, be a member of the National Council of the Slovak Republic, a member of the Government of the Slovak Republic, the head or director of a government agency of the Slovak Republic, the President or Vice-President of the Supreme Audit Office of the Slovak Republic, a judge of the Constitutional Court of the Slovak Republic or of any ordinary court, or be a prosecutor, a member of the Slovak Information Service, the Police Force, or any other armed forces. In addition to these functions incompatible with the duties of the Public Protector, the law also states generally-specified incompatibility with any position in the public authorities.

The Public Protector is also prohibited in the performance of his/her duties from carrying out any other paid work, profession or other entrepreneurial activity. This prohibition however does not apply to administration of his/her personal property or the property of his/her minor children, or his/her research, pedagogical, literary and artistic activities, provided that such activity does not interfere with the proper performance of the office, or jeopardize the dignity of and confidence in the impartiality and independence of the authority of this institution.

7 Termination of the tenure

The term of office of the Public Protector is set by law for five years and a maximum of two consecutive terms. With the expiry of this period the tenure is terminated. The Law on the Public Protector, however, provides a few circumstances under which the tenure of the Public Protector may be terminated before the normal date of expiry. These factors are:

- a) resignation;
- b) loss of eligibility;
- c) the day on which a court decision becomes effective by which the Public Protector is sentenced for a premeditated criminal act, or by which the Public Protector is sentenced for a criminal act and the court does not rule in his/her case on conditional suspended serving of the prison sentence;
- d) any activity which is incompatible with the performance of the Public Protector's duties, or
- e) his/her death.

In any of the circumstances stated above, with the exception of point e), the Public Protector is obliged to report to the President of the National Council of the Slovak Republic.

The Law also imposes a notification obligation on the ordinary court to inform the President of the National Council when the court decision by which the Public Protector of Rights is sentenced for a premeditated crime becomes final, or when s/he is sentenced for a crime and the court does not decide the case with a conditional suspended serving of the imprisonment, and similarly in the case of a final sentence of the court by which the Public Protector has been deprived of legal capacity or his/her legal capacity has been limited.

The tenure of the Public Protector in the case of his/her resignation expires at the end of the calendar month following the month in which the written notice of resignation was sent to the President of the National Council of the Slovak Republic. The Public Protector is however required to perform any act which cannot be postponed, so that the promoter of the initiative is not harmed in his/her rights.

In addition to the facts listed above causing the termination of the Public Protector's tenure, the Law states in accordance with Art. 151a of the Constitution that the National Council of the Slovak Republic may dismiss the Public Protector if his/her state of health prevents him/her in the long term, i.e. for a period of at least three months, from properly discharging his/her duties. The Public Protector is then relieved of his/her office on the day following the day on which s/he is served with the decision of the National Council of the Slovak Republic on his/her dismissal.

8 The Office of the Public Protector

The Office of the Public Protector, established by Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights, performs tasks related to the professional, organizational and technical support activities of the Public Protector. It is a legal entity based in Bratislava.¹⁸

According to § 23 of Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights: "The Public Protector shall submit to the National Council of Slovak Republic in the first quarter of each year an activity report outlining its findings on the respecting of basic rights and freedoms of natural persons and legal entities by the public authorities, and its suggestions and recommendations for reparation of the identified violations, and also identifying any possible deficiencies in the actions of public administration bodies". A special report on its activities is also submitted by the Office of the Public Protector, and for the purposes of this article we will use data contained in the reports from the years of 2015 and 2016, so that the reader can gain some impression as to what kind of workload the Public Protector usually handles in one year. The director of the Office, known as the Head Officer, is appointed and dismissed by the Public Protector in person. The Head Officer is a statutory authority of the Office and has the rights and duties of the chief executive of a legal entity. For his/her activities s/he is accountable to the Public Protector.

The Head Officer represents the Public Protector in his/her absence, and while doing so s/he follows his/her instructions and recommendations. Currently this position is occupied by PhDr. Marián Török, PhD.

In 2015¹⁹ the Office worked on a total of 2 928 submissions. In written form submissions

¹⁸ In March 2015 the Office of the Public Protector, on the basis of the lease agreement concluded on 5th September 2014 with the Service Administration of the Diplomatic Corps, moved into new premises at 35 Grössling Street in Bratislava.

¹⁹ From the Report on the Activities of the Office of the Public Protector of Rights in 2015.

to the Office approached 1 544 cases. The lawyers of the Office, numbering 17 in total, settled 2 657 submissions, including 469 written guidances and 712 submissions administered by the Children's Ombudsman. Out of the 935 complaints falling within the scope of the Public Protector, 664 were settled and out of those the Public Protector of Rights found over 144 violations of fundamental rights and freedoms, which constitutes a violation of fundamental rights and freedoms in about every fifth complaint. Around 271 submissions were carried forward from that year to the following year of 2016. The lawyers of the Office made 9 thematic surveys in 2015, in which they examined the activities of 220 institutions. The employees of the Office wrote up around 312 protocols based on complaints given orally.

In 2016²⁰ the number of submissions increased slightly and the Office had to work with a total of 3 045 submissions. Written submissions were sent to the Office by 1 399 complainants, of which 719 fell within the competence of the Public Protector, i.e. 51,4 % of the total. The lawyers of the office, still numbering 17 in all, dealt with 2 678 submissions, including 651 written guidances and 724 submissions administered by the Children's Ombudsman, and also dealt with 271 filings carried over from the previous year 2015. Out of the 892 so-called "in the scope" complaints, 591 were settled and the Public Protector of Rights detected a total of 97 violations of fundamental rights and freedoms. From the previous year 2016 over 301 complaints and 66 submissions were carried forward into 2017. The lawyers of the Office made 9 thematic surveys in 2016, in which they examined the activities of 150 institutions. The employees of the Office prepared up to 312 protocols based on complaints given orally.

Citizens often turn to the Office of the Public Protector to seek help with their problems, many of which do not fall within the scope of powers of the Public Protector of Rights. Most of these problems are from the field of civil law, such as distraint, neighbourhood conflicts, or disputes with the bank. Apart of these problems, citizens often ask for legal advice. The lawyers of the Office then try to guide and advise them on how the problem can be solved, and they refer them to the competent authority or institution which can provide professional assistance. In 2015 469 individuals were provided with such guidelines, while in 2016 it was 651, which is an increase of 38 % in the Office staff's work, as well as providing countless hours of telephone counselling.

In 2016 the Office also searched for an informal and understandable way to inform children about their rights and guide them on how to resolve their problems through the internet site www.detskyombudsman.sk. Exercising their rights is harder for children and young people than for adults, so the site allows children to send their question or post their problem anonymously using an electronic form that is published on this site. The office received 724 submissions in 2016 through this website.

The valid organizational rules of the Office were approved by the Public Protector of Rights back in May 2012, with effect from 1st June 2012. At the same time the Public Protector approved the number of the employees of the Office needed to implement the tasks that the Office of the Public Protector of Rights is intended to provide. Out of the **57 employees** 35 positions were reserved for the professionals of the legal department and 21 positions for professional and organizational-technical staff, and of course the Head Officer.²¹

Regarding the human resources of the Office, in both 2015 and 2016 the agenda of this

²⁰ From the Report on the Activities of the Office of the Public Protector of Rights in 2016.

²¹ Idem.

Office was covered by only **34 employees**, i.e. 22 employees in the civil service (including 18 lawyers) and 12 employees working in public service.

The total difference therefore is 23 employees, this including only 17 lawyers, which is just 50 % of the number of lawyers approved!

Civil service employees of the Office are subject to the regime provided in Law No. 400/2009 Coll. on the Civil Service. The rights and obligations of employees performing work in public service are governed by Law No. 552/2003 Coll. on the Performance of Work in Public Service, and their salary conditions are regulated by Law No. 553/2003 Coll. on the Remuneration of Certain Employees Performing Work in Public Service.

The organizational structure of the Office of the Public Protector is governed in accordance with § 27 section 6 of Law No. 564/2001 Coll. on the Public Protector of Rights, by the organizational regulations list issued by the Public Protector. In accordance with Art. 3 sect. 1 of the organizational regulations list, the Office is divided into two strategic divisions, one professional legal division and the expertise, service and operational division. Both units have the status of main departments in the organizational structure of the Office. The Office is then divided into the following basic organizational units:

- a) the Head of the Office;
- b) the Department for the Protection of Basic Human Rights and Freedoms;
- c) the Department for Professional Relations Management and Administration;
- d) the Human Resources Office;
- e) the Department for Controlling, Complaints and Petitions.²²

With effect from 17th August 2010, the Office of the Public Protector has employed an officer for the media policy and communications strategy of the Office, who performs mostly creative activity, i.e. forming and helping to enforce media policy and communication strategy, providing technical assistance in communicating with the public, and preparing presentations on the Office's professional activities. For these duties he is accountable to the head of the relevant department of the Office.

The departments of the Office are required to cooperate with each other in dealing with its agenda, and to provide the necessary information and documents. In case of conflicts of competence between different departments, the Head Officer decides which organizational unit will be responsible for the task.

The human resources status that was identified and approved by the Public Protector of Rights remains unfulfilled due to lack of funds. The Public Protector of Rights, as probably the only one of the constitutional bodies of the Slovak Republic, cannot fully perform its duties because the Office which is supposed to carry them out has not been given sufficient support. To this day it is still not possible to ensure the receipt of submissions and motions in all regions of the Slovak Republic, where eight permanent professional employees and four administrative persons are supposed to operate. In this way the Office cannot fulfil the organizational regulations issued by the Public Protector of Rights. It is questionable whether such an approach by the competent authorities should not be seen as an attempt to influence the independence of the constitutional institution of the Public Protector of Rights, as the demands of the Public Protector to increase the budget and the number of employees of the Office is considered as unimportant by the Slovak Government.

²² Article 3 § 1 of the Organizational Regulations List of the Office of the Public Protector of Rights, available at www.vop.gov.sk/organizacny-poriadok.

Conclusion

The aim of this thesis was to portray and analyze the historical background to the origins of the ombudsman's office, his/her status and role in the democratic system of the Slovak Republic. It examines his/her importance and fundamentals in terms of theoretical and legal concepts.

The Ombudsman institution is embedded in almost every democratic country. Ways of its inclusion in the law, however, may differ in different countries. Although there existed some ways before the introduction of the ombudsman institution into the various legal systems of how to obtain protection and preservation of human rights (in particular through the courts, or through the Prosecutor's Office), the establishment of an ombudsman institution has helped to improve conditions and minimize the possibility of violation of fundamental rights and freedoms of the citizens in many countries. Even though some of them have ombudsmen of narrower or wider range of powers and competences, their objective is considered uniform.

The basic features of the modern concept of an ombudsman institute are in particular its political independence and impartiality, informal way of proceedings, and the possibility of starting proceedings on its own initiative, but also its lack of powers to cancel or alter the contested decisions of public authorities (i.e. where it has no discretion). That means that the ombudsman, unlike the courts, can not annul or alter the contested decisions of authorities of central government. If we pause over this thought, we can find in it both positive and negative aspects.

Currently there are people who do not consider the institution of the ombudsman as important. I have tried to refute this claim because we can say that the protection of fundamental rights and freedoms of individuals and legal entities is never strong enough. This is because there may be situations when there is a gap in the law. It may happen that the authorities which are intended to protect fundamental rights and freedoms will not have the jurisdiction to act or they will fail to perform. Here we can mention instances where the action of the authorities in some cases is in accordance with the law, yet there are issues that are unacceptable in ethical terms. These cases may for example be impolite or arrogant officials, or other mishandling of sensitive matters and circumstances in the affairs of individuals or legal entities.

Súhrn

Ombudsman v ústavnom systéme Slovenskej republiky

V súčasnosti predstavuje úrad ombudsmana nevyhnutnú súčasť každého moderného demokratického štátu riadiaceho sa právnymi princípmi, pričom Slovenská republika je bez akýchkoľvek pochybností takýmto štátom. Inštitút ombudsmana má nenahraditeľné a opodstatnené miesto v systéme autorít chrániacich právo, spolu s úradom prokurátora, všeobecných súdov a ústavným súdom. Chápanie súčasnosti a vyhlíadok do budúcnosti je takmer nemožné bez znalosti minulosti. Z toho dôvodu je pozornosť tohto článku zameraná na historické aspekty tej krajiny, od ktorej bolo zavedenie úradu ombudsmana v právnom systéme Slovenska podmienené. Táto práca sa zameriava na základné charakteristiky

verejného ochrancu práv v Slovenskej republike a základné črty, ktorú sú spoločné väčšine ombudsmanov po celom svete. Prezentuje tiež niektoré fakty ohľadom založenia tohto úradu, právnych princípov jeho aktivít, rozsahu právomocí verejného ochrancu, ako aj najnovšie údaje pokiaľ ide o jeho agendu, povinnosti a úlohy.

Materská dovolenka a materské¹

Abstrakt: Materstvo patrí medzi najvýznamnejšie medzníky v živote ženy, keďže prostredníctvom neho uskutočňuje svoje biologické poslanie a završuje svoju psychosomatický vývoj v postavení matky poskytujúcej starostlivosť dieťaťu. Spoločenský význam materského posolania a ulahčenie jeho výkonu sú sledovaným cieľom aj v pracovnoprávných a sociálnozabezpečovacích právnych vzťahoch. Súčasná úroveň pracovnoprávných vzťahov zaisťuje pracujúcej matke (vrátane obdobia jej tehotenstva) a rodičovi poskytujúcim starostlivosť dieťaťu právo na materskú dovolenku (rodičovskú dovolenku) na úrovni, ktorá mierne prevyšuje medzinárodné záväzky a únieové požiadavky kladené na právny poriadok SR. Uvedené platí aj pre oblasť sociálneho zabezpečenia, konkrétne pre peňažnú nemocenskú dávku materské. Aj keď naznačené právne oblasti vo vzťahu k materstvu ženy navonok pôsobia konformne s komplexnou právnou úpravou, stoja pred novými úlohami a (spoločenskými) výzvami. Napríklad je to aspekt starostlivosti matky o novorodenca a jej súbežnou snahou o výkon zárobkovej činnosti popri poberaní materského. S uvedeným aspektom súvisí aj otázka legislatívneho vyjadrenia kvalitatívnej úrovne starostlivosti matky alebo otca o novorodenca, a to iba ako riadnej starostlivosti alebo ako osobnej a celodennej starostlivosti, pričom riadna starostlivosť sa vyžaduje na účely poskytovania rodičovského príspevku, ktorý kryje starostlivosť rodiča o dieťa do 3 alebo 6 rokov jeho veku. Napokon v právnom poriadku SR neregulovaná a (spoločensky) kontroverznou problematikou vo vzťahu k materstvu je problematika náhradného (surogátneho) materstva.

Kľúčové slová: materská dovolenka krátko po pôrode – rodičovská dovolenka muža – poskytovanie materskej a rodičovskej dovolenky – materské ako peňažná nemocenská dávka – súbeh výkonu zárobkovej činnosti a poberanie materského – náhradné (surogátne) materstvo

Úvod

Zvýšená ochrana ženy počas tehotenstva a materstva vrátane obdobia starostlivosti o dieťa z pozície rodiča je priamym ústavným záväzkom štátu (čl. 41 ods. 2 a 5 Ústavy SR), ktorým spoločnosť chráni biologicko-reprodukčnú funkciu ženy ako základ existencie celej spoločnosti.

Táto až bytostná úloha spoločnosti sa pretavuje do čo najvyššej ochrany ženy, následne (počatého) dieťaťa a napokon aj do zabezpečenia starostlivosti rodiča o dieťa. V týchto súvislostiach preto hovoríme o spoločenskej potrebe vytvorenia osobitne chránených skupín osôb, ako sú tehotná žena, matka krátko po pôrode², matka starajúca sa o dieťa do určitého veku (najmä do skončenia rodičovskej dovolenky alebo do nástupu na povinnú školskú dochádzku). Odhliadnuc od medicínskeho vymedzenia tehotenstva a pôrodu, môžeme tehotenstvo označiť za osobitné fyziologické obdobie života ženy (ale aj obdobie vývoja nového jedinca v tele ženy), ktoré je spojené so zvýšenými nárokmi na starostlivosť o zdravie budúcej matky. Negatívne vplyvy sú zmiernované peňažnými dávkovými plneniami a zdravotnou starostlivosťou. Materstvo tiež predstavuje osobitné obdobie života matky, ktoré je najčastejšie spájané s obdobím po pôrode (niekedy sa totiž aj tehotenstvo vníma

¹ Autor spracoval príspevok s finančnou podporou projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-15-0066 pod názvom „Nové technológie v pracovnom práve a ochrana zamestnanca“. Zodpovedná riešiteľka: prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

² Právna úprava SR definične konkretizovala medzinárodnoprávny pojem matky krátko po pôrode ako matku do konca deviateho mesiaca po pôrode.

ako jeho súčasť), respektíve je spojené so starostlivosťou o novorodenca a je sprevádzané zvýšenými nárokmi na ekonomickú, sociálnu ale aj psychickú situáciu matky, či rodiča novorodenca.

I keď je tehotenstvo a materstvo fyziologicky späté výlučne so ženou, zákonodarca v intenciách ústavnoprávných a medzinárodnoprávných záväzkov a posilňovania rodinného partnerstva a úloh v ňom, upravuje postavenie muža v postavení otca či rodiča, ktoré je od momentu narodenia dieťaťa funkčne zamerané na vytvorenie osobitných pracovnoprávných podmienok (rovnocenných v zmysle rovnoprávnosti pri porovnaní so zamestnanou matkou) a dávkových plnení pre prípad plnohodnotného výkonu rodičovských povinností zamestnancom na základe buď dohody rodičov alebo objektívnej nevyhnutnosti (e.g. nepriaznivý zdravotný stav matky, alebo nezáujem matky o dieťa).

Z naznačených individuálnych rodičovských psychosomatických a spoločenských okolností zabezpečuje pracovnoprávna úprava (najmä Zákonník práce, ale aj zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe) primeranú ochranu zamestnaným tehotným ženám, matkám do konca deviateho mesiaca po pôrode a rodičom starajúcim sa o dieťa prostredníctvom osobitných pracovnoprávných inštitútov a opatrení nielen so zámerom ochrany zdravia, plnenia materských a rodičovských úloh, ale aj s cieľom zosúladiť ich rodičovské povinnosti s pracovným (kariérnym) životom. Významným a súčasne základným pilierom naznačenej pracovnoprávnej ochrany s jasne stanovenými cieľmi (najmä popri opatreniach spätých so skončením pracovného pomeru alebo úprave pracovného času rodiča starajúceho sa o dieťa) je pracovnoprávny inštitút materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky. Ten je výrazne kvalitatívne podporený peňažnými dávkami nemocenského poistenia a príspevkami štátnej sociálnej podpory (v závislosti od okolností odvodených z požiadaviek na priznanie týchto dávok a časového úseku čerpania materskej a rodičovskej dovolenky), najmä pravidelne opakovanou nemocenskou dávkou, materským.

Materská dovolenka a rodičovská dovolenka sú pracovnoprávnymi inštitútmi, pričom materská dovolenka patrí žene v súvislosti s obdobiami krátko pred pôrodom a po pôrode a v súvislosti so starostlivosťou o dieťa (novorodenca). V prípade rodičovskej dovolenky je potrebné rozlišovať rodičovskú dovolenku muža, ktorá je časovým ekvivalentom materskej dovolenky ženy v úseku od pôrodu (i keď nie vhodne legálne formulovaným, čo uvedieme nižšie v texte)³ a rodičovskej dovolenky spoločnej pre ženu, ako aj pre muža na prehlbenie starostlivosti o dieťa (§ 166 ods. 2 Zákonníka práce). Vzhľadom na zameranie príspevku sa ďalej budeme zaoberať materskou dovolenkou ženy a jej ekvivalentom, rodičovskou dovolenkou muža v období do konca deviateho mesiaca.

1 Medzinárodnoprávne a únieové zakotvenie pracovnoprávnej ochrany tehotnej ženy a matky

Do rámca medzinárodným spoločenstvom uznaných práv patriacich jednotlivcovi patria práva (respektíve z pohľadu štátu záväzky voči jednotlivcovi), ktorých cieľným predmetom sociálnej ochrany je tehotenstvo, materstvo a starostlivosť o dieťa.

³ Podľa § 166 ods. 1 posledná veta Zákonníka práce: „V súvislosti so starostlivosťou o narodené dieťa patrí aj mužovi od narodenia dieťaťa rodičovská dovolenka v rovnakom rozsahu, ak sa stará o narodené dieťa.“

Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948⁴, i keď s nezáväzným charakterom z pohľadu vynútiteľnosti záväzkov, vyjadruje v čl. 16 ods. 3 nárok rodiny ako prirodzenej a základnej jednotky spoločnosti na ochranu zo strany spoločnosti a štátu. Nadväzne v čl. 25 ods. 2 je deklarovaný nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc počas materstva a detstva. Napokon v čl. 26 je zakotvené právo jednotlivca na životnú úroveň, ktorá zabezpečí jemu a jeho rodine zdravie a blahobyt vrátane potravy, šatstva, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych opatrení.

V čl. 10 ods. 2 **Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** z roku 1966 (New York)⁵ zmluvné štáty potvrdzujú záväzok zaistiť „osobitnú ochranu matkám v priebehu primeraného obdobia pred narodením a po narodení dieťaťa. Počas tohto obdobia by sa pracujúcim matkám mala poskytnúť platená dovolenka alebo dovolenka so zodpovedajúcimi dávkami zo sociálneho zabezpečenia“. V prvom odseku tohto článku potom zmluvné štáty uznávajú poskytnutie „najširšej možnej ochrany a pomoci rodine, ktorá je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti, najmä na jej založenie a počas, keď zodpovedá za starostlivosť a výchovu maloletých detí“.

Ochrana materstva je osobitne zdôraznená v čl. 11 **Dohovoru OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien** (1979)⁶, ktorý formuluje pre zmluvné štáty zrovnoprávňujúce opatrenia smerujúce k zabezpečeniu, okrem iných práv, práva na ochranu zdravia a na bezpečné pracovné podmienky vrátane ochrany poslanca ženy ako matky.

S cieľom zabrániť diskriminácii žien z dôvodu manželstva alebo materstva, a tým aj zabezpečiť ich reálne právo na prácu, majú zmluvné štáty zaviesť opatrenia:

- a) na zákaz prepúšťania z dôvodov tehotenstva alebo materskej dovolenky a diskriminácie pri prepúšťaní z dôvodov manželského stavu;
- b) na zavedenie materskej dovolenky s platom alebo s porovnateľnými sociálnymi výhodami bez straty predchádzajúceho zamestnania, služobného postavenia alebo sociálnych príspevkov;
- c) na presadenie poskytovania nevyhnutných doplnkových sociálnych služieb umožňujúcich rodičom spájať rodinné povinnosti s pracovnými povinnosťami a účasťou na verejnom živote, najmä podporovaním zriaďovania a rozvoja siete zariadení starostlivosti o deti;
- d) na poskytovanie osobitej ochrany tehotným ženám v druhoch práce, ktoré sa ukázali byť pre ne škodlivé.

Podľa čl. 13 tento dohovor zaväzuje zmluvné štáty prijať opatrenia na báze rovnoprávnosti mužov a žien, ktoré okrem iného zabezpečujú rovnaký prístup k právu na rodinné prídavky (rozumej v širšom zmysle slova rodinné dávky).

Dva dohovory MOP (Medzinárodná organizácia práce) zakotvujú sociálno-zabezpečovaciu zložku materskej dovolenky prostredníctvom rámcovej dávkovej schémy vrátane tzv. náhradového pomeru⁷, a to **Dohovor MOP č. 102 o minimálnej norme**

⁴ Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá a vyhlásená Uznesením Valného zhromaždenia OSN č. DE01/48 v New Yorku 10. 12. 1948.

⁵ Medzinárodný pakt OSN bol publikovaný ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. a pre ČR sa stal záväzný 23. 3. 1976.

⁶ Dohovor bol publikovaný ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb. a pre ČR záväzný sa stal 18. marca 1982.

⁷ Náhradový pomer vyjadruje (percentuálny) podiel prvej výmery dávkového plnenia k príjmu (zárobku), ktorý poberateľ tohto plnenia dosahoval pred vznikom danej sociálnej udalosti.

sociálneho zabezpečenia z roku 1952⁸ a Dohovor MOP č. 183 o ochrane materstva z roku 2000⁹, ktorý však v dôsledku prijatia komplexnejšieho prístupu k ochrane materstva zakotvuje aj práva tehotných žien a matiek v pracovnoprávných vzťahoch vrátane zákazu diskriminácie v zamestnávaní a v prístupe k zamestnávaniu.

Podľa VIII. časti dohovoru č. 102 ratifikujúci štát zabezpečí chráneným osobám¹⁰ pre prípad sociálnej udalosti, akou je tehotenstvo, zlahnutie a ich následky, a z toho vyplývajúce zastavenie zárobku, dávky v materstve. Za takéto dávky sa okrem peňažných dávok pokrývajúcich zastavenie zárobku v dôsledku tejto sociálnej udalosti považuje aj zdravotná starostlivosť pred pôrodom, pri zlahnutí a po pôrode a aj prípadná ústavná zdravotná starostlivosť s cieľom zachovať, znovunadobudnúť alebo zlepšiť zdravie chránenej ženy, jej pracovnú schopnosť a schopnosť postarať sa o osobné potreby.

Rámcová dávková schéma¹¹ na priznanie pravidelnej a opakovanej dávky v materstve je založená na krytí vymedzenej sociálnej udalosti a splnení čakacej lehoty (rozumej čakacej podmienky), ktorej rozsah určí štát pri zohľadnení zákazu zneužívania účelu dávok. Podporné obdobie poskytovania peňažnej dávky v materstve má kopírovať obdobie neprítomnosti ženy v práci ustanovené vnútroštátnou úpravou, ale nesmie byť kratšie ako 12 týždňov. Náhradový pomer peňažnej dávky v materstve podľa tabuľky k čl. 67 a čl. 65 dohovoru č. 102 má predstavovať minimálne 45 % mzdy typického požívateľa dávky (ženy).

Tento uvedený minimálny náhradový pomer pravidelne sa opakujúcej dávky v materstve sa skúma a verifikuje vo vzťahu k typickému požívateľovi dávky. Tým je podľa čl. 65 ods. 6 písm. d) v spojení s ods. 9 kvalifikovaný robotník, ktorého mzda (zárobok) sa rovná 125 % priemerného zárobku všetkých chránených osôb, i.e. 125 % priemernej mzdy zistenej v hospodárstve štátu. Ak by sme pripustili, že hospodárska vyspelosť štátu, v ktorom sa uplatňuje systém poskytujúci peňažnú dávku v materstve, je založený na výkone zárobkovej činnosti prevažne nekvalifikovanej pracovnej sily, podľa čl. 66 dohovoru č. 102 sa aplikuje iba suma priemernej mzdy (zistenej v hospodárstve štátu). Napokon čl. 65 ods. 3 umožňuje pri dodržaní minimálneho náhradového pomeru dávky v materstve stanoviť hornú hranicu zohľadňovaného zárobku (mzdy) požívateľa dávky na účely výmery tejto dávky. Podľa čl. 65 ods. 10 dávka v materstve nepodlieha povinnému valorizačnému mechanizmu, ako je to napríklad pri dávkach pokrývajúcich dlhodobé sociálne udalosti.

Podotýkame, že výška dávky v materstve nemusí byť podľa čl. 50 druhej vety rovnaká počas celého obdobia trvania sociálnej udalosti.

Na porovnanie uvádzame, že Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia č. 48 (prijatý v Štrasburgu na pôde Rady Európy v roku 1964) fakticky záväzný pre SR prostredníctvom čl. 12 revidovanej Európskej sociálnej charty (1996)¹² obsahuje rovnaké požiadavky rámcovej

⁸ Publikovaný v Zbierke zákonov ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 461/1991 Zb.

⁹ Publikovaný v Zbierke zákonov ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 190/2002 Z. z. Súčasne tento dohovor reviduje Dohovor MOP č. 103 o ochrane materstva z roku 1952.

¹⁰ Chránenými osobami v alternatívne závislej od charakteru systému sociálneho zabezpečenia sú buď ženy patriace k určeným skupinám zamestnancov, ktoré tvoria najmenej 50 % všetkých zamestnancov, alebo ženy patriace k určeným skupinám hospodársky činného obyvateľstva, ktoré tvoria najmenej 20 % všetkých obyvateľov. V oboch alternatívach sú to manželky mužov patriace k takýmto skupinám, pokiaľ sa to týka zdravotnej starostlivosti v materstve.

¹¹ Dávkovú schému vytvárajú zákonom vyžadované predpoklady na vznik nároku na príslušné dávkové plnenie.

¹² Čl. 12 revidovanej Európskej sociálnej charty zaväzuje SR k povinnosti „... udržiavať systém sociálneho zabezpečenia na uspokojivej úrovni, najmenej na takej úrovni, akú vyžaduje ratifikácia Európskeho zákonníka sociálneho zabezpečenia“. Revidovaná podoba Európskej sociálnej charty je publikovaná v Zbierke zákonov SR ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 273/2009 Z. z. a záväzná pre SR sa stala 1. júna 2009.

dávkovej schémy dávky v materstve vrátane náhradového pomeru ako Dohovor MOP č. 102. Iba dodatok č. 2 k tomuto zákonníku umožňuje štátu prijať záväzok „poskytovania dávky v materstve bez splnenia čakacej lehoty“.

Dohovor MOP č. 183 o ochrane materstva z roku 2000 v oblasti hmotného zabezpečenia žien a matiek počas tehotenstva, ktoré sú v postavení zamestnankyne alebo pracujú v atypických formách závislej práce, zakotvuje požiadavku poskytovania peňažnej dávky v materstve v období trvania materskej dovolenky, ktorá podľa čl. 4 dohovoru zakotvujúceho právo ženy na materskú dovolenku (po predložení lekárskeho potvrdenia obsahujúceho deň pôrodu dieťaťa) predstavuje rozsah minimálne 14 týždňov, z čoho minimálne 6 týždňov patrí do obdobia po pôrode. Napokon osobitne sa v uvedenom článku zaručuje zachovanie trvania nároku na materskú dovolenku bez možnosti jej odňatia po pôrode v situácii, ak pôrod dieťaťa nastane neskôr ako je stanovený predpokladaný deň pôrodu. Súčasne čl. 6 ods. 3 tohto dohovoru stanovuje aj minimálny náhradový pomer peňažnej dávky v materstve vo výške minimálne 2/3 predchádzajúceho zárobku ženy. V čl. 6 ods. 5 a 6 dohovoru sú zakotvené požiadavky, ktoré garanciu práva na sociálne zabezpečenie jednotlivca pre prípad tejto sociálnej udalosti posúvajú kvalitatívne vyššie v porovnaní s Dohovorom MOP č. 102 alebo Európskym zákonníkom sociálneho zabezpečenia. Predovšetkým dávková schéma tejto dávky má pozostávať z takých podmienok, ktoré sú splniteľné „veľkou väčšinou žien“. Ak by však žena nespĺnila podmienky na poskytovanie dávky v materstve alebo dávok obdobného účelu (e.g. dávky v chorobe), patrí jej „právo na poberanie dostačujúcich dávok financovaných z fondov sociálnej pomoci po podrobení sa vyžadovanému zisteniu prostriedkov na priznanie takejto sociálnej pomoci“.

Napokon už spomenutá **revidovaná Európska sociálna charta** zakotvuje v čl. 8 právo zamestnaných žien na osobitnú ochranu ich materstva, čo zmluvné štáty majú dosiahnuť predovšetkým:

- zabezpečením minimálnej 14-týždňovej dovolenky pre zamestnané ženy pred pôrodom a po ňom, ktorá je krytá primeranými dávkami sociálneho zabezpečenia alebo dávkami z verejných fondov;
- vytvorením právnej úpravy považujúcej za nezákonnú výpoveď zamestnávateľa, ktorú by dal žene v období začínajúcom sa dňom, keď mu oznámila, že je tehotná, a končiacom sa uplynutím jej materskej dovolenky alebo v období, keď by výpovedná lehota uplynula v čase jej neprítomnosti v dôsledku materskej dovolenky;
- zabezpečením dostatočne dlhých prestávok dojčiacim matkám na dojčenie;
- zákazom prác a ďalších opatrení pre tehotné ženy, ženy, ktoré nedávno porodili a pre dojčiace ženy v (podzemných) baniach a iných nebezpečných, zdraviu škodlivých alebo ťažkých prác.

V čl. 16 revidovanej charty je vyjadrené právo rodiny ako základnej jednotky spoločnosti na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu zabezpečujúcu jej plný rozvoj prostredníctvom „sociálnych a rodinných dávok, finančnými opatreniami, výstavbou bytov na bývanie rodín, pomocou mladým manželstvám alebo inými vhodnými opatreniami“.

Napokon čl. 27 revidovanej charty zakotvuje významné právo pracovníka s rodinnými záväzkami na rovnaké príležitosti a zaobchádzanie vrátane rovnakých príležitostí a zaobchádzania medzi pracovníkmi s rodinnými záväzkami a inými pracovníkmi. Na realizáciu tohto práva majú zmluvné strany, i.a., zaistiť pre každého rodiča možnosť získať po období materskej dovolenky rodičovské voľno na starostlivosť o dieťa, ktorého dĺžku a podmienky stanoví vnútroštátna právna úprava, kolektívne zmluvy alebo prax.

Primárne právo EÚ v rámci tejto problematiky reprezentuje predovšetkým Charta základných práv EÚ¹³. Čl. 33 ods. 1 Charty základných práv EÚ (IV. hlava pod názvom „Solidarita“) už priamo deklaruje záväzok zaistenia ochrany rodiny v právnom, ekonomickom a sociálnom rámci. Ďalší odsek tohto článku potom zakotvuje právo „na platenú materskú dovolenku alebo rodičovskú dovolenku po narodení alebo osvojení dieťaťa“ so zámerom dosahovať zosúladovanie rodinného a pracovného života. A napokon čl. 34 ods. 1 Charty základných práv EÚ akcentuje sociálnozabezpečovací rozmer práva na dávky v prípade sociálnej udalosti materstva vrátane práva na sociálne služby.

V rámci sekundárnych právnych aktov EÚ je inštitút materskej dovolenky súčasťou vecnej pôsobnosti **smernice Rady 92/85/EHS** z 19. októbra 1992 o zavedení **opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo dojčiacich pracovníčok**¹⁴ (zmenená smernicou EP a Rady 2007/30/ES z 20. júna 2007 a smernicou EP a Rady 2014/27/ES z 26. februára 2014). V čl. 2 tejto smernice európsky zákonodarcia vymedzuje pojmy tehotnej pracovníčky¹⁵, pracovníčky krátko po pôrode a dojčiacej pracovníčky, pričom ich spoločným menovateľom je skutočnosť, že pracovníčka formálno-právne získava uvedený status a s tým spojenú ochranu, ak o svojom stave v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi informovala zamestnávateľa.

Podľa čl. 5 smernice, ak výsledky hodnotenia poukazujú na riziko pre bezpečnosť, zdravie, účinkov na tehotenstvo alebo dojčenie pracovníčky zamestnávateľ prijme potrebné opatrenia, ktorými zabezpečí, že dočasným prispôbením pracovných podmienok a/alebo pracovného času danej pracovníčky sa predíde jej vystaveniu týmto rizikám.

Čl. 6 smernice zakotvuje zákaz núteného výkonu prác tehotnými a dojčiacimi pracovníčkami, ktoré boli vyhodnotené s rizikom vystavenia v prílohe smernice uvedených (fyzikálnym) vplyvom, (chemickým) látkam a pracovným podmienkam ohrozujúcim bezpečnosť a zdravie týchto pracovníčok.

Čl. 7 smernice požaduje od členských štátov EÚ, aby prijatými opatreniami vylúčili u uvedených pracovníčok nútený výkon nočnej práce, osobitne v období po pôrode, ktoré sa špecifikuje lekársym potvrdením (a potom určené orgánom príslušným pre otázky bezpečnosti a ochrany zdravia) s odôvodnením, že si to vyžaduje bezpečnosť alebo zdravie pracovníčky. Takto prijaté opatrenia musia umožňovať prevedenie na dennú prácu, poskytnutie pracovného voľna alebo predĺženie materskej dovolenky v prípadoch, keď takéto prevedenie nie je technicky a/alebo objektívne možné alebo ho nemožno oprávnené požadovať na základe opodstatnených dôvodov. Požiadavky obsiahnuté v čl. 5, 6 a 7 smernice musia byť členskými štátmi EÚ implementované takým spôsobom, že budú zaručené práva

¹³ Publikovaná v Úradnom vestníku EÚ C 326/02, 26. 10. 2012.

¹⁴ Publikované v Úradnom vestníku EÚ pod označením L 348, 28. 11. 1992.

¹⁵ Úniová právna úprava používa všeobecnejší pojem „pracovník/pracovníčka“ v porovnaní so slovenskou vnútroštátnou právnou úpravou, čo je spôsobené potrebou obsiahnuť rôzne definičné aspekty tohto pojmu na úrovni národných právnych úprav, keďže nie je možné na úrovni úniového práva stanoviť jednotnú a generálnu definíciu tohto najelementárnejšieho pojmu pracovného práva. Najčastejšie je tento pojem vykladaný širšie vzhľadom na potrebu zaistenia ochrany zamestnanca, osobitne ako v tejto oblasti ochrany žien (osobitne pri uplatňovaní základných slobôd existencie EÚ), ale môže byť interpretovaný v určitých oblastiach, v skupine právnych vzťahov, aj užšie („pracovník nemá ... jediný význam, ale že význam tohto pojmu závisí od oblasti, v ktorej sa uplatňuje“). Q.v. bod č. 31 rozsudku Súdneho dvora EÚ v právnej veci Martínez Sala vs. Freistaat Bayern C-85/96 alebo body č. 12 a 13 rozsudku Súdneho dvora EÚ v právnej veci The Queen vs. G. Desiderius Antonissen C-292/89, bod č. 17 rozsudku Európskeho súdneho dvora v právnej veci Deborah Lawrie-Blum vs. Land Baden-Württemberg C-66/85.

týchto pracovníčok vyplývajúce z pracovnej zmluvy vrátane zachovania práva na výplatu a/ alebo nároku na primeranú dávku v súlade s týmito vnútroštátnymi právnymi predpismi (čl. 11 ods. 1 smernice). Súčasne nárok na takúto dávku a jej výplatu môže členský štát EÚ podmieniť splnením podmienok zakotvených vo vnútroštátnej právnej úprave, pričom ak sa vyžaduje obdobie predchádzajúceho zamestnania, nesmie byť vo väčšom rozsahu ako 12 mesiacov pred predpokladaným dátumom pôrodu (čl. 11 ods. 4 smernice).

Čl. 8 smernice vyžaduje od členských štátov EÚ, aby zabezpečili pracovníčkam nárok na neprerušenú materskú dovolenku v trvaní najmenej 14 týždňov poskytovanú pred a/alebo po pôrode. Materská dovolenka musí obsahovať jej povinnú časť v rozsahu minimálne 2 týždňov poskytovanú pred a/alebo po pôrode. Súčasne sa týmto pracovníčkam v uvedenom období musia zabezpečiť práva vyplývajúce z pracovnej zmluvy popri právach na zachovanie výplaty a/alebo nároku na primeranú dávku (čl. 11 ods. 2 smernice). Táto posledne uvedená dávka musí mať primeranú (hmotnú) úroveň, aby zabezpečila príjem minimálne ekvivalentný tomu, ktorý by príslušná pracovníčka dostala v prípade prerušenia svojej činnosti z dôvodu založeného jej zdravotným stavom s výnimkou ustanovenej hornej hranice (sumy takejto dávky v chorobe). Súčasne nárok na túto dávku v materstve a jej výplatu môže členský štát EÚ podmieniť splnením podmienok zakotvených vo vnútroštátnej právnej úprave, pričom ak sa vyžaduje obdobie predchádzajúceho zamestnania, nesmie byť vo väčšom rozsahu ako 12 mesiacov pred predpokladaným dátumom pôrodu.

V oblasti zaistenia rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami a v prepojení na ochranu práv žien na materskej dovolenke treba upriamiť pozornosť na pravidlá s priamym vertikálnym účinkom (ale aj implementačné požiadavky voči členským štátom EÚ od čl. 14 do čl. 33) vyplývajúce zo **smernice EP a Rady 2006/54/ES** z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania¹⁶, a to predovšetkým na právo ženy po návrate z materskej dovolenky na rovnaké alebo rovnocenné pracovné miesto za podmienok zmluvných dojednaní, ktoré nie sú pre ňu menej priaznivé, čím sa sleduje eliminácia ujmy na jej právach vyplývajúcich z pracovnoprávnej úpravy v dôsledku čerpania materskej dovolenky (čl. 15 smernice).

Čl. 16 tejto smernice vyzýva členské štáty EÚ, aby zvažili možnosti vnútroštátneho zakotvenia individuálneho a neprevoditeľného práva muža na otcovskú dovolenku vrátane eventuality jej priznania aj pre prípad osvojenia dieťaťa. Členské štáty EÚ, ktoré uznávajú takéto právo na otcovskú dovolenku, prijímú potrebné opatrenia na ochranu pracujúcich mužov a žien pred prepustením kvôli uplatňovaniu tohto práva a zabezpečia, aby na konci takejto dovolenky mali právo vrátiť sa na svoje pracovné miesta alebo na rovnocenné pracovné miesta za dojednaní a podmienok, ktoré pre nich nie sú menej priaznivé, a aby mali úžitok z každého zlepšenia pracovných podmienok, na ktoré by mali nárok počas svojej neprítomnosti v práci.

Kapitola 2 tejto smernice zameraná na zaistenie rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v zamestnaneckých systémoch sociálneho zabezpečenia vzťahujúcich sa na všetkých pracujúcich vrátane samostatne zárobkovo činných osôb jednak v prípade sociálnych udalostí uvedených v čl. 7 smernice¹⁷ a iných nepomenovaných dávok z týchto systémov a jednak podľa čl. 9 ods. 1 písm. e) aj na podmienky poskytovania, prípadne

¹⁶ Publikované v Úradnom vestníku EÚ s označením L 204, 26. 7. 2006.

¹⁷ Nedôslednosťou európskeho zákonodarcu je, že sociálnu udalosť materstva, prípadne aj tehotenstva neobsahuje čl. 7 smernice vyjadrujúcej vecný rozsah pôsobnosti kapitoly 2 smernice, ale je uvedená iba v čl. 6 smernice vyjadrujúcej osobný rozsah kapitoly 2 tejto smernice.

obmedzenia týchto dávok bez rozlišovania pracovníkov na základe pohlavia (pod ktorý je podľa bodu č. 23 subsumované aj tehotenstvo a materstvo na podklade judikatúry Súdneho dvora EÚ). Čl. 19 smernice požaduje od členských štátov EÚ zakotviť dôkazné bremeno pre odporcu, aby preukázal že nedošlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania, keď poškodená osoba predloží súdu alebo inému príslušnému orgánu skutočnosti nasvedčujúce tomu, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii.

Napokon je to, s cieľom zakotvenia požiadaviek zosúladiujúcich rodičovské a pracovné povinnosti rodičov, významná smernica Rady 2010/18/EÚ z 8. marca 2010, ktorou sa vykonáva **revidovaná Rámcová dohoda o rodičovskej dovolenke** uzavretá medzi BUSINESSEUROPE (Konfederácia európskych podnikov), UEAPME (Európska asociácia remesiel, malých a stredných podnikov), CEEP (Európske centrum zamestnávateľov a podnikov poskytujúcich verejné služby a služby všeobecného hospodárskeho záujmu) a ETUC (Európska odborová konfederácia)¹⁸, ktorá súčasne zrušuje smernicu 96/34/ES Rady 96/34/ES z 3. júna 1996 o rámcovej dohode o rodičovskej dovolenke uzavretej medzi UNICE, CEEP a ETUC. Účelom tejto smernice je stanoviť minimálne požiadavky na uľahčenie zosúladienia rodičovských a pracovných povinností pracujúcich rodičov pri zohľadnení rozmanitého usporiadania rodiny, tak sa Rámcová dohoda o rodičovskej dovolenke vytvárajúca obsah smernice vzťahuje na všetkých pracovníkov v pracovnoprávnom vzťahu vymedzenom vnútroštátnou právnou úpravou. Pod osobný rozsah smernice sú subsumované aj pracovnoprávne vzťahy pracovníkov na čiastočný úväzok, pracovníkov s pracovnou zmluvou na dobu určitú alebo pracovníkov, ktorí sú v pracovnoprávnom vzťahu s agentúrou dočasného zamestnávania.

V čl. 2 Rámcovej dohody o rodičovskej dovolenke je priznané pracovníkom individuálne právo na rodičovskú dovolenku v dôsledku narodenia (alebo adopcie, pri ktorej je možné zaviesť osobitné opatrenia v prospech adoptívnych rodičov) dieťaťa s cieľom poskytovať mu starostlivosť, ale maximálne do 8 rokov veku. Rodičovská dovolenka má byť neprenosná (odôvodňujúc to zaistením rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami) a poskytovaná v rozsahu minimálne 4 mesiacov. Nadväzne čl. 3 ods. 2 zaväzuje členské štáty stanoviť lehoty, v rámci ktorých musí pracovník zamestnávateľa upovedomiť o svojom úmysle uplatniť svoje právo na rodičovskú dovolenku a uviesť dátum začiatku a ukončenia tejto dovolenky.

V čl. 3 Rámcovej dohody o rodičovskej dovolenke sú navrhnuté „alternatívne rámcové“ podmienky späté s poskytovaním rodičovskej dovolenky, o ktorých voľbe (prípadne voľbe prístupu) rozhodujú členské štáty EÚ (prípadne aj so sociálnymi partnermi), a to najmä:

1. rozhodnúť, či sa rodičovská dovolenka poskytuje v rozsahu celého pracovného času alebo jeho časti, po častiach, alebo systémom časových úverov s prihliadnutím na potreby zamestnávateľov i zamestnancov;
2. podmieniť nárok na rodičovskú dovolenku odpracovaním určitého času a/alebo určitou dĺžkou pracovného pomeru, ktorá nesmie presiahnuť jeden rok. Ak členský štát zvolí toto pravidlo, musí v zmysle smernice Rady 1999/70/ES o práci na určitý čas zaistiť, že v prípade po sebe nasledujúcich pracovných zmlúv na určitý čas uzatvorených s tým istým zamestnávateľom sa na výpočet rozhodného obdobia zohľadňuje celkové trvanie týchto zmlúv;
3. vymedziť podmienky, za ktorých môže zamestnávateľ odložiť poskytnutie rodičovskej dovolenky z oprávnených prevádzkových dôvodov. Ak členský štát k tomuto

¹⁸ Publikované v Úradnom vestníku EÚ pod označením L 68, 18. 3. 2010.

opatreniu pristúpi, musí vytvoriť osobitné opatrenia na uspokojenie prevádzkových a organizačných potrieb malých podnikov.

Čl. 3 ods. 3 Rámcovej dohody o rodičovskej dovolenke obsahuje apel na členské štáty, aby stanovili osobitne vhodné podmienky vzniku nároku na rodičovskú dovolenku vrátane pravidiel jej uplatňovania pre rodičov detí so zdravotným postihnutím alebo dlhodobo chorých detí.

Čl. 7 Rámcovej dohody o rodičovskej dovolenke zakotvuje právo pracovníkov (starajúcich sa o dieťa, osobitne v prípade poskytovania rodičovskej dovolenky po určitý úsek pracovného času alebo v prípade časových kont) na pracovné voľno v dôsledku naliehavých rodinných dôvodov, ako sú choroba a úraz, pri ktorých je bezprostredná prítomnosť pracovníka nevyhnutná. Konkrétne pravidlá uplatňovania tohto práva vrátane časového obmedzenia nároku z neho vyplývajúceho ustanovia vo vnútroštátnej právnej úprave členské štáty.

Rámcová dohoda o rodičovskej dovolenke ponúka veľkú mieru variability jej vyjadrenia vo vnútroštátnej právnej úprave vzhľadom na dlhodobo aktuálnu potrebu zosúladovania pracovného a rodinného života rodičov.

2 Materská dovolenka a rodičovská dovolenka do konca deviateho mesiaca po pôrode

Podľa § 141 ods. 1 Zákonníka práce sú materská dovolenka a rodičovská dovolenka dôležitými osobnými prekážkami v práci a zamestnávateľ ospravedlní neprítomnosť zamestnanca v práci, okrem iných dôvodov, počas materskej dovolenky rodičovskej dovolenky a aj rodičovskej dovolenky na účely prehlbenia starostlivosti o dieťa. Za uvedené časové obdobie nepatrí zamestnancovi náhrada mzdy, keďže právne predpisy z oblasti sociálneho zabezpečenia hmotne kompenzujú stratu príjmu v dôsledku existencie uvedených prekážok v práci na strane zamestnanca.

Zaistenie prístupu k čerpaniu, respektíve k poskytnutiu materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky je základným sociálnym právom rodiča v postavení zamestnanca ako subjektu pracovného pomeru založeného výlučne pracovnou zmlouvou alebo obdobným pracovným vzťahom ako sú pracovné pomery v oblasti výkonu prác vo verejnom záujme, pracovné pomery zamestnancov v doprave, štátnozamestnanecké a služobné pomery.

V prípade pracovnoprávneho vzťahu založeného dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru je zamestnávateľ podľa § 223 ods. 2 Zákonníka práce povinný iba ospravedlniť neprítomnosť zamestnankyne/zamestnanca v práci počas materskej a rodičovskej dovolenky vrátane rodičovskej dovolenky na účely prehlbenia starostlivosti o dieťa. Keďže zákonodarca v tomto ustanovení¹⁹ neuviedol aj právnu úpravu čerpania materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky, vyvoláva to pochybnosti o zaistení ochrany predovšetkým tehotnej ženy a matky do konca deviateho mesiaca po pôrode, prípadne aj muža, poskytujúcich starostlivosť o narodené dieťa.

Takto vyjadrená právna úprava vyvoláva interpretačné nejasnosti, keďže neponúka jasnú reguláciu ani pre situáciu súbežnej existencie pracovného pomeru a jednej z dohôd

¹⁹ Ustanovenie § 223 Zákonníka práce taxatívnym spôsobom vymedzuje pracovnoprávne inštitúty a opatrenia vzťahujúce sa na realizáciu dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru okrem osobitnej úpravy týchto dohôd obsiahnutých v deviatej časti Zákonníka práce.

o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru a ani pre situáciu samostatne existujúcej dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Ak by mal v posledne naznačenej situácii zamestnávateľ ospravedlniť neprítomnosť zamestnanca v práci pracujúceho na základe dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru z dôvodu materskej alebo rodičovskej dovolenky v určitom časovom období, musel by pri jeho stanovení aplikovať podmienky čerpania materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky. Tým je nepriamo do riešenia tejto situácie vtiahnutá právna úprava poskytovania materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky vrátane rodičovskej dovolenky na prehlbenie starostlivosti o dieťa. Medzinárodnoprávne a únieové záväzky, ktoré sú zamerané na ochranu pracovníčok/pracovníkov bez rozlišovania kategórií pracovníkov a s garanciou práva na materskú a rodičovskú dovolenku všetkým pracujúcim, prípadne zamestnaným osobám, nie sú v tomto skúmanom aspekte jednotné. Niektoré aplikujú pojem pracovníčky v najširšom rozmere vzhľadom na potrebu zaistenia ochrany tejto skupiny pracovníčok/pracovníkov, iné pojem ženy v spojitosti s právom na prácu a zamestnaním bez ďalšieho rozlišovania či znakovkej konkretizácie a iné ponechávajú osobný rozsah pôsobnosti príslušnej normy na vnútroštátne vymedzenie (e.g. smernica Rady 2010/18/EÚ z 8. marca 2010, ktorou sa vykonáva revidovaná Rámcová dohoda o rodičovskej dovolenke).

Podľa nášho názoru zamestnankyňa (zamestnanec) vykonávajúca činnosť na základe uvedených dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru by mala mať garantované právo poskytnutie materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky²⁰, a to z dôvodu eliminácie takto nerovnovážne a najmä nedôvodne zakotveného právneho postavenia v porovnaní so zamestnankyňou (zamestnancom) v pracovnom pomere a obdobnom pracovnom pomere, a to aj pri poznaní skutočnosti, že dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru má zamestnávateľ uzatvárať len výnimočne a na výkon príležitostnej činnosti.

Vzhľadom na uvedené právna úprava zabezpečujúca realizáciu dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru vyžaduje legislatívny zásah zákonodarcu vyjadrujúci jasný postoj zákonodarcu k tejto problematike, keďže jazykovo-gramatický výklad podporený formalistickým prístupom k § 223 ods. 2 Zákonníka práce upiera zamestnankyni (zamestnancovi) vykonávajúcej činnosť na základe uvedených dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru právo na poskytnutie materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky.

2. 1 Rozsah a nástup na materskú dovolenku a rodičovskú dovolenku

Samotná materská dovolenka z právneho titulu pôrodu je právnym nárokom ženy, o ktorý nemusí osobitne žiadať. Stačí, ak zamestnávateľovi oznámi nástup na materskú dovolenku na predpísanom tlačive potvrdenom príslušným lekárom.²¹

Podľa § 166 ods. 3 Zákonníka práce žena a muž písomne oznámia zamestnávateľovi najmenej jeden mesiac vopred predpokladaný deň nástupu na materskú dovolenku, rodičovskú dovolenku vrátane rodičovskej dovolenky na účely prehlbenia starostlivosti

²⁰ Podotýkame, že o rodičovskej dovolenke na prehlbenie starostlivosti o dieťa neuvažujeme vzhľadom na 12-mesačnú limitáciu uzatvárania dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

²¹ BARANCOVÁ, H./SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. 3. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : Sprint 2, 2016, s. 399.

o dieťa, predpokladaný deň ich prerušenia, skončenia a zmeny týkajúce sa nástupu, prerušenia a skončenia materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky. Takto formulovaná povinnosť zamestnanca sleduje oprávnený záujem zamestnávateľa pripraviť sa prevádzkovo a organizačne na dlhodobú neprítomnosť zamestnanca v práci, keďže nemôže takému zamestnancovi neposkytnúť materskú dovolenku a rodičovskú dovolenku (vrátane rodičovskej dovolenky na účely prehĺbenia starostlivosti o dieťa). Včasné plnenie informačnej, respektíve oznamovacej povinnosti o uvedených časových aspektoch nástupu a čerpania materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky je potrebné interpretovať v spojitosti s § 144 ods. 1 Zákonníka práce, ktorý zakotvuje povinnosť zamestnanca včas požiadať zamestnávateľa o poskytnutie pracovného voľna, ak mu je prekážka v práci (materská dovolenka a rodičovská dovolenka) vopred známa. Inak je povinný upovedomiť zamestnávateľa o prekážke práci a o jej predpokladanom trvaní bez zbytočného odkladu. Zamestnávateľ je však povinný akceptovať aj neskoré oznámenie zamestnanca.²²

V súvislosti s pôrodom a so starostlivosťou o narodené dieťa patrí žene materská dovolenka v trvaní 34 týždňov (§ 166 ods. 1 Zákonníka práce), pričom podľa § 167 ods. 1 Zákonníka práce žena nastupuje materskú dovolenku spravidla od začiatku šiesteho týždňa pred očakávaným dňom pôrodu, najskôr však od začiatku ôsmeho týždňa pred týmto dňom. Osamelej žene patrí materská dovolenka v rozsahu 37 týždňov, pričom vymedzenie osamelej ženy je implikované z legálnej definície osamelého zamestnanca, ktorým podľa § 40 ods. 1 a 2 Zákonníka práce je zamestnanec, ktorý žije sám a je slobodný, ovdovený alebo rozvedený muž, slobodná, ovdovená alebo rozvedená žena. Za osamelého zamestnanca sa považuje aj osamelý muž alebo žena z iných vážnych dôvodov, ktoré sa vyznačujú objektívnou nemožnosťou spoluvytvárania materiálneho zázemia druhým partnerom (e.g. v dôsledku vyhlásenia druhého partnera za nezvestného alebo jeho nástupu na výkon trestu odňatia slobody).

Ak žena porodila zároveň dve deti alebo viac detí, patrí jej materská dovolenka v rozsahu 43 týždňov. V tejto súvislosti poukazujeme na nevhodné legislatívne vyjadrenie rozsahu rodičovskej dovolenky muža v období po pôrode v § 166 ods. 1 Zákonníka práce v slovnom spojení „patrí aj mužovi od narodenia dieťaťa rodičovská dovolenka v rovnakom rozsahu“. Iba z aplikácie jazykového výkladu by mohol na prvý pohľad vzniknúť dojem, že muž má nárok na rodičovskú dovolenku v rovnakom rozsahu ako žena na materskú dovolenku za predpokladu, že sa stará o narodené dieťa, teda vrátane obdobia materskej dovolenky ženy aj pred pôrodom.

V literatúre sa vo vzťahu k tejto situácii určenia rozsahu rodičovskej dovolenky muža objavuje aj prístup založený na potrebe aplikácie logického výkladu podporeného zásadou rovnakého (rodového) zaobchádzania, ktorý vedie k záveru, že je potrebné zohľadniť individuálne okolnosti daného čerpania materskej dovolenky ženy a „preniesť“ ich aj do rozsahu čerpania rodičovskej dovolenky mužom (e.g. ak žena vyčerpala z materskej dovolenky 8 týždňov pred pôrodom, rozsah čerpania rodičovskej dovolenky mužom musí predstavovať zostatok v rozsahu 26 týždňov po pôrode, ak sa stará o narodené dieťa)²³. V tomto prípade, ale zastávame názor založený na aplikácii systémového výkladu v prepojení na právnu úpravu poskytovania materského inému poistencovi, ktorá zaisťuje hmotné zabezpečenie počas tehotenstva a materstva a súčasne predstavuje jednu z nemocenských dávok. Podľa § 49 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 310/2016 Z. z. (ďalej len

²² TOMAN, J.: *Individuálne pracovné právo*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 2016, s. 187.

²³ *Ibid.*, s. 174.

„ZoSP“) sa zaručuje poskytovanie materského inému poistencovi v rozsahu 28 týždňov odo dňa prevzatia dieťaťa do starostlivosti, respektíve 31 týždňov alebo 37 týždňov v závislosti od existencie okolností spätých s vyššie uvedenými situáciami. Tento systémový prístup odôvodňujeme nielen taxatívnym zakotvením uvedených podporných období materského, ale aj zachovaním rovnakého prístupu k dávkovej schéme²⁴ materského a v neposlednom rade aj legálnym vyjadrením prepojenia pracovnoprávnej úpravy so sociálnopoistovacou právnou úpravou založenou poslednou vetou § 141 ods. 1 Zákonníka práce.

Z uvedenej pracovnoprávnej úpravy jednoznačne vyplýva, že materská dovolenka ženy je neprenosným právom na rozdiel od iných zahraničných právnych úprav. Napríklad španielska právna úprava umožňuje prenos časti materskej dovolenky na otca za predpokladu, že zdravotný stav matky umožňuje jej návrat do práce po vyčerpaní povinnej časti 6 týždňov materskej dovolenky po pôrode a súčasne matka a aj druhý rodič sú v postavení zamestnancov všeobecného systému sociálneho zabezpečenia.

V súvislosti s touto konštrukciou práva na materskú dovolenku Súdny dvor EÚ v právnej veci Marc Betriu Montull vs. INSS (C-5/2012) uviedol, že právo otcov v pracovnom pomere čerpať časť materskej dovolenky je legitímne, ale súčasne odvodené od práva matky v pracovnom pomere.²⁵ Aj skutkový stav v prejednávanej veci bol založený na skutočnosti, že matka nemala postavenie zamestnankyne a nenadobudla žiadne právo na materskú dovolenku, a teda nemôže *a fortiori* previesť toto právo na otca dieťaťa v dôsledku čoho nebol ani porušený čl. 8 smernice 92/85/EHS, rozpor, s ktorým bol v danom prípade namietaný.

Právna úprava ČR zakotvuje pre ženu rozsah materskej dovolenky v súvislosti s pôrodom a so starostlivosťou o narodené dieťa v trvaní 28 týždňov a v prípade, že porodila zároveň dve deti alebo viac detí, patrí jej materská dovolenka v rozsahu 37 týždňov²⁶, pričom nástup na materskú dovolenku je zhodný s právnou úpravou SR.

Vo vzťahu k povinnosti nástupu ženy na materskú dovolenku je potrebné uviesť, že ustanovenie § 167 ods. 1 Zákonníka práce nie je kogentnou právnou úpravou, v dôsledku čoho sa žena sama rozhoduje, kedy nastúpi na materskú dovolenku v rozpätí obdobia osem až šesť týždňov pred očakávaným dňom pôrodu, ktorý určuje lekár so špecializáciou v odbore gynekológia pôrodnictvo. Nemožno vylúčiť situáciu, že žena nenastúpi na materskú dovolenku v tomto vymedzenom období buď z objektívneho dôvodu, ktorým *ex lege* je iba predčasný pôrod, alebo zo subjektívneho dôvodu (založeného jej rozhodnutím). Práve posledná uvedená kategória dôvodov zásadným spôsobom ovplyvňuje rozsah čerpania materskej dovolenky ženou. Ak sa zamestnankyňa rozhodne, že nenastúpi na materskú dovolenku šesť týždňov pred očakávaným dňom pôrodu, ďalej pracuje, prípadne nastúpi na materskú dovolenku neskôr, zaniká jej nárok na čerpanie tejto dobrovoľne nevyčerpanej časti materskej dovolenky pred pôrodom. Po pôrode má potom nárok na 28 týždňov materskej dovolenky, alebo ak ide o osamelú zamestnankyňu 31 týždňov a ak ide o zamestnankyňu, ktorej sa narodí dve a viac detí, má žena nárok na čerpanie 37 týždňov materskej dovolenky. Opätovne zdôrazňujeme, že dobrovoľne nevyčerpaná časť materskej dovolenky pred pôrodom sa „neprenáša“ do obdobia čerpania materskej dovolenky po pôrode.

Opačné je riešenie situácie zákonodarcom, ak by zamestnankyňa porodila skôr ako bol lekárom predpokladaný deň pôrodu. V tomto prípade patrí žene materská dovolenka

²⁴ Dávkovú schému akejkoľvek obligatórne priznávanej dávky systému sociálneho zabezpečenia vytvárajú zákonom vyžadované predpoklady na vznik nároku na príslušné dávkové plnenie.

²⁵ KRIŽAN, V.: Právo zamestnankyne na materskú dovolenku a možnosť jej využitia otcom – zamestnancom. In *Justičná revue*. Roč. 67 (2015), č. 2, s. 264.

²⁶ JANEČKOVÁ, E.: *Pracovní právo a mateřství*. Praha : Wolters Kluwer, 2013, s. 14–15.

v plnom rozsahu a teda nenastáva zánik nároku na čerpanie tej časti materskej dovolenky, ktorú jej nebolo umožnené objektívne čerpať v dôsledku predčasného pôrodu. V takejto situácii patrí žene materská dovolenka v rozsahu 34 týždňov alebo 37 týždňov, respektíve 43 týždňov v závislosti od existencie jednej z vyššie charakterizovaných situácií.

Obdobie čerpania materskej dovolenky po pôrode je právne regulované rigidnejšie v porovnaní s obdobím materskej dovolenky pred pôrodom. Podľa § 168 ods. 4 Zákonníka práce materská dovolenka nemôže byť kratšia ako 14 týždňov a nemôže sa skončiť ani prerušiť pred uplynutím šiestich týždňov od dňa pôrodu. Rovnaké skutočnosti zakotvuje aj česká právna úprava.

Osobitná právna úprava platí, ak sa dieťa narodí mŕtve, prípadne zomrie počas čerpania materskej dovolenky. Ak sa dieťa narodilo mŕtve, patrí žene materská dovolenka po dobu 14 týždňov. Ak dieťa zomrie v období, keď je žena na materskej dovolenke alebo žena a muž na rodičovskej dovolenke, poskytuje sa im táto dovolenka ešte počas dvoch týždňov od dňa úmrtia dieťaťa, najdlhšie ale do dňa, keď by dieťa dosiahlo jeden rok (§ 168 ods. 5 Zákonníka práce).

V súvislosti s čerpaním materskej rodičovskej a rodičovskej dovolenky vrátane rodičovskej dovolenky na prehlbenie starostlivosti o dieťa zakotvuje Zákonník práce aj **prerušenie čerpania** tejto dovolenky v dôsledku prevzatia dieťaťa do starostlivosti dojčenským ústavom alebo iným liečebným ústavom zo zdravotných dôvodov. Ak dieťa bolo zo zdravotných dôvodov prevzaté do starostlivosti uvedeného ústavu a žena, respektíve muž zatiaľ nastúpi do práce, preruší sa čerpanie materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky, ale najskôr po uplynutí šiestich týždňov od dňa pôrodu. Toto je jeden z aspektov osobitnej ochrany ženy – rodičky). Nevyčerpaná časť materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky sa z uvedeného dôvodu žene, respektíve mužovi poskytne od dňa, keď prevzal dieťa z ústavu opäť do svojej starostlivosti a súčasne prestal pracovať, nie však v období dlhšom ako do troch rokov veku dieťaťa. Uvedená regulácia tak zachováva právny nárok ženy a muža na dočerpanie časti obdobia materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky vrátane rodičovskej dovolenky na prehlbenie starostlivosti o dieťa, ktoré sa nemohlo realizovať v dôsledku poskytovania ústavnej (zdravotnej) starostlivosti dieťaťu.

Naopak k strate nároku ženy a muža na dočerpanie časti obdobia materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky vrátane rodičovskej dovolenky na prehlbenie starostlivosti o dieťa dochádza v dvoch situáciách, ktorých spoločným znakom je absencia starostlivosti o dieťa z iných ako zdravotných dôvodov. Prvou je podľa § 168 ods. 2 Zákonníka práce situácia, ak sa žena, respektíve muž prestali starať o narodené dieťa a ktoré bolo z tohto dôvodu umiestnené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov. Druhou situáciou je umiestnenie dieťaťa v dočasnej starostlivosti detského domova alebo obdobného ústavu z iných ako zdravotných dôvodov a počas tohto obdobia sa žena a muž o dieťa nestará.

3 Materské

Nemocenské dávky poskytované z vecného rozsahu nemocenského poistenia klasifikovaného z organizačno-systémového hľadiska ako jeden z podsystemov sociálneho poistenia svojou výplatou (podporným obdobím) kryjú podľa § 2 písm. a) ZoSP dve sociálne udalosti, pričom jednou z nich je okrem dočasnej pracovnej neschopnosti práve tehotenstvo a materstvo. Z nemocenských dávok funkčne nahrádzajúcich stratu alebo zníženie príjmu zo zárobkovej činnosti pre prípad tehotenstva a materstva sú to **vyrovnávací dávka**

a materské, pričom v určitých situáciách to môže byť aj nemocenské pokrývajúce sociálnu udalosť dočasnej pracovnej neschopnosti. Týmito situáciami sú nesplnenie požiadaviek na vznik nároku na materské, rizikové tehotenstvo vyvolávajúce dočasnú pracovnú neschopnosť tehotnej ženy a dočasná pracovná neschopnosť zamestnankyne v začiatkoch jej tehotenstva.

Nemocenské dávky kryjú krátkodobé sociálne udalosti, ako sú dočasná pracovná neschopnosť, tehotenstvo a materstvo. Vecný rozsah nemocenského poistenia tvoria nemocenské, ošetrovné, vyrovnávacia dávka a materské, pričom osobitne mimo systému nemocenského poistenia je peňažné plnenie, náhrada príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca, pokrývajúce prvých 10 dní trvania dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca, ktoré poskytuje a aj finančne zabezpečuje zamestnávateľ za podmienok uvedených v zákone č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca.

3. 1 Všeobecné podmienky na priznanie materského

Všeobecnými podmienkami na priznanie nielen materského, ale každej nemocenskej dávky je preukázanie existencie sociálnej udalosti poistencom a existencia (povinného alebo dobrovoľného) poistného vzťahu na nemocenskom poistení alebo plynutie tzv. ochrannej lehoty po zániku nemocenského poistenia. Ochranná lehota predstavuje obdobie 7 kalendárnych dní nasledujúcich bezprostredne po zániku poistného vzťahu nemocenského poistenia a v prípade materského je to 8 mesiacov po zániku poistného vzťahu nemocenského poistenia v období tehotenstva poistenkyne (právna úprava ČR zakotvuje ochrannú lehotu v rozsahu iba 180 kalendárnych dní). Tento rozsah ochrannej lehoty svedčí o zámere zákonodarcu zabezpečiť materské nielen zamestnankyni, ktorá bola tehotná pred skončením poistného vzťahu na nemocenskom poistení, ale aj žene, ktorá otehotnela krátko po skončení poistného vzťahu na nemocenskom poistení (po skončení zamestnania).

Na strane zamestnanca sa ďalej vyžaduje absencia príjmu plynúceho za vykonanú prácu, ktorý sa považuje za vymeriavací základ na platenie poistného na nemocenské poistenie, a na strane povinnej poistnej samostatne zárobkovo činné osoby (ďalej len „SZČO“) a dobrovoľne nemocensky poistenej osoby zaplatenie poistného na nemocenské poistenie v správnej výške (tolerovaný nedoplatok menej ako 5 EUR) za obdobie posledných 5 rokov²⁷ predchádzajúcich kalendárnemu mesiacu, v ktorom vznikol dôvod na poskytnutie nemocenskej dávky. U poistenca v postavení zamestnanca spôsobuje súčasné definičné zúženie charakteru príjmu na príjem za vykonanú prácu interpretačné problémy (pred rokom 2014 to však nebolo inak so slovným spojením „nemá príjem považovaný za vymeriavací základ za obdobie, v ktorom nevykonáva činnosť zamestnanca“, bližšie v nasledujúcej časti príspevku).

Prípadný nedoplatok na poistnom na účely vzniku nároku na nemocenskú dávku môže žiadateľ o nemocenskú dávku uhradiť najneskôr v posledný deň kalendárneho mesiaca, v ktorom vznikol dôvod na poskytnutie dávky. U dobrovoľne nemocensky poistenej osoby v dôsledku závislosti trvania tejto formy poistenia od vôle fyzickej osoby sa vyžaduje preukázanie splnenia tzv. čakacej podmienky, ktorá je založená na trvaní nemocenského

²⁷ Právna úprava účinná do 31. decembra 2013 stanovovala referenčné (sledované) obdobie ako posledných 10 rokov. Argumentom na jej skrátenie na polovicu bola 6-ročná premlčacia lehota vzťahujúca sa k právu vymáhať (predpísané) poistné.

poistenia v rozsahu minimálne 270 dní v posledných dvoch rokoch pred vznikom sociálnej udalosti.

Osobitne vo vzťahu k vzniku a existencii nemocenského poistenia zamestnanca (u ktorého je podľa § 20 ods. 1 v prepojení na § 4 ods. 1 ZoSP previazané na trvanie pracovného pomeru za predpokladu pravidelného práva na mesačnú odmenu daňovo klasifikovanú ako príjem zo závislej činnosti) dodávame, že od 1. januára 2013 (zákon č. 252/2012 Z. z.) môže nemocenské poistenie zamestnanca vzniknúť aj u fyzickej osoby vykonávajúcej činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru a v konečnom dôsledku tak môže splniť podmienky na vznik nároku na materské a ďalšie nemocenské dávky.

Fyzickej osobe vykonávajúcej činnosť na základe dohody o vykonaní práce a dohody o pracovnej činnosti vzniká povinné nemocenské poistenie (a rovnako aj povinné dôchodkové poistenie a povinné poistenie v nezamestnanosti) za splnenia dvoch predpokladov zakotvených v § 4 ZoSP. Prvým je výkon zárobkovej činnosti v právnom vzťahu (aj dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru), ktorý zakladá fyzickej osobe právo na pravidelný mesačný príjem zo závislej činnosti podliehajúci dani z príjmov. Druhým predpokladom je, že táto fyzická osoba nepatrí do skupín, u ktorých vzniká výlučne povinné dôchodkové poistenie, a to u osôb v právnom vzťahu na základe dohody o brigádnickej práci študentov a osôb v právnom vzťahu na základe dohody o vykonaní práce alebo dohody o pracovnej činnosti, ktoré sú v postavení poberateľa starobného dôchodku, invalidného (respektíve výsluhového) dôchodku alebo výsluhového dôchodku, ak dovŕšili dôchodkový vek.

V rámci **dávkovej formuly**²⁸ **materského** (aj ostatných nemocenských dávok) je jeden spoločný „výpočtový parameter“ na výmery nemocenských dávok, a to denný vymeriavací základ (ďalej len „DVZ“) určený zo zákonom vymedzených vymeriavacích základov na platenie poistného v referenčnom období. DVZ predstavuje podiel súčtu vymeriavacích základov, z ktorých poistenec zaplatil poistné na nemocenské poistenie v rozhodujúcom období a počtu dní rozhodujúceho obdobia. Dodávame, že do počtu dní sa nezapočítavajú dni prerušenia povinného poistenia (§ 26 ZoSP) a vylúčenia plnenia odvodovej povinnosti (§ 140 ZoSP). Stanovenie výšky DVZ prísne reflektuje na poistnú participáciu poistenca nemocenského poistenia.

Minimálna výška DVZ nie je legálne vyjadrená pri poistnej kategórii zamestnanca, ale nepriamo ju na demonštratívne účely odvodzujeme zo situácie mesačne odmeňovaného zamestnanca, ktorý je odmeňovaný minimálnou mzdou podľa zákona č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde (v roku 2017 je to 435 EUR).

Na strane SZČO a dobrovoľne poistnej osoby je minimálna výška DVZ exaktne určená ako 50 % zo sumy priemernej mesačnej mzdy zistenej v hospodárstve SR za kalendárny rok, ktorý dva roky predchádza roku, za ktorý sa platí poistné (v roku 2016 to bola suma 429 EUR a v roku 2017 je to suma 441,50 EUR). Maximálna výška DVZ na určenie sumy nemocenskej dávky sa neodvodzuje z maximálneho vymeriavacieho základu na platenie poistného (i.e. zo 7-násobku priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR platnej pred 2 rokmi – 6 181 EUR), ale v dôsledku potlačenia princípu ekvivalencie princípom solidarity je limitovaná stropom určeným ako dvojnásobok sumy priemernej mesačnej mzdy zistenej v hospodárstve SR za

²⁸ Dávková formula je súhrnom (parametrických, respektíve výpočtových) veličín, ktoré určujú výšku príslušného dávkového plnenia a súčasne v prípade príspevkového systému odvíjajú svoju hodnotu jednak z predpokladov na vznik nároku na dávkové plnenie a jednak z prvkov poistného vzťahu (e.g. výška odvodu).

kalendárny rok²⁹, ktorý dva roky predchádza roku, v ktorom vznikla daná sociálna udalosť [pre rok 2016 to bola výška 42,3123 pri nasledujúcom postupe (10296/365) x 1,5 a pre rok 2017 je to výška 58,0602 pri nasledujúcom postupe (10596/365) x 2].

Rozhodujúce obdobie na určenie DVZ, ako obdobie kvantifikujúce odvodovú participáciu (žiadateľa o dávku) na účely určenia výšky DVZ a potom aj konečnej sumy materského ako nemocenskej dávky, predstavuje obdobie, ktoré bezprostredne predchádzalo vzniku príslušnej sociálnej udalosti (e.g. chorobe, tehotenstvu a materstvu). Rozhodujúcim obdobím na určenie DVZ je predchádzajúci kalendárny rok, ak nemocenské poistenie trvalo k 1. januáru predchádzajúceho kalendárneho roka, a to nepretržite až ku dňu vzniku príslušnej sociálnej udalosti.

Ďalšie situácie určovania rozhodujúceho obdobia na určenie DVZ sú osobitne konštruované pre danú poistnú kategóriu zamestnanca, SZČO a dobrovoľne poistenej osoby. Osobitne je stanovené rozhodujúce obdobie na určenie DVZ pri vyrovnávacej dávke (bude zdôraznené pri dávkovej schéme tejto dávky).

Rozhodujúcim obdobím na **určenie DVZ u zamestnanca** je obdobie od vzniku nemocenského poistenia do konca kalendárneho mesiaca predchádzajúceho mesiacu, v ktorom vznikla daná sociálna udalosť, a to v situáciách:

- a) ak nemocenské poistenie zamestnanca, za ktoré mal povinnosť platiť poistné (na nemocenské poistenie) vzniklo počas predchádzajúceho kalendárneho roka a súčasne trvalo minimálne 90 dní³⁰ alebo
- b) ak nemocenské poistenie zamestnanca, za ktoré mal povinnosť platiť poistné vzniklo počas kalendárneho roka, v ktorom nastala daná sociálna udalosť a súčasne trvalo minimálne 90 dní.

Ak nie sú naplnené požiadavky uvedených situácií, ale obdobie nemocenského poistenia zamestnanca, za ktoré mu vznikla povinnosť platiť poistné trvalo v predchádzajúcom roku minimálne 90 kalendárnych dní, je rozhodujúcim obdobím na zistenie DVZ tento predchádzajúci kalendárny rok. Uvedené platí iba za podmienky, ktorú považujeme za nepriamo diskriminačnú, ak obdobie nemocenského poistenia v predchádzajúcom kalendárnom roku získal zamestnanec u iného zamestnávateľa než u toho, u ktorého vznikla daná sociálna udalosť. Ak však zamestnanec v predchádzajúcom kalendárnom roku nezískal obdobie nemocenského poistenia v rozsahu minimálne 90 dní (za ktoré mal povinnosť platiť poistné)³¹, na určenie nemocenskej dávky (aj materského) sa aplikuje pravdepodobný denný vymeriavací základ. Pravdepodobný denný vymeriavací základ sa aplikuje aj v prípadoch, ak poistenec nemal v rozhodujúcom období na určenie DVZ žiadny vymeriavací základ na platenie poistného (mechanizmus určenia pravdepodobného denného vymeriavacieho základu je uvedený nižšie).

Požiadavka zákonodarcom zvolenej „aktívnej“ odvodovej participácie zamestnanca na

²⁹ Zákonom č. 285/2016 Z. z. účinným od 1. januára 2017 zákonodarcia zvýšil maximálnu výšku DVZ na účely výmery nemocenských dávok z 1,5-násobku na 2-násobok sumy priemernej mesačnej mzdy zistenej v hospodárstve SR za kalendárny rok, ktorý dva roky predchádza za aktuálnemu roku.

³⁰ Zákonodarca zmenou ZoSP od 1. januára 2013 (zákon č. 413/2012 Z. z.) „zostril“ referenčné obdobie minimálne 90 dní nemocenského poistenia o skutočnosť, že vyžaduje aby toto obdobie nebolo obdobím, počas ktorého je vylúčená povinnosť poistenca platiť poistné (vylučujú sa tak obdobia poistenia uvedené v § 140 ZoSP, e.g. obdobie poberania nemocenských dávok).

³¹ Uvedené zahŕňa aj nižšie v texte naznačenú situáciu, keď sociálna udalosť vznikla v deň vzniku nemocenského poistenia zamestnanca.

nemocenskom poistení v rozsahu minimálne 90 dní vyvolala potrebu osobitného určenia rozhodujúceho obdobia na stanovenie DVZ na účely vyrovnávanej dávky poskytovanej tehotnej zamestnankyni, ktorá bola preradená na inú prácu v období kratšom ako 90 dní od vzniku nemocenského poistenia. V tomto prípade je rozhodujúce obdobie vymedzené vznikom aktuálneho nemocenského poistenia a dňom, ktorý predchádza dňu preradenia tehotnej zamestnankyne na inú prácu. Obdobne sa postupuje aj v prípade určenia materského pre tehotnú zamestnankyňu, ktorá bola preradená na výkon inej práce. Posledné dve situácie určovania rozhodujúceho obdobia vypovedajú o zámere zákonodarcu eliminovať pri výmere sumy vyrovnávacej dávky a materského pracovnoprávne dôsledky vyvolané ochranou tehotnej zamestnankyne.

V prípade **SZČO** je stanovenie rozhodujúceho obdobia na určenie DVZ jednoznačnejšie vzhľadom na neexistenciu kvantitatívnej podmienky získania minimálne 90 dní „aktívneho odvodového“ obdobia na nemocenské poistenie. Rozhodujúcim obdobím na určenie DVZ je obdobie od vzniku nemocenského poistenia až do konca roka, ktorý predchádza roku vzniku danej sociálnej udalosti, a to za predpokladu, že nemocenské poistenie SZČO vzniklo v predchádzajúcom kalendárnom roku. Rozhodujúcim obdobím na určenie DVZ je obdobie od vzniku nemocenského poistenia až do konca mesiaca predchádzajúceho mesiacu vzniku sociálnej udalosti, ak nemocenské poistenie SZČO vzniklo v aktuálnom kalendárnom roku. Napokon, ak u SZČO vznikne sociálna udalosť v tom istom kalendárnom mesiaci, v ktorom jej vzniklo nemocenské poistenie, tak rozhodujúcim obdobím na určenie DVZ je obdobie od vzniku poistenia do dňa, ktorý predchádza dňu vzniku sociálnej udalosti. V tomto prípade musí SZČO zaplatiť poistné najneskôr v lehote splatnosti za uvedený mesiac, teda najneskôr do ôsmeho dňa nasledujúceho kalendárneho mesiaca. Táto povinnosť sa aplikuje aj v prípade dobrovoľne nemocensky poistenej osoby a rovnako aj v prípade vzniku nároku na nemocenskú dávku v ochrannnej lehote (aj vzniku nároku na materské). Na strane SZČO môže nastať aj špecifická situácia, ak sociálna udalosť vznikne v deň vzniku nemocenského poistenia. Takáto situácia s absenciou rozhodujúceho obdobia zakladá nevyhnutnosť určenia pravdepodobného denného vymeriavacieho základu.

V záujme uvedenia komplexného pohľadu na problematiku nároku SZČO na nemocenské dávky, osobitne materské, definujeme postavenie SZČO v poisťovacom systéme a podmienky vzniku jeho povinného nemocenského poistenia (a súčasne aj dôchodkového poistenia). Vznik povinného nemocenského poistenia SZČO je vybudovaný na požiadavke pozitívneho tzv. príjmového testu. Podľa § 21 ods. 1 a 2 ZoSP povinné nemocenské poistenie SZČO vzniká, respektíve naďalej trvá, od 1. júla aktuálneho roka (prípadne od 1. októbra, ak má SZČO predĺženú lehotu na podanie daňového priznania), ak jej príjem z podnikania a z inej samostatnej zárobkovej činnosti vrátane uplatnených výdavkov bol za predchádzajúci zdaňovací kalendárny rok vyšší ako zákonom určená príjmová hranica v podobe 12-násobku sumy minimálneho vymeriavacieho základu na platenie poistného, ktorý predstavuje 50 % zo sumy priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR platnej pred dvoma rokmi³².

Poslednou poistnou kategóriou, pri ktorej sa určuje rozhodujúce obdobie na stanovenie DVZ, je **dobrovoľne nemocensky poistená osoba**. Osobitnou požiadavkou kladenou na túto poistnú kategóriu je nepretržitosť trvania nemocenského poistenia v rozsahu

³² K 1. júlu 2015 táto zákonom určená príjmová hranica predstavovala 4 944 EUR ($[824/2] \times 12$), k 1. júlu 2016 to bola hranica 5 148 EUR ($[858/2] \times 12$) a k 1. júlu 2017 bude táto príjmová hranica na úrovni 5 298 EUR ($[883/2] \times 12$). Ak príjem vrátane výdavkov dosahovaných činnosťou SZČO za predchádzajúci kalendárny rok nepresiahne k 1. júlu (respektíve k 1. októbru) aktuálneho roka vyššie uvedenú príjmovú hranicu, SZČO nevznikne alebo jej zaniká (k 30. 6., respektíve k 30. 9.) povinné nemocenské a dôchodkové poistenie.

minimálne 26 týždňov. Ak takéto nemocenské poistenie dobrovoľne poistenej osoby v uvedenom rozsahu vzniklo v predchádzajúcom roku, rozhodujúce obdobie na určenie DVZ je od vzniku dobrovoľného nemocenského poistenia až do konca predchádzajúceho kalendárneho roka. Ak nemocenské poistenie dobrovoľne poistenej osoby v uvedenom rozsahu vzniklo v aktuálnom roku, tak rozhodujúce obdobie na určenie DVZ je od vzniku tohto poistenia až do konca mesiaca predchádzajúceho mesiacu vzniku sociálnej udalosti. V prípade, ak dobrovoľne poistená osoba nezískala nemocenské poistenie v uvedenom minimálnom rozsahu, nemocenská dávka sa určuje zo sumy pravdepodobného denného vymeriavacieho základu.

Pravdepodobný denný vymeriavací základ sa pri všetkých poistných kategóriách určí ako jedna 1/30 vymeriavacieho základu na platenie poistného, z akého by sa platilo poistné v kalendárnom mesiaci, v ktorom vznikla daná sociálna udalosť. Súčasne je však výška pravdepodobného denného vymeriavacieho základu limitovaná hraničnou sumou stanovenou ako 1/30 minimálneho vymeriavacieho základu na platenie poistného SZČO (pre rok 2016 to bola suma 14,30 EUR na deň určená ako 429/30 a pre rok 2017 je to suma 14,72 EUR na deň určená ako 441,5/30).

Vo vzťahu k postaveniu dobrovoľne nemocensky poistenej osoby, respektíve k podmienkam nadobúdania obdobia dobrovoľného nemocenského poistenia na účely vzniku nároku na materské dodávame, že dobrovoľné nemocenské poistenie je s účinnosťou od 1. januára 2013³³ podmienené vznikom, respektíve existenciou dobrovoľného dôchodkového poistenia a od 1. júla 2014 je existencia tejto dobrovoľnej formy poistných vzťahov nemocenského poistenia súběžne vylúčená s existenciou povinných poistných vzťahov nemocenského poistenia. K predpokladom vzniku dobrovoľného nemocenského poistenia patria veková podmienka (dovŕšenie 16 rokov veku) a podmienka domicilu (trvalého pobytu na území SR alebo prechodného pobytu alebo trvalého pobytu štátneho príslušníka tretej krajiny), ktoré sú príznačné pre všetky druhy dobrovoľného poistenia.

Osobitnými podmienkami prístupujúcimi k založeniu dobrovoľného nemocenského poistenia sú neexistencia povinného nemocenského poistenia, existencia, či súčasný vznik dobrovoľného dôchodkového poistenia a neexistencia nároku na starobný (predčasný) dôchodok alebo invalidný dôchodok s poklesom schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %.

Vznik dobrovoľného nemocenského poistenia je previazaný s dňom prihlásenia (najskôr s dňom podania prihlášky na tento druh poistenia) a zánik dobrovoľného nemocenského poistenia s dňom odhlásenia (najskôr s dňom podania odhlášky na tento druh poistenia), s odpadnutím podmienky spojenej so vznikom dobrovoľného poistenia alebo s nezaplatením poistného za dva po sebe nasledujúce mesiace do posledného dňa tretieho (nasledujúceho) mesiaca.

3. 2 Dávková schéma a formula materského

Dávková schéma materského kryje stratu príjmu poistenkyne zo zárobkovej činnosti v dôsledku jej tehotenstva a materstva, ktoré je objektívnou prekážkou vo výkone jej

³³ CVIKOVÁ, K.: Materské od 1. januára 2013. In *Sociálne poistenie – odborný mesačník Sociálnej poisťovne*. Č. 2 (2013), s. 1. Dostupné na: <http://www.socpoist.sk/socialne-poistenie---odborny-mesacnik-socialnej-poisťovne--imm/54865s>.

zárobkovej činnosti. Okrem vyššie uvedených všeobecných podmienok na vznik nároku na materské plnenie sú osobitnými podmienkami na vznik nároku na toto dávkové plnenie:

- splnenie čakacej podmienky v podobe preukázania existencie nemocenského poistenia v rozsahu najmenej 270 dní v posledných 2 rokoch pred očakávaným dňom pôrodu (započíta sa aj prípadné obdobie prerušenia povinného poistenia z dôvodu čerpania predchádzajúcej rodičovskej dovolenky alebo poberania rodičovského príspevku a rovnocenne sa započíta aj obdobie získané z titulu dobrovoľného nemocenského poistenia alebo povinného nemocenského poistenia SZČO). Táto podmienka nemusí byť splnená získaním nepretržitého poistného vzťahu na nemocenskom poistení³⁴;
- po pôrode starostlivosť o novorodenca³⁵ – minimálne o dve z nich pôjde v situácii narodenia dvoch a viac detí. Podmienka starostlivosti o dieťa je splnená v období, v ktorom je dieťa prijaté do ústavnej zdravotnej starostlivosti. Zákonodarca je vo vzťahu k legislatívnemu vyjadreniu tejto podmienky nejednoznačný, keďže právne vzťahy sociálneho zabezpečenia obsahujú v ich normatívnom vyjadrení kvalitatívne slovné spojenia ako riadna starostlivosť alebo osobná a celodenná starostlivosť, prípadne osobná celodenná a riadna starostlivosť. Je preto žiaduce legislatívne precizovať túto osobitnú dávkovú podmienku s cieľom stanoviť kvalitu starostlivosti o dieťa aj s ohľadom na nižšie uvedenú problematiku súbehu poskytovania materského a výkonu zárobkovej činnosti matkou alebo iným poistencom s priznaným nárokom na výplatu materského.

Dávková formula materského predstavuje od 1. januára 2016 výpočtovú hodnotu 70 % DVZ, respektíve pravdepodobného denného vymeriavacieho základu (do 31. decembra 2015 to bolo 65 % DVZ). Súčasne poznamenávame, že vláda SR 14. decembra 2016 odporučila návrh zmeny ZoSP na ďalšie legislatívne konanie, ktorý obsahuje zvýšenie výpočtovej hodnoty DVZ na 75 % DVZ s navrhovanou účinnosťou od 1. mája 2017³⁶.

V rámci dávkovej schémy³⁷ materského poukazujeme na interpretačné problémy všeobecnej podmienky (na strane zamestnankyne) založenej na vylúčení príjmu klasifikovaného ako vymeriavací základ na platenie poistného počas trvania príslušnej sociálnej udalosti (§ 30 písm. b) ZoSP). Táto všeobecná podmienka je podľa nášho názoru nesprávne interpretovaná nositeľom sociálneho poistenia ako absencia príjmu iba z tej pracovnej činnosti, z ktorej je zamestnankyňa ospravedlnená z plnenia pracovných povinností z dôvodu materskej dovolenky (bližšie k tomu v nasledujúcej časti príspevku).

Podporné obdobie na výplatu materského je 34 týždňov, i.e. 6 týždňov pred očakávaným dňom pôrodu a 28 týždňov po pôrode. Tehotnej poistenkyni môže po uznaní ošetrojúcim lekárom vzniknúť nárok na materské najskôr 8 týždňov pred očakávaným dňom pôrodu a materské sa jej v tomto prípade poskytuje 26 týždňov po pôrode. Ak je poistenkynia osamelou matkou³⁸, celkové podporné obdobie je 37 týždňov. Ak poistenkynia porodila dve

³⁴ Obdobne k splneniu čakacej podmienky na vznik nároku na materské pozri MATLÁK, J. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečenia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 117.

³⁵ Táto podmienka je splnená v prípade, ak je dieťa po narodení v ústavnej starostlivosti zdravotníckeho zariadenia. Ak sa poistenkynia podľa lekárskeho posudku nemôže starať o dieťa z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu, výplata materského sa prerušuje až do dňa opätovného prevzatia dieťaťa do starostlivosti poistenkynie a nárok na výplatu materského trvá maximálne do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa. <http://www.rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26122>, zo 16. 12. 2016.

³⁷ Dávková schéma predstavuje súbor materiálnych predpokladov zakotvených v zákonnej právnej úprave na účely vzniku nároku na dávkové plnenie.

³⁸ Vymedzenie pojmu osamelej poistenkynie je analogicky prevzaté z pracovnoprávnej definície osamelého zamestnanca (§ 40 ods. 1 a 2 Zákonníka práce), ktorú sme vymedzili v 2. 1 časti tohto príspevku.

alebo viac detí a súčasne aspoň o dve z nich sa stará, celkové podporné obdobie je 43 týždňov. Minimálne podporné obdobie materského je 14 týždňov od vzniku nároku na materské a pri zachovaní podmienky poberania materského 6 týždňov po pôrode (aj v prípadoch, ak novorodenec zomrie pri pôrode, ak vznikne nárok na materské 8 týždňov pred očakávaným pôrodom prípadne ak pôrod nastane neskôr ako predpokladaný deň pôrodu).

Výnimka z minimálneho podporného obdobia je späť so situáciou, ak poistenkyňa na základe vlastného uváženia nepožiadala o priznanie materského v období 6 týždňov pred očakávaným dňom pôrodu, potom po uvedené obdobie jej zaniká nárok na výplatu materského. Obdobným dôvodom na krátenie podporného obdobia materského je, ak sa poistenc nestará o dieťa po určité obdobie s výnimkou obdobia svojho nepriaznivého zdravotného stavu. Ak dieťa zomrie v období po uplynutí 14 týždňov od vzniku nároku na materské, podporné obdobie trvá ešte 2 týždne, ale najviac do posledného dňa celkového podporného obdobia.

V porovnaní s právnou úpravou ČR je podporné obdobie peňažnej pomoci v materstve 28 týždňov, pričom nárok na peňažnú pomoc v materstve vzniká začiatkom šiesteho týždňa pred očakávaným dňom pôrodu. Právna úprava ČR nepozná status osamelej poistenkyne. U poistenkyne, ktorá porodila zároveň dve a viac detí, je stanovené podporné obdobie 37 týždňov, pričom po uplynutí 28 týždňov peňažná pomoc v materstve patrí, iba ak sa poistenkyňa stará aspoň o dve z týchto detí.³⁹ Minimálne podporné obdobie, ako aj podporné obdobie po pôrode vrátane situácie úmrtia novorodenca je upravené rovnako ako v právnej úprave SR.

Nárok na materské má aj iný poistenc⁴⁰ ako iba poistenkyňa, ak splní čakaciu podmienku a podmienku starostlivosti o dieťa. Dôvodom na priznanie materského inému poistencovi, ktorý prevezme dieťa do svojej starostlivosti, je:

- smrť matky – takým poistencom môže byť otec dieťaťa alebo manželka otca dieťaťa;
- matka sa nemôže z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu, ktorý podľa lekárskeho posudku trvá minimálne mesiac, starať o dieťa a súčasne nepoberá materské alebo rodičovský príspevok. Uvedené však neplatí vo vzťahu k otcovi dieťaťa v situácii, ak by dieťa bolo súdom zverené do starostlivosti matky;
- matka po dohode s otcom dieťaťa (najskôr po 6 týždňoch po pôrode) a matka nepoberá materské alebo rodičovský príspevok;
- rozhodnutie súdu, ktorým bolo dieťa zverené inému poistencovi.

Podporné obdobie je pre iného poistenca, ktorý prevezme dieťa do starostlivosti, 28 týždňov od vzniku nároku na materské, 31 týždňov pre osamelého poistenca a 37 týždňov pre poistenca, ktorý prevzal dve alebo viac detí do starostlivosti, najdlhšie však do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa.

Ak sú uvedené požiadavky vrátane všeobecných podmienok nároku na dávku iným poistencom splnené, poberá tento poistenc materské vo vyššie uvedenom rozsahu bez započítania už predchádzajúceho podporného obdobia vyčerpaného poistenkyňou (matkou).

Na porovnanie, právna úprava ČR určuje podporné obdobie pre iného poistenca, ktorý prevzal dieťa do starostlivosti v rozsahu 22 týždňov, pričom okruh tejto kategórie „iného

³⁹ TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečení*. 6. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 119.

⁴⁰ Iným poistencom je osoba, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti, otec dieťaťa, manžel matky dieťaťa a manželka otca dieťaťa.

poistenca“ je totožný s právnou úpravou SR. Rozdielne je však obdobie, počas ktorého môže matka alebo iní poistenci čerpať peňažnú pomoc v materstve, a to buď do jedného roka od pôrodu pre matku, otca dieťaťa a pre manžela matky dieťaťa alebo do 7 rokov a 31 týždňov veku dieťaťa v situácii, ak dieťa prevzala osoba do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, a poistenec starajúci sa o dieťa, ktorého matka zomrela.

Z uvedeného okruhu poistencov, ktorí si môžu uplatňovať nárok na priznanie materského, je zrejmé, že právna úprava poskytovania materského je primárne orientovaná na biologickú matku a v období po pôrode sekundárne na otca dieťaťa, prípadne na náhradného rodiča, ktorému bolo dieťa zverené do starostlivosti rozhodnutím súdu. Toto v prípade **surogátneho (náhradného) materstva**⁴¹, ktoré nie je právnym poriadkom SR uznané, znamená, že náhradnej biologickej matke vzniká po splnení podmienok dávkovej schémy nárok na priznanie materského. Nepravnej biologickej matke by vznikol nárok na materské, prípadne jej manželovi, iba v pozícii poistenca, ktorému by súdnym rozhodnutím bolo dieťa zverené do jednej z foriem náhradnej starostlivosti (a potom prípadne do predosvojiteľskej starostlivosti). Primárnym predpokladom uvedeného je, že náhradná matka by dala po pôrode písomný súhlas na osvojenie⁴² vopred bez vzťahu k určitým osvojiteľom. Tento postup však považujeme za protiprávny, keďže je jednak v rozpore s § 82 zákona o rodine⁴³ a jednak navonok naplňa znaky skutkovej podstaty trestného činu zverenia dieťaťa do moci iného alebo prípadne trestného činu obchodovania s ľuďmi. Lekárska veda takéto riešenia pre neplodné páry (manželov) ako produkt ponúka, ale právny poriadok s odôvodnením, že sleduje zvýšenie právnej istoty a predchádzanie obchodovaniu s deťmi, sa prikláňa k riešeniu, v zmysle ktorého výlučnou relevantnou skutočnosťou určujúcou materstvo je pôrod, nie pôvodcovstvo genetického materiálu.⁴⁴

Dodávame, že tento nový prvok náhradného materstva by musel byť najskôr zapracovaný do zákona o rodine a potom by sa nová úprava vzťahov určujúca rodičovstvo (materstvo a otcovstvo) premietla aj do dávkovej schémy materského a ďalších dávkových schém štátnych sociálnych príspevkov určených na podporu výchovy a starostlivosti o dieťa. O tomto novom trende v prekonávaní prekážok k materstvu neplodnými párami vo vzťahu k poskytnutiu materskej dovolenky krytej dávkami už rozhodoval aj Súdny dvor EÚ v právnej veci C. D. vs. S. T. (C-167/12) a v právnej veci Z. vs. A Government department, The Board of management of a community school (C-363/12). V uvedených prípadoch jednoznačne odmietol diskrimináciu z dôvodu pohlavia a aj nerešpektovanie úniových pravidiel zaistiť pracujúcim matkám zvýšenú ochranu v pracovnoprávných vzťahoch, ak

⁴¹ Medicínska prax v oblasti asistovanej reprodukcie rozoznáva tri druhy surogátneho materstva, a to gestačné surogátne materstvo typ I. (biologický materiál pochádza od neplodného páru), gestačné surogátne materstvo typ II. (biologický materiál sa získa od utajených darcov) a tradičné surogátne materstvo (neplodný pár poskytne časť biologického materiálu).

⁴² Podľa § 102 ods. 2 zákona o rodine musí byť súhlas v písomnej forme uskutočnený pred súdom alebo pred orgánom sociálnoprávnej ochrany, alebo pred povereným zamestnancom orgánu sociálnoprávnej ochrany v zdravotníckom zariadení, kde sa dieťa narodilo. Odvolať súhlas možno len dovtedy, kým maloleté dieťa nie je umiestnené na základe rozhodnutia súdu do starostlivosti budúcich osvojiteľov. Q.v. HORVÁTH, E./VARGA, E.: *Zákon o rodine. Komentár*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 586–587.

⁴³ Uvedené ustanovenie zákona o rodine zakotvuje právnu zásadu „matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila“, pričom dohody a zmluvy, ktoré porušujú túto zásadu, sú neplatné (e.g. zmluva o vynosení dieťaťa pre inú ženu alebo zmluva o tzv. prenájme matrice). Uvedenú zásadu podporuje aj znenie § 83 ods. 1 zákona o rodine „Ak vzniknú pochybnosti o tom, kto je matkou dieťaťa, materstvo určí na základe skutočností zistených o pôrode dieťaťa súd“.

⁴⁴ HORVÁTH, E./VARGA, E.: op. cit. 42, s. 455 a 586–587.

matka neporodila dieťa, iba si ho dala vynosiť, v dôsledku čoho jej nebolo vnútroštátnou úpravou daného členského štátu EÚ priznané právo na materskú dovolenku vrátane s tým spojeného peňažného dávkového krytia.

Nárok na materské uplatňuje poistenkyňa a tzv. iný poistenec na pobočke Sociálnej poisťovne, a to na tlačive určenom Sociálnou poisťovňou („Žiadosť o materské“), ktoré vystavuje lekár v špecializovanom odbore gynekológia a pôrodníctvo poskytujúci tehotnej zamestnankyni zdravotnú starostlivosť, potom ho potvrdzuje zamestnávateľ a odosiela príslušnej pobočke Sociálnej poisťovne. Ak si chce poistenkyňa alebo iný poistenec uplatniť nárok na materské z viacerých nemocenských poistení (e.g. aj z viacerých zamestnaní), musí mať vystavenú žiadosť o materské z každého poistenia, respektíve zamestnania. Ak si zamestnankyňa počas čerpania rodičovskej dovolenky (na prvé dieťa) uplatňuje nárok na materské na „druhé tehotenstvo“, opäť musí svojmu zamestnávateľovi predložiť na potvrdenie žiadosť o materské a zamestnávateľ je povinný vystaviť aj tlačivo tzv. Potvrdenie zamestnávateľa o zamestnancovi na účely uplatnenia nároku na nemocenskú dávku⁴⁵, kde okrem iného uvádza predpokladaný príjem tejto zamestnankyne za mesiac, v ktorom nastúpila na „ďalšiu“ materskú dovolenku. Príslušná pobočka Sociálnej poisťovne rozhodne o nároku na materské do 60 dní od začatia konania, i.e. od doručenia žiadosti o materské miestne príslušnej pobočke Sociálnej poisťovne a v mimoriadne zložitých prípadoch do 120 dní od začatia konania.

Po narodení dieťaťa je poistenec poberajúci materské na účely zachovania nároku na výplatu materského povinný oznámiť rodné číslo dieťaťa príslušnej pobočke Sociálnej poisťovne, a to prostredníctvom predloženia fotokópie rodného listu dieťaťa⁴⁶.

3. 3 Výkon zárobkovej činnosti popri poskytovaní materského

Súbeh výkonu zárobkovej činnosti a nároku na výplatu materského je často spoločensky diskutovanou témou. V nedávnom období túto diskusiu podnietil aj výkladový prístup Sociálnej poisťovne k vyplácaniu materského poistenkyňi/poistencovi, ktorý počas podporného obdobia materského vykonával zárobkovú činnosť bez ohľadu na jej formu a rozsah. Pôvodný výkladový prístup Sociálnej poisťovne vylučoval uvedený súbeh výkonu zárobkovej činnosti v postavení zamestnankyne a nároku na výplatu materského. Po vlne kritiky zo strany poistencov Sociálna poisťovňa zmenila prístup k tejto problematike, ktorý len ťažko možno označiť ako legitímne zdôvodniteľný. Z jej stanoviska vyplýva, že „nárok na výplatu materského zamestnankyňa stratí, ak by mala príjem z toho istého pracovnoprávneho vzťahu, z ktorého jej vznikol nárok na materské“⁴⁷. Súčasne k uvedenému Sociálna poisťovňa dodáva, že „Materské neohrozí ani príjem od jej zamestnávateľa, ktorý sa viaže na obdobie pred nástupom na materskú. Iné ako u zamestnankyne je to v prípade SZČO a dobrovoľne poistenej osoby, ktoré môžu mať akýkoľvek príjem bez toho, aby mal vplyv na výplatu dávky materské“⁴⁸.

⁴⁵ <http://www.socpoist.sk/materske/1293s>, z 8. 11. 2016.

⁴⁶ <http://www.socpoist.sk/vyplata-davky--zsa/1293s#06>, z 8. 11. 2016.

⁴⁷ <http://www.socpoist.sk/aktuality-prijmy-pocas-materskej-nemusia-ohrozit-poberanie-tejto-davky-/54926c>, zo 4. 10. 2016.

⁴⁸ Rovnaké stanovisko Sociálnej poisťovne k tejto problematike je zverejnené na: http://www.socpoist.sk/31/361s?prm2=60657&sword=&insurance_kind=209&target_group=0&life_sit=0&kriterium=all&page=2, zo 14. 11. 2016.

Tento prístup Sociálnej poisťovne je v priamom rozpore s viacerými znakmi nemocenských dávok a so všeobecnou požiadavkou na priznanie nemocenských dávok. Podľa § 30 písm. b) ZoSP nárok na nemocenskú dávku, a teda aj materské, vzniká, ak zamestnanec nemá príjem, ktorý sa považuje za vymeriavací základ na platenie poistného (vrátane poistného na nemocenské poistenie) s výnimkou príjmu, ktorý sa poskytuje z iného dôvodu než za vykonanú prácu, a to za obdobie trvania dôvodu na poskytnutie materského (ktorým je sociálna udalosť tehotenstva a materstva). Uvedené zákonné ustanovenie jednoznačne vylučuje súbeh dosahovania zdaniteľného príjmu zo závislej činnosti zamestnanca a nároku na výplatu materského. Teoretickoprávnym účelom poskytovania nemocenských dávok pokrývajúcich sociálne udalosti kryté systémom nemocenského poistenia je čiastočne zmierniť stratu príjmu v dôsledku negatívneho pôsobenia danej sociálnej udalosti na socioekonomické postavenie chránenej osoby, ktorou je v tomto prípade tehotná poistenkyňa nemocenského poistenia a matka do konca 9 mesiaca po pôrode. Prístupom Sociálnej poisťovne je tento účel materského značne spochybný. K nami uvedenému argumentačnému pohľadu podporne poukazujeme aj na jasne realizovaný zámer zákonodarcu zvyšovať výmeru materského na úroveň „čistého“ príjmu poistenkyne, ktorý dosahovala pred vznikom nároku na materské (q.v. dávková formula materského vrátane jej zvyšovania od mája 2017 na 75 % DVZ). Ďalším argumentom, ktorý je nevyhnutné zohľadniť, je teoretickoprávny poznatok o rovnocennosti nemocenských dávok (založený aj v ustanoveniach § 30 a 31 ZoSP) pri realizácii dávkových schém nemocenských dávok na základe rovnakých požiadaviek a pravidiel za predpokladu ich rovnakého alebo podobného účelu. Argumentom *a contrario* z uvedeného poznatku a jeho analógiu založenou na uvedenom stanovisku Sociálnej poisťovne by napríklad vo vzťahu k poskytovaniu nemocenského vyplývalo, že dočasne práceneschopný poistenec (zamestnanec) môže vykonávať zárobkovú činnosť mimo pracovnoprávneho vzťahu, z ktorého realizácie bol zákonným spôsobom ospravedlnený počas trvania dočasnej pracovnej neschopnosti. Teda v konečnom dôsledku by v takejto hypotetickej situácii neporušoval výkonom zárobkovej činnosti lekárom nariadený liečebný režim, a potom by mu nezanikol nárok na výplatu nemocenského.

Ak by sme aj prijali prístup Sociálnej poisťovne, nachádzame len jeden argument, ktorého váhu v snahe zachovať nadhľad pri tejto problematike nebudeme hodnotiť a ktorý zároveň svedčí len o nedostatočnom legislatívnom vyjadrení dávkovej schémy materského a prípadnej systémovej chybe v prepojení medzi systémom nemocenského poistenia a systémom štátnych sociálnych príspevkov na podporu starostlivosti a výchovy dieťaťa.

Dávková schéma materského a súčasne aj nárok na výplatu materského vyžadujú preukázanie podmienky starostlivosti o narodené dieťa, pričom úroveň tejto starostlivosti zákonodarca bližšie nedefinuje, či už na úroveň riadnej starostlivosti alebo osobnej a celodennej starostlivosti. Použijúc *analogia legis* pri vymedzení úrovne starostlivosti o novorodenca je možné aplikovať úroveň riadnej starostlivosti u jednej zo skupín poistencov štátu na účely dôchodkového poistenia (súčasne aplikovanej na účely vymedzenia osobného rozsahu dôchodkového poistenia), ktorú zákonodarca podľa § 15 ods. 1 písm. c) ZoSP vymedzuje ako ekonomicky neaktívnu fyzickú osobu s trvalým pobytom na území SR, čo sa **riadne stará** o dieťa do 6 rokov veku. Obsahové vymedzenie riadnej starostlivosti u tejto skupiny poistencov štátu starajúcich sa o dieťa zákonodarca rieši legislatívno-technickým odkazom na právnu úpravu poskytovania rodičovského príspevku. Ustanovenie § 3 ods. 3 a 4 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku okrem obsahového vymedzenia riadnej starostlivosti o dieťa vyjadruje vzťah oprávnenej osoby (na nárok na rodičovský príspevok)

k zaistovaniu riadnej starostlivosti o dieťa, a to v osobnej forme alebo v náhradnej forme prostredníctvom plnoletej fyzickej osoby alebo právnickej osoby.

Z uvedenej snahy o prepojenie systému nemocenského poistenia (respektíve nemocenských dávok) a systému štátnych sociálnych príspevkov na podporu starostlivosti a výchovy dieťaťa, kde je premostovacím prvkom krytie rovnakej sociálnej udalosti, je zjavný systémový nedostatok založený iným účelom materského ako nemocenskej dávky a stanovenej kvalitatívnej úrovne starostlivosti o dieťa v období od pôrodu až do 3 rokov veku, respektíve 6 rokov veku dieťaťa, ak má dieťa dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav.

Tu je potrebný zásah zákonodarcu, ktorý buď legislatívne „potvrdí“ vyššie uvedený prístup Sociálnej poisťovne s následkom iného postavenia materského voči ostatným nemocenským dávkam, alebo legislatívne precizuje úroveň starostlivosti na účely poskytovania materského, a tak ju definíčne oddelí v rámci totožnej sociálnej udalosti voči nadväzujúcemu poskytovaniu rodičovského príspevku v rámci tej istej sociálnej udalosti. Súčasne však aj v tejto argumentačnej línii je prípustná interpretácia riadnej starostlivosti na účely poskytovania materského v prepojení len na obsahové vymedzenie riadnej starostlivosti podľa § 3 zákona č. 571/2009 Z. z. bez zohľadnenia formy jej poskytovania, čo však v konečnom dôsledku neprináša žiadne systémové a legitímne riešenie uvedenej situácie výkonu zárobkovej činnosti poberateľom materského. Opäť je teda nevyhnutý legislatívny zásah zákonodarcu.

Napokon k uvedenej nesystémovosti medzi systémom nemocenského poistenia a štátnych sociálnych príspevkov dodávame, že tá vznikla zmenou prístupu zákonodarcu k situácii výkonu zárobkovej činnosti oprávnenou osobou, ktorej vznikol nárok na výplatu rodičovského príspevku práve uvedeným zákonom č. 571/2009 Z. z. účinným od 1. januára 2010. Právna úprava účinná do konca roka 2009 (zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku) totiž zakotvovala v definíčnom vymedzení riadnej starostlivosti o dieťa ako jednej z požiadaviek na vznik nároku na výplatu rodičovského príspevku osobne (rodičom) poskytovanú starostlivosť dieťaťu v záujme jeho fyzického a psychického vývinu, pričom exemplifikatívnym spôsobom túto úroveň starostlivosti obsahovo vytyčovala.

Záver

Tehotenstvo a materstvo vzhľadom na ich význam pre spoločnosť (ale aj v psychosomatickej sfére ženy – matky a muža) vyžadujú vysokú mieru ochrany ženy v období tehotenstva, v období po pôrode a v prípade starostlivosti o maloleté deti aj vo vzťahu k druhému rodičovi (otcovi). Osobitne to platí pre skupinu zamestnaných žien a aj zamestnaných mužov poskytujúcich starostlivosť dieťaťu, pričom táto zvýšená ochrana sa dosahuje plnením medzinárodných, úniových záväzkov a požiadaviek vyplývajúcich zo zámerov sociálnej politiky, reagujúcej na zmeny v chápaní žien ich materského poslania a pri výchove detí v rodine.

Pracovnoprávna úprava inštitútu materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky zakotvená v Zákonníku práce vykazuje vysoký štandard pracovnoprávnej ochrany tehotnej ženy a matky do konca 9. mesiaca po pôrode, a to aj pri hodnotení s medzinárodnoprávnymi záväzkami a s implementačnými požiadavkami úniových noriem. To platí aj pre podmienky čerpania materskej dovolenky a rodičovskej dovolenky a mieru garantovanej ochrany tehotnej ženy a ženy do konca 9 mesiaca po pôrode vrátane muža čerpajúceho rodičovskú dovolenku. To však neznamená, že právnu úpravu tohto inštitútu nie je možné skvalitňovať aj

s prihladnutím na aplikačnú prax a konfrontovať so súčasnými materiálnymi spoločenskými podmienkami tejto udalosti v živote ženy a muža, respektíve novými javmi v správaní ženy (alebo partnerov) na ceste k materstvu.

Podľa nášho názoru by bolo vhodné s cieľom zvyšovania podpory zosúladovania rodičovských úloh s pracovným (profesijno-kariérnym) životom zaviesť určitý krátky úsek nepresahujúci napríklad dva mesiace súbežného čerpania rodičovskej dovolenky muža krytej nemocenskou dávkou alebo novovytvorenou štátnou sociálnou dávkou popri existujúcej materskej dovolenke tehotnej ženy a matky krátko po pôrode. Táto osobitná rodičovská dovolenka krytá peňažným dávkovým plnením by svojím účelom predstavovala vhodný nástroj k intenzívnejšej podpore a pomoci muža žene krátko po pôrode a v psychickej rovine aj k hlbšiemu poznaniu muža o svojej neopomenuteľnej otcovskej úlohe a k posilneniu citovej väzby najmä medzi otcom a novorodencom (samozrejme aj medzi mužom – otcom a matkou novorodenca). Tento navrhovaný koncept súbežného čerpania materskej dovolenky ženy krátko po pôrode s dávkovo „krytou“ neprenosnou rodičovskou dovolenkou muža (s eventualitou zvyšovania celkového rozsahu rodičovskej dovolenky o otcovskú dovolenku) sa v niektorých členských štátoch EÚ označuje ako otcovská dovolenka posilňujúca model dvojkariernej rodiny⁴⁹. Uvedený koncept sa dokonca objavil v aktuálnom dokumente Európskej komisie pod názvom „Európsky pilier sociálnych práv“ v podobe návrhu na zakotvenie práva otcov na otcovskú dovolenku v minimálnom rozsahu 10 pracovných dní voľna v období narodenia dieťaťa⁵⁰. Poznamenávame, že jeden z podstatných prvkov tejto koncepcie otcovskej dovolenky sa na obdobnej platforme štátnych sociálnych dávok objavil aj v právnej úprave poskytovania rodičovského príspevku účinnej ešte v období od 1. novembra 2002 do 30. júna 2005 (zákon č. 280/2002 Z. z.), keď druhý rodič mal nárok na poskytnutie rodičovského príspevku po období jedného mesiaca za predpokladu, ak sa o dieťa staral súbežne ako druhý rodič. Naznačený trend súbežného čerpania otcovskej dovolenky popri materskej dovolenke matky sa prejavuje v ČR, kde je v legislatívnom procese návrh novej nemocenskej dávky s predpokladanou účinnosťou od roku 2018, dávky otcovskej popôrodnej starostlivosti, na ktorú by mal mať nárok otec dieťaťa alebo muž, ktorý prevzal dieťa do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov v rovnakej výške ako v prípade peňažnej pomoci v materstve a v rozsahu podporného obdobia 1 týždňa s možnosťou jeho čerpania (respektíve nástupu na otcovskú dovolenku) najneskôr do konca 6. týždňa od pôrodu dieťaťa⁵¹.

V súvislosti s právom na poskytnutie materskej dovolenky (ale aj rodičovskej dovolenky mužovi v súvislosti so starostlivosťou o narodené dieťa) by mal zákonodarca jednoznačne legislatívne vyjadriť, či toto právo patrí aj zamestnancom vykonávajúcim činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomere. Podľa nášho názoru by toto právo bez rozlišovania druhu pracovnoprávneho vzťahu malo patriť aj tejto skupine

⁴⁹ Q.v. MUNKOVÁ, G.: Rodičovská dovolená jako nástroj zvyšování genderové rovnosti. In BARANCOVÁ, H. (ed.): *Uskutočnitelnost sociálních práv v systémech sociální bezpečnosti*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015, s. 163 a 167.

⁵⁰ Toto právo odporúča prijať aj Európsky parlament vo svojom uznesení z 13. septembra 2016 o vytvorení podmienok na trhu práce priaznivých pre rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2016-0338&language=SK&ring=A8-2016-0253>, z 11. 11. 2016.

⁵¹ HALÍŘOVÁ, G.: Sociální zabezpečení rodin s dětmi-úvahy námety. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 24.-25. novembra 2016 v Bratislave v rámci riešenia programu výskumu a vývoja APVV „Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku“*. Bratislava : SAP – Slovak Academic Press, 2016, s. 59–60.

zamestnancov vzhľadom na medzinárodnoprávnu a únióvu potrebu zaistenia vysokej miery ochrany a osobitných pracovných podmienok tehotných žien, matiek do konca 9. mesiaca po pôrode a mužov poskytujúcich starostlivosť o narodené dieťa v období krátko po pôrode.

Vo vzťahu k materskému ako peňažnej pravidelne opakovane poskytovanej nemocenskej dávke, ktorá sa podľa aktuálneho aplikačného postupu Sociálnej poisťovne v rozpore so všeobecnými predpokladmi na priznanie nemocenských dávok vypláca aj matke (prípadne aj inému poistencovi s nárokom na materské) vykonávajúcej zárobkovú činnosť v pracovnoprávnom vzťahu odlišnom od toho, v ktorom čerpá materskú dovolenku, navrhujeme jednoznačne legislatívne prezentovať postoj zákonodarcu k tejto čiastkovej problematike. Buď pripustiť súbeh výkonu zárobkovej činnosti a nároku na výplatu materského, čo však so sebou prináša väčšiu neprehľadnosť a nerovnosť v priznávaní nárokov na jednotlivé nemocenské dávky a ich výplaty, alebo vylúčiť tento súbeh a podporiť ho zakotvením požiadavky osobnej a riadnej starostlivosti o novorodenca matkou, respektíve iným poistencom s nárokom na materské.

Napokon si dovoľujeme prezentovať myšlienku, že vyššie analyzovaný právny rámec zaisťujúci realizáciu práva na materskú dovolenku a rodičovskú dovolenku muža v súvislosti so starostlivosťou o narodené dieťa vrátane základného dávkové krytia, materským, po naznačených menších legislatívnych úpravách významne prispeje ku kvalitatívne vyššiemu uskutočňovaniu ústavných sociálnych práv ženy na osobitnú ochranu v práci a rodičov starajúcich sa o deti na pomoc štátu, čo v bežnom živote, ktorého „radosťou“ životnou etapou je aj tehotenstvo a materstvo, pocítia aj ich adresáti.

Summary

Maternity Leave and Maternity Benefit

Maternity belongs among the most significant terms in life for every woman, realizing in this way her biological function and completing her psychosomatic development in the position of a mother looking after her child. The social importance of the maternal function and easement of its performance also represent the goal of labour-law and social-security legal relationships. The contemporary level of labour-law relationships provides the working mother (including the period of her pregnancy), as well as the other parent looking after the child, the right to maternity leave (parental vacation) with a duration moderately exceeding international obligations and EU requirements for the legal system of Slovak Republic. The latter is relevant for the area of social security, in particular the maternity benefit ensuring financial support. Even though in relation to maternity these legal relationships externally appear to conform with general legal regulation, they face new tasks and great (social) challenges. As an example we can mention the aspect of the mother looking after the child and her concurrent endeavour to work at the same time as drawing the maternity benefit. This aspect is connected with the question of legislative expression of the qualitative level of the mother or father looking after the child, namely as regular care or as personal and all-day care, whereby regular care is required for the purposes of providing child benefit, which covers the care for a child until 3 or 6 years old. Moreover, the issue of substitute (surrogate) maternity, a (socially) controversial institution, is not regulated in the legal system of the Slovak Republic.

Európska schéma obchodovania s emisiami, jej vývoj, perspektíva a napojenie na medzinárodné mechanizmy

Abstrakt: Oblasť ochrany klímy je v súčasnosti jednou z najdiskutovanejších environmentálnych tém. Napomohla tomu ratifikácia Parížskej dohody, ako aj prebiehajúca revízia Smernice o obchodovaní s emisiami. Boli to aj nosné témy slovenského predsedníctva v Rade EÚ v oblasti životného prostredia. Tento príspevok sa v prvej časti zaoberá aspektmi obchodovania s emisiami a postupným vývojom schémy z pohľadu jednotlivých obchodovacích období. V druhej časti autor analyzuje napojenie Európskej schémy obchodovania s emisiami na Kjótske medzinárodné flexibilné mechanizmy. Z pohľadu priemyslu sú to dôležité aspekty, ktoré môžu značným spôsobom ovplyvniť konkurencioschopnosť európskeho priemyslu v medzinárodnej súťaži pri súčasnom zachovaní tempa ochrany klímy.

Kľúčové slová: obchodovacie obdobie – medzinárodné kredity – EU ETS – emisné kvóty – alokácia – schéma obchodovania – prevádzkovateľ

Úvod

Oblasť ochrany svetovej klímy ako súčasť ochrany životného prostredia¹ sa v súčasnosti vníma ako jeden z najdôležitejších problémov ľudstva, ktorý ešte len čaká na svoje vyriešenie. Skĺbenie udržateľného priemyselného rozvoja a ochrany prírody a jej zdrojov predpokladá zásadnú zmenu orientácie svetového hospodárstva a myslenia celej spoločnosti.

Tak ako väčšina statkov a požitkov má svoju hodnotu, aj prírodné prostredie so všetkými jeho zložkami možno oceniť v peniazoch. Ak chce štát regulovať systém práv a povinností subjektov v oblasti životného prostredia, môže tak urobiť aj prostredníctvom nastavenia ekonomických nástrojov, ktoré na rozdiel od sankcií nemajú represívny charakter. Môžu predstavovať finančnú kompenzáciu spoločnosti za to, že povinné subjekty v rámci výkonu svojej podnikateľskej činnosti a za presne stanovených podmienok znečisťujú² životné prostredie, jeho zložky a ekonomicky využívajú prírodné zdroje. Ich význam spočíva predovšetkým v stimulačnom charaktere – pôsobia na dosahovanie želateľného environmentálne vhodného správania jednotlivých subjektov.³

Úplne inú povahu pri dosahovaní identického cieľa majú dotácie súkromným subjektom z verejných zdrojov na ochranu životného prostredia. Tieto ekonomické nástroje využívajúce verejné výdavky sú významným prvkom štátnej politiky ochrany životného prostredia vo vyspelých krajinách. Z rýdzo teoretického hľadiska nie sú v súlade so všeobecne deklarovaným princípom „polluter pays principle“ (princíp znečisťovateľ platí)⁴, pretože ich príjemcami sú samotní znečisťovatelia. Pri dotáciách (alebo daňových zvýhodneniach)

¹ JANKUV, J.: Ochrana klímy v práve životného prostredia Európskej únie a prístup Slovenskej republiky k tejto problematike desať rokov po jej vstupe do Európskej únie. In KLUČKA, J. (ed.): 10 rokov v EÚ: vzťahy, otázky, problémy. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2014, s. 95.

² Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí, § 8, ods. 1: Znečisťovanie životného prostredia je vnášanie takých fyzikálnych, chemických alebo biologických činiteľov do životného prostredia v dôsledku ľudskej činnosti, ktoré sú svojou podstatou alebo množstvom cudzorodé pre dané prostredie.

³ KOŠIČIAROVÁ, S.: *Právo životného prostredia*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2009.

⁴ *Ibid.*, s. 23.

náklady (v podobe prostriedkov zo štátneho rozpočtu alebo zníženia daňového výnosu) znášajú daňoví poplatníci. V zásade je znečisťovateľ odmenený za to, že eliminuje negatívne externality. Podpora zníži náklady znečisťovateľa na dosiahnutie cieľovej veličiny (limitu) v ochrane životného prostredia za súčasného motivovania na ochranu životného prostredia (vo väčšine prípadov aj nad rámec požadovaný legislatívou). Je preto veľmi dôležité stanoviť vecnú hierarchizáciu a časovú prioritizáciu environmentálnych cieľov a priebežne ju aktualizovať.⁵ Len tak bude možné vynakladať prostriedky z verejných zdrojov zmysluplne a len na prísne vymedzený účel. V tejto súvislosti sa objavujú aj problematické aspekty súvisiace s dotáciami z verejných zdrojov, a to najmä efektívnosť štátnej pomoci a alokačný vplyv výdajov z verejných zdrojov.

Popri forme priamej dotácie na dosiahnutie environmentálnych cieľov sa v súvislosti s problematikou klimatických zmien stále viac presadzujú podporné schémy alternatívnych zdrojov energií (obnoviteľné zdroje namiesto fosílnych palív) a ich efektívna výroba a spotreba. Hospodársky rozvoj modernej spoločnosti je previazaný na využívanie energií (najmä elektrickej), ktorých výroba je na báze spaľovania fosílnych palív (uhlie, ropa, zemný plyn), čo v konečnom dôsledku znamená emitovanie skleníkových plynov (hlavne oxidu uhličitého CO₂). Ekonomický rast hospodárstva jednotlivých krajín je úzko nadviazaný na emisie skleníkových plynov. Bez využitia energie nie je možná výroba tovarov, ani spotreba tovarov alebo poskytovanie služieb. Nejde o spotrebu energie ako takej, ale o uspokojenie potreby určitých služieb spojených s energiou (svetlo, teplo, mobilita).

1 Regulácia prostredníctvom systému obchodovania s emisiami

Systém obchodovania s emisijnými povolenkami je administratívny prístup určený na reguláciu množstva emisií znečisťujúcich látok. Oproti rigidnému systému regulácie znečistenia prostredníctvom stanovenia záväzných limitov emisií znečisťujúcich látok, má systém obchodovania s emisiami výhodu v tom, že k zníženiu emisií nedôjde celoplošne, ale len u tých participantov, kde je to ekonomicky výhodné, i.e. pri minimálnych nákladoch. Uvedený prístup šetrí náklady povinných subjektov pri súčasnej motivácii na ďalšie znižovanie emisií. Tento systém je výhodný aj pri regulácii, ktorá prekračuje hranice národných legislatív. Obchodovací systém umožňuje povinným subjektom zvoliť si najefektívnejšie riešenie na dosiahnutie cieľa stanoveného regulátorom. Cena súladu je stanovená prostredníctvom obchodovania a trhového mechanizmu, ako kombinácia širokého spektra faktorov, najmä však ponukou a dopytom, spolu s reguláciou prostredníctvom subjektov verejného práva. Pozitívne skúsenosti s využitím obchodovateľných povolení podmieňuje rastúci záujem o uplatnenie tohto nástroja nielen pri ochrane ovzdušia, ale aj ďalších zložiek životného prostredia.⁶

Systém „cap-and-trade“ stavia na jednorazovom, alebo pravidelne sa opakujúcom *ex ante* pridelení emisných práv jednotlivým znečisťovateľom, ktoré sa viažu na konkrétnu znečisťujúcu látku alebo inú regulovanú, spravidla chemicky definovanú substanciu. Regulátor stanoví celkový strop emisií (cap) za určitý región či krajinu a časovú jednotku, spravidla rok, ten predstavuje maximálne množstvo, ktoré všetci účastníci programu

⁵ CEPEK, B. a kol.: *Environmentálne právo. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015, s. 229.

⁶ Q.v. JÍLKOVÁ, J.: *Daně, dotace a obchodovatelná povolení – nástroje ochrany ovzduší a klimatu*. Praha : Ireas, 2003.

dohromady môžu emitovať. Celkové stanovené množstvo emisných práv je pridelené alebo alokované podľa určitej schémy jednotlivým znečisťovateľom na jednotlivé roky. Daný znečisťovateľ môže buď znížiť svoje emisie pod alokovanú úroveň (a potom ušetrené emisie či skôr právo na ich emitovanie môže predať) alebo emituje viac emisií ako predstavuje jemu pridelené množstvo, a potom musí právo na emisie nakúpiť (u tých, ktorí znížili viac než predstavuje im pridelené množstvo). Môžeme konštatovať, že subjekt nakupujúci emisné práva si najíma iný subjekt, ktorý za neho emisie znížil lacnejšie, ako je to on schopný urobiť sám prostredníctvom vlastného investičného programu.⁷ Benefity si rozdelia obe strany obchodného vzťahu – spravidla ide o úsporu investičných nákladov na strane nakupujúceho subjektu a zisk z predaja ušetrných emisných na strane predávajúceho subjektu. V konečnom dôsledku profituje aj životné prostredie, keďže dochádza k znižovaniu emisií, za ekonomicky prijateľných podmienok.

2 Použitie systému „cap-and-trade“ pri medzinárodnoprávnej ochrane klímy

Jednou z najzávažnejších výziev, ktorým čelí medzinárodné spoločenstvo v oblasti ochrany životného prostredia, je problém klimatických zmien spôsobených sčasti ľudskou činnosťou. Jej riešenie presahuje hranice národných štátov a vyžaduje si globálnu dohodu. Na reguláciu emisií skleníkových plynov v zemskej atmosfére bol zavedený tzv. cap-and-trade systém⁸, vychádzajúci z Rámcového dohovoru o zmene klímy prijatého v roku 1992 na konferencii v Rio de Janeiro⁹, ktorý bol podpísaný 154 štátmi. Rokovania o jeho uzavretí boli zložité, avšak napokon sa podarilo dosiahnuť prijateľný konsenzus. Doposiaľ ho ratifikovalo 189 štátov sveta. Dohovor vytvára celkový rámec pre medzivládne úsilie čeliť výzve, akú predstavuje klimatická zmena.¹⁰ Hlavným cieľom dohovoru je dosiahnutie stabilizácie úrovne skleníkových plynov v atmosfére „na úrovni, ktorá by zabránila nebezpečnej a antropogénnej interferencii s klimatickým systémom“. Tento všeobecný záväzok bol prijatý jeho zmluvnými stranami.¹¹ Najväčším úspechom dohovoru, vo svojej podstate všeobecného a flexibilného, je označenie klimatickej zmeny za celosvetový problém. Dohovor sám seba považuje za „rámcový“ dokument, ktorý je otvorený zmenám a dodatkom, aby mohol byť boj s globálnym otepľovaním a klimatickou zmenou sústredený a efektívny.¹² Dohovor vytvára predpoklady na vypracovanie jednotlivých vykonávacích protokolov, a to napriek tomu, že samotný neobsahuje konkrétne záväzky redukcie skleníkových plynov. Najvýznamnejší a zároveň jediný vykonávajúci protokol prijatý 11. decembra 1997 v japonskom meste Kjóto, známy aj ako Kjótsky protokol.¹³ Do platnosti vstúpil 16. februára 2005, aj napriek odporu jedného z najväčších globálnych emitentov skleníkových plynov – Spojených štátov amerických. V porovnaní s Rámcovým dohovorom už Kjótsky protokol obsahuje ustanovenia definujúce záväzky na zníženie celkových emisií skleníkových plynov

⁷ Ibid., s. 99.

⁸ Q.v. <http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index/en.htm>, EU ETS Handbook, s. 4.

⁹ Rámcový dohovor OSN o zmene klímy. Úradný vestník EÚ L 033, 7. 2. 1994, s. 169–185.

¹⁰ JANKUV, J.: op. cit. 1, s. 98.

¹¹ K záväzkom q.v. BIRNIE, P./BOYLE, A./REDGWELL, C.: *International Law and the Environment*. Third Edition. New York : Oxford University Press, 2009, s 359–360.

¹² JANKUV, J.: op. cit. 1, s. 100.

¹³ Kjótsky protokol k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy. Úradný vestník EÚ L 130, 15. 5. 2002, s. 27–43.

v porovnaní s referenčným obdobím, ktorým bol dohodnutý rok 1990. Závazok zníženia emisií bol stanovený kolektívne, ale redukcie boli stanovené individuálne pre jednotlivé krajiny v zmysle prílohy.

Ako právny základ na vytvorenie medzinárodnej a potom európskej schémy obchodovania s emisiami je možné považovať článok 17 Kjótskeho protokolu, ktorý ustanovuje pre strany Protokolu možnosť zúčastňovať sa na obchodovaní s emisiami s cieľom plniť svoje záväzky vyplývajúce z Protokolu – znížiť počas záväzného obdobia 2008 až 2012 svoje celkové emisie skleníkových plynov¹⁴ o 8 % pod úroveň emisií z roku 1990. Je to jedna z troch dohodnutých a v Kjótskom protokole upravených možností na plnenie záväzkov zmluvných strán.

Slovenská republika a štáty Európskej únie sú signatármi oboch medzinárodných dokumentov. V prípade štátov Európskej únie, je možné použiť aj tzv. buble concept¹⁵ (princíp bubliny) upravený v čl. 3 ods. 5 a 6., ktorý umožňuje stanoviť jednotný redukčný cieľ pre celú Európsku úniu, čo v konečnom dôsledku umožňuje niektorým štátom nedodržať redukčný cieľ, a súčasne niektoré štáty musia splniť prísnejší redukčný cieľ ako dohodnutých 8 %.

3 Regulácia upravená v právnom systéme Európskej únie

Európska únia dlhodobo podporuje znižovanie emisií skleníkových plynov prostredníctvom aktívnej politiky ochrany klímy. Nové nízkouhlíkové alebo bezuhlíkové technológie a investície do energetických úspor predstavujú rastúci sektor ekonomiky, nové pracovné miesta a v neposlednom rade aj odstraňovanie závislosti od importu fosílnych palív.

Európska komisia je veľmi aktívna aj v oblasti vývoja právnych nástrojov regulácie, ktorých cieľom je kontrolovať proces zmeny klímy. Prejavilo sa to nielen pri vyjednávaní konečného znenia oboch už spomínaných medzinárodnoprávných dohovorov, ale aj pri nastavovaní vnútroúniového systému právnej regulácie.

Členské štáty Európskej únie sú signatármi Rámcového dohovoru o zmene klímy, ako aj jeho Kjótskeho protokolu. Ako už bolo spomenuté, za hlavný nástroj na dosiahnutie záväzkov vyplývajúcich z týchto medzinárodných dohovorov si Európska únia zvolila systém obchodovania podľa článku 17 (tzv. cap-and-trade system). Toto rozhodnutie bolo pretavené do Šiesteho akčného programu¹⁶ prijatého v roku 2002. Program definuje štyri priority v oblasti ochrany životného prostredia, pričom klimatické zmeny patria k jednej z nich. V programe sú definované aj zoznamy priorít na dosiahnutie cieľov. Z nášho pohľadu je podstatné najmä vytvorenie systému obchodovania s emisiami Európskeho spoločenstva a Európskeho programu pre zmenu klímy.

Legislatívou schválenou na celoúniovej úrovni boli prijaté záväzné ciele pre členské štáty, ktoré sa potom preniesli na jednotlivých prevádzkovateľov. Zároveň bol centrálny stanovený maximálny objem emisií v systéme obchodovania za konkrétny kalendárny rok. Presne

¹⁴ Ibid., príloha A: oxid uhličitý (CO₂), metán (CH₄), oxid dusný (N₂O), fluórový uhľovodík (HFC), plnofluórový uhľovodík (PFC) a fluorid sírový (SF₆).

¹⁵ LOUKA, E.: *International Environmental Law*. New York : Cambridge University Press, 2006, s. 366.

¹⁶ Decision No. 1600/2002 laying down the Sixth Community Environmental Action Programme (2002) OJ L 242, s. 1.

sa stanovili priemyselné sektory, ktoré boli povinnými účastníkmi schémy obchodovania. Ďalej sa nastavili konkrétne parametre, ako napríklad náležitosti monitoringu a reportingu emisií, pravidlá na obchodovanie s emisiami považovanými od tohto okamihu za komoditu a pod. Okrem toho bol vytvorený úniový register prevádzkovateľov a emisií, slúžiaci ako klíringové a zúčtovacie centrum transakcií.

Do podrobností rozpracovaný systém „cap-and-trade“ je konštituovaný smernicou Európskeho parlamentu a rady 2003/87/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 2003 o vytvorení systému obchodovania s emisnými kvótami skleníkových plynov.¹⁷ Schéma obchodovania s emisnými kvótami skleníkových plynov¹⁸ nazývaná aj EU ETS (European Union Emission Trading Scheme – Európska schéma obchodovania s emisiami) je plne funkčná od roku 2005. Ide zároveň o najväčšiu a najdlhšie fungujúcu schému obchodovania svojho druhu na svete, zahrnujúcu asi 11 000 prevádzkovateľov v 31 krajinách.¹⁹

Pre prvé obchodovacie obdobie 2005 až 2007 (tzv. predkjótske), bola stanovená povinnosť pre členský štát bezplatne alokovať minimálne 95 % z celkového množstva pridelených emisných kvót.²⁰ Táto fáza bola vnímaná ako prvá – pilotná, a slúžila na testovanie rôznych parametrov, ako je napríklad cena emisných kvót na trhu, nastavenie nevyhnutnej infraštruktúry na monitoring, reporting a overenie množstva emisií. Celý systém sa z prevažnej časti zakladal na rôznych odhadoch, keďže neboli k dispozícii relevantné historické emisné dáta. Primárnym cieľom prvej fázy bolo zabezpečiť efektívnu funkčnosť obchodovacej schémy EU ETS pred rokom 2008, keď sa malo začať záväzné obdobie stanovené Kjótskym protokolom.²¹ Obchodovanie s emisnými kvótami bolo možné iba medzi účastníkmi schémy obchodovania v EÚ.

V druhom obchodovacom období 2008 až 2012 sa znížil podiel bezplatnej alokácie emisných kvót pridelených členskými štátmi o 5 %, na minimálne 90 %.²² Pre fungovanie systému obchodovania si každá členská krajina vytvárala národný alokačný plán určujúci celkové množstvo emisií CO₂, ktoré mohli jednotliví prevádzkovatelia v danom členskom štáte emitovať. Európska komisia neurčovala žiadnemu členskému štátu presný a záväzný objem emisií, stanovených bolo len 12 kritérií, ktoré bolo pri zostavovaní národného alokačného plánu potrebné dodržiavať. Vlády však vedeli, že ak by boli príliš štedré pri určovaní alokácií, mohlo by to ohroziť fungovanie celého EU ETS.²³ Následky by boli zrejme – ohrozenie plnenia záväzkov vyplývajúcich z Kjótskeho protokolu. To sa však nestalo. Národný alokačný plán bol z pozície štátneho regulátora distribuovaný medzi jednotlivých povinných účastníkov schémy obchodovania – prevádzkovateľov (podnikateľské subjekty). Tým bolo vytvorenie trhu s emisiami dokonané. Jednotliví prevádzkovatelia sa mohli rozhodnúť, či je pre nich výhodnejšie investovať do zníženia emisií a ušetrené emisie

¹⁷ Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, 25. 10. 2003, s. 32.

¹⁸ Ibid., Príloha II.

¹⁹ Q.v. Commission Staff Working Document Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC to enhance cost-effective emission reductions and low-carbon investments, Brussels, 15. 7. 2015, SWD (2015) 135 final, s. 15.

²⁰ Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, 25. 10. 2003, čl. 10.

²¹ Q.v. EC webpage on the EU ETS 2005–2012. A brief summary and description of Phase 1 and 2, http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/pre2013/index_en.htm.

²² Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, 25. 10. 2003, s. 32, čl. 10.

²³ JANKUV, J.: op. cit. 1, s. 109.

predať na trhu, alebo emitovať len do výšky pridelenej kvóty a takýmto spôsobom utlmovať výrobu. Trhový mechanizmus začal pôsobiť na firmy a motivovať prevádzkovateľov na uskutočňovanie opatrení, vrátane investičných a na úsporu energií, vedúcich k zníženiu emisií skleníkových plynov.

Okrem toho bola prijatá novela Smernice 2004/101/ES (tzv. Linking Directive)²⁴, kde sa prepojili oba systémy obchodovania s emisnými kvótami – Európska schéma obchodovania a medzinárodný systém obchodovania, tvorený signatárskymi krajinami Kjótskeho protokolu. Na konci druhého obchodovacieho obdobia bol do schémy zahrnutý aj sektor civilného letectva, a to novelizačnou Smernicou 2008/101/ES²⁵. Do schémy boli zahrnuté aj všetky lety s priletom na letisko alebo s odletom z letiska nachádzajúce sa na území členského štátu, na ktorý sa vzťahuje Smernica, bez ohľadu na krajinu pôvodu prevádzkovateľa letov.

Tretie obchodovacie obdobie 2013 až 2020 je identické s druhým záväzným Kjótskym obdobím v zmysle dohody dosiahnutej v decembri 2012 v katarskom Dauhá (Decision 1/CMP.8 – Amendment to the Kyoto Protocol pursuant to its Article 3, par 9, the Doha Amendment, Decision adopted by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol).²⁶ Z pohľadu aplikácie mechanizmov Rámcového dohovoru a Kjótskeho protokolu, sú zásadné rozhodnutia dohodované a schvaľované na zasadnutiach zmluvných strán týchto medzinárodných dohovorov. Zasadnutia týchto orgánov sa spravidla konajú vo forme každoročných Konferencií o zmene klímy. Zo všetkých má zrejme najväčší význam už spomenuté 18. zasadnutie zmluvných strán Rámcového dohovoru a 8. zasadnutie zmluvných strán Kjótskeho protokolu, nazývané aj Konferenciou o zmene klímy z Dauhá (Doha Climate Change Conference).²⁷

Platnosť záväzkov vyplývajúcich z Kjótskeho protokolu sa predĺžila do roku 2020. Pre Európsku úniu ako celok sa vytvoril záväzok znížiť emisie skleníkových plynov do roku 2020 o 20 % v porovnaní s východiskovým rokom 1990. V texte Smernice došlo k doposiaľ bezprecedentným zmenám. Novela Smernice 2009/29/ES²⁸ zaviedla, na rozdiel od predchádzajúcich dvoch období, alokáciu formou aukcie. To bol kľúčový obrat od doterajšieho bezplatného pridelovania kvót. Súčasne bol zrušený systém bezplatného pridelovania emisných kvót povinným subjektom prostredníctvom tzv. národných alokačných plánov (NAP – National allocation plan), keď členské štáty neboli viazané kogentnými pravidlami. Zaviedli sa národné implementačné opatrenia (NIM – National Implementation Measures), ktoré podľa exaktných pravidiel prijatých vo vykonávacích predpisoch²⁹, stanovili bezplatnú alokáciu pre skupinu vopred definovaných prevádzkovateľov na základe tzv. referenčných úrovní (benchmarks). Boli ustanovené detailne definované podmienky, za ktorých bolo možné udeliť výnimku zo všeobecného pravidla pridelovania emisných kvót formou aukcií (len pre sektory a podsektory ohrozené

²⁴ Directive 2004/101/EC amending Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community, in respect of the Kyoto Protocol's project mechanisms, OJ L 338, 13. 11. 2004, s. 18.

²⁵ Directive 2008/101/EC of the European parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC so as to include aviation activities in the scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community, OJ L 8, 13. 1. 2008, s. 8.

²⁶ Q.v. www.unfccc.int/resource/docs/2012/cmp8/eng/13a01.pdf.

²⁷ JANKUV, J.: op. cit. 1, s. 103.

²⁸ Directive 2009/29/EC of the European parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the greenhouse gas emission allowance trading scheme of the Community, OJ L 140, s. 63.

²⁹ Q.v. Commission Decision 2011/278/EU determining transitional Union-wide rules for the harmonised free allocation of emission allowances pursuant to Article 10a of Directive 2003/87/EC, OJ L 130, s. 1.

tzv. únikom uhlíka – carbon leakage sectors)³⁰. Súčasne sa pevne stanovilo ročné množstvo kvót vstupujúce do schémy od počiatočného roku 2013 (2 039 152 882).³¹ Od tohto roku sa množstvo kvót každoročne upravuje o lineárny koeficient 1,74 %. Zároveň bolo ustanovené, že Európska schéma obchodovania bude pokračovať aj po roku 2020 bez ohľadu na výsledok prebiehajúcich medzinárodných rokovaní o nástupcovi Kjótskeho protokolu. Právny systém upravujúci Európsku schému obchodovania s emisiami bol rozšírený o normy regulujúce vykonávanie aukcií emisných kvót, register spravujúci účty s emisnými kvótami prevádzkovateľov³², sprísnila sa legislatíva týkajúca sa podmienok monitorovania, verifikácie a reportingu emisných správ. Je samozrejmé, že predmetný systém regulácie bol prijatý ešte pred začiatkom tretieho obchodovacieho obdobia (1. 1. 2013), i.e. v rokoch 2010 až 2012, z toho dôvodu, aby mali členské štáty, ako aj jednotliví prevádzkovatelia, dostatok času na harmonizáciu s takouto robustnou právnou reguláciou.

4 Použitie medzinárodných kreditov EU ETS

Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, počas druhého obchodovacieho obdobia sa Európska schéma obchodovania s emisiami otvorila aj importu medzinárodných kreditov. Dikcia novelizovaného článku 11a ustanovuje možnosť použiť jednotky z projektových aktivít JI³³ a CDM³⁴ zakotvených v Kjótskom protokole na plnenie povinností vyplývajúcich zo Smernice 2003/87/ES. Obe projektové aktivity sa nazývajú aj flexibilné mechanizmy.³⁵ Touto novelizáciou bolo umožnené prevádzkovateľom v Európskej schéme obchodovania s emisiami použiť okrem jednotiek EUA (European Union Allowances – emisné kvóty EÚ³⁶), aj medzinárodné kjótske jednotky CER a ERU v stanovenom objeme³⁷ na plnenie povinností vyplývajúcich z právnych noriem.

Tým sa Európska schéma obchodovania, ako najvýznamnejší svetový uhlíkový trh, stáva hlavným zdrojom dopytu po medzinárodných jednotkách, čo vysiela silný signál smerom k formujúcim sa medzinárodným uhlíkovým trhom a formuje celosvetovú cenu uhlíka.

³⁰ Q.v. čl. 10a Directive 2009/29/EC of the European parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the greenhouse gas emission allowance trading scheme of the Community, OJ L 140, s. 72.

³¹ Rozhodnutie Komisie upravujúce množstvo kvót pre celú Úniu, ktoré sa majú vydať v rámci systému Únie na rok 2013, OJ L 279, 23. 10. 2010, čl. 1.

³² Q.v. Commission Regulation (EU) No 1193/2011 establishing a Union Registry for the trading period commencing on 1 January 2013, and subsequent trading periods, of the Union emissions trading scheme pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council and Decision No 280/2004/EC of the European Parliament and of the Council and amending Commission Regulations (EC) No 2216/2004 and (EU) No 920/2010, OJ L 315, 29. 11. 2011, s. 1.

³³ Čl. 4 Kjótskeho protokolu, Spoločné plnenie záväzkov stranami zahrnutými do Prílohy I. Rámcového dohovoru o zmene klímy – Joint Implementation (JI). Výsledkom projektových aktivít sú obchodovateľné jednotky ERU (Emission Reduction Units).

³⁴ Čl. 12 Kjótskeho protokolu, Mechanizmus čistého rozvoja – projekty realizované stranami zahrnutými do Prílohy I. Rámcového dohovoru o zmene klímy a stranami nezahrnutými do Prílohy I. – Clean Development Mechanism (CDM), výsledkom projektových aktivít sú obchodovateľné jednotky CER (Certified Emission Reductions).

³⁵ Toto označenie bolo použité, e.g. v diele BIRNIE, P./BOYLE, A./REDGWELL, C.: op. cit. 11, s. 363.

³⁶ Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, 25. 10. 2003, s. 32, čl. 3.

³⁷ CER, ERU sú jednotky zníženia emisií vyplývajúcich z projektových aktivít vedúcich k zníženiu emisií skleníkových plynov. Obe jednotky sú ekvivalentom 1 tony CO₂.

Medzinárodné jednotky môžu napomôcť ku konečnému prechodu na nízkouhlíkovú ekonomiku, k dosiahnutiu reálnych cieľov v oblasti zníženia emisií skleníkových plynov a budovaniu kapacít³⁸ v rozvojových krajinách. Možnosť použitia jednotiek z flexibilných mechanizmov ustanovených Kjótskym protokolom zlepši aj nákladovú efektívnosť Európskej schémy obchodovania prostredníctvom dosiahnutia stanovených cieľov za nižšie náklady, ako by boli pri realizácii obdobného projektu na území Európskej únie. Na druhej strane pri mechanizme čistého rozvoja benefituje prijímajúca krajina (spravidla rozvojová) z investícií do ekonomiky a transferu technológií potrebných na uskutočnenie projektov. Možno konštatovať, že je to obojstranne prospešná spolupráca, pričom hlavným benefitom je príspevok ku globálnej redukcii emisií skleníkových plynov.

Pri použití jednotiek generovaných prostredníctvom flexibilných mechanizmov v Európskej schéme obchodovania so skleníkovými plynmi dochádza ku kvalitatívnym a kvantitatívnym obmedzeniam. Prevádzkovatelia môžu na splnenie svojich povinností vyplývajúcich z legislatívy použiť jednotky CER a ERU, okrem tých, ktoré boli generované nasledujúcimi projektovými aktivitami: LULUCF³⁹, nukleárne projekty, veľké vodné elektrárne s inštalovanou kapacitou vyššou ako 20 MW, projekty deštrukcie HFC-23 (od 1. mája 2013), projekty deštrukcie N₂O (od 1. mája 2013).⁴⁰ Navyše, z časového hľadiska, generované jednotky CER a ERU musia reprezentovať redukcie emisií dosiahnuté pred 31. decembrom 2012. Jednotky ERU generované z redukcii emisií po tomto dátume v krajinách, ktoré neratifikovali druhé záväzné obdobie Kjótskeho protokolu⁴¹, nemôžu byť držané na účtoch v Registri kvót Európskej únie, a z tohto dôvodu nemôžu byť použité. Jednotky CER z projektov CDM registrované od 1. januára 2013 možno použiť v Európskej schéme obchodovania len pri splnení podmienky, že projekty boli realizované v najmenej vyvinutých krajinách, podľa definície Organizácie spojených národov.

Kvantitatívne obmedzenia použitia jednotiek z flexibilných mechanizmov boli zakotvené v Nariadení RICE (Nariadenie Komisie o určení práv používať medzinárodné kredity)⁴². V národných alokačných plánoch⁴³ členských štátov sa stanovuje, že prevádzkovatelia môžu použiť stanovené množstvá medzinárodných kreditov CER a ERU na to, aby splnili povinnosti odovzdať kvóty, ako sa uvádza v článku 12 Smernice 2003/87/ES, na obdobie rokov 2008 až 2012. Spravidla celkový povolený objem takto použiteľných medzinárodných kreditov sa rovnal 7 % z celkovej bezplatnej alokácie pre individuálneho prevádzkovateľa v tomto období. Pokiaľ prevádzkovatelia nevyčerpali objem medzinárodných kreditov CER a ERU, ktoré im členské štáty povolili na obdobie rokov 2008 až 2012, môžu požiadať príslušný orgán, aby im vydal tieto kvóty platné na obdobie od roku 2013 výmenou za CER a ERU vydané v súvislosti so znížením emisií do roku 2012 z typov projektov, ktoré sa mohli používať v schéme Spoločenstva v období rokov 2008 až 2012. Príslušný orgán vykoná takúto výmenu na požiadanie do 31. marca 2015. Všetci existujúci prevádzkovatelia budú

³⁸ Čl. 10 Kjótskeho protokolu.

³⁹ Land-use, land-use change and forestry.

⁴⁰ Directive 2004/101/EC amending Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community, in respect of the Kyoto Protocol's project mechanisms, OJ L 338, 13. 11. 2004, čl. 11a.

⁴¹ Obdobie rokov 2013–2020.

⁴² Commission Regulation 1123/2013 on determining international credits entitlements pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council, OJ EU L 299, 9. 11. 2013, s. 32.

⁴³ Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, 25. 10. 2003, čl. 9.

môcť používať kredity v období od roku 2008 do roku 2020 buď do množstva, ktoré im bolo povolené na roky 2008 až 2012, alebo do množstva zodpovedajúceho percentuálnemu podielu, ktoré nebude stanovený pod hranicu 11 % ich pridelených kvót z obdobia rokov 2008 až 2012, podľa toho, ktorá z týchto hodnôt je najvyššia.⁴⁴

Záver

Štát ako hlavný regulátor inštitucionálnych vzťahov môže využiť širokú paletu nástrojov na dosiahnutie žiadaného správania sa povinných subjektov. Od rigidne nastavených administratívno-správnych po nástroje, ktoré pri správnom nastavení reguluje trhovú mechanizmus. Európska únia si vybrala na reguláciu emisií skleníkových plynov systém obchodovateľných povolení známy aj ako „cap-and-trade“. Jeho hlavným atribútom je minimalizácia vplyvu na povinných účastníkov a ekonomiku ako celok. To si samozrejme vyžaduje robustnú reguláciu nastavení celého systému prostredníctvom kogentných noriem.

Európska schéma obchodovania prešla niekoľkými fázami, pričom regulácia neskoršej fázy zahŕňala aj skúsenosti, ktoré priniesla tá predchádzajúca. V prvom a druhom obchodovacom období sa bezplatné emisné kvóty alokovali prostredníctvom národných alokačných plánov zostavovanými jednotlivými členskými štátmi. Avšak tento proces bol vyhodnotený ako časovo náročný, komplexný a nedostatočne transparentný či harmonizovaný.⁴⁵ Komplexnosť sťažila prevádzkovateľom a ostatným účastníkom trhu porozumieť NAP-om a vytvorila neistotu ohľadom aplikácie v praxi. Najväčším nedostatkom sa ukázala byť rozdielnosť jednotlivých členských štátov v metodológii jeho prípravy. Tieto rozdiely boli považované za príčinu možného narušenia konkurencieschopnosti medzi priemyselnými odvetviami v jednotlivých členských štátoch. Pre tretie obchodovacie obdobie sa už systém NAP-ov už nepoužíva. Namiesto toho bezplatná alokácia je regulovaná prostredníctvom definovaných pravidiel na úrovni Európskej únie. Členské štáty používajú národné implementačné opatrenia (NIM – National implementation measures) a harmonizovanú metodológiu aplikácie právnych noriem na prevádzkovateľov. Finálne NIM sú vypracované jednotlivými prevádzkovateľmi, posudzované národnými inštitúciami a konečne schvaľované centrálnou prostredníctvom Európskej komisie. Transparentnosť a harmonizácia boli na rozdiel od predchádzajúceho obdobia dosiahnuté.

Cieľom príspevku bolo priblížiť vývoj Európskej schémy obchodovania. Ako pozitívny aspekt Európskej schémy obchodovania možno hodnotiť aj jej postupné plné napojenie na medzinárodné projektové aktivity (flexibilné mechanizmy), ktoré umožnilo subjektom z EÚ zapojiť sa do medzinárodných aktivít vedúcich ku globálnej redukcii skleníkových plynov. Európske povinné subjekty tak mohli splniť svoje zákonné povinnosti pri nižších nákladoch⁴⁶, konkurencieschopnosť európskeho priemyslu v medzinárodnom obchode nebola oslabená a prijímajúce štáty profitovali zo zahraničných investícií do svojich rozvíjajúcich sa ekonomík.

⁴⁴ Ibid., čl. 11a.

⁴⁵ Q.v. Commission Staff Working Document Accompanying document to the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the EU greenhouse gas emission allowance trading system – Impact Assessment, SEC(2008) 52, 23. 1. 2008.

⁴⁶ Ibid., s. 138. V druhom obchodovacom období sa mohlo použiť ročne priemerne 280 miliónov ton kreditov pri znížení v EU ETS asi 130 miliónov ton. Bez medzinárodných kreditov by sa len s ťažkosťami dosiahli ciele EÚ 2020 v oblasti ochrany klímy.

Systém Európskej schémy obchodovania s emisiami patrí k najinovatívnejším opatreniam, ktoré prijala Európska únia na dosiahnutie súladu so záväzkami vyplývajúcimi z Kjótskeho protokolu.⁴⁷ S ohľadom na vnímanie Európskej únie ako celosvetového lídra v oblasti ochrany klímy, si musí samotná Únia stanovovať vlastné ambiciózne ciele, aby mohla presvedčiť vlastným príkladom ostatných členov medzinárodného spoločenstva.

Úniové ciele v oblasti znižovanie emisií skleníkových plynov sleduje strategický dokument „Európa 2020, stratégia zabezpečenia inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu“⁴⁸, ktorá do roku 2020 požaduje zníženie emisií skleníkových plynov o 20 % v porovnaní s východiskovým rokom 1990, čím nadväzuje na ciele stanovené v tzv. klimaticko-energetickom balíčku prijatom Európskou radou v decembri 2008⁴⁹. Pokračovanie v nastavenom trende počas strednodobého horizontu má zaistiť nový Rámec pre klímu a energetiku do roku 2030⁵⁰ (Rámec 2030), prijatý na úrovni Európskej rady v roku 2014, ktorý záväzne stanovuje zníženie skleníkových plynov minimálne o 40 % v porovnaní s úrovňou z roku 1990. Dlhodobý cieľ politiky ochrany klímy Európskej únie je obsiahnutý v „Pláne prechodu na konkurencieschopné nízkouhlíkové hospodárstvo do roku 2050“⁵¹ predstavený Európskou komisiou, ktorý predpokladá zníženie celkových emisií skleníkových plynov emitovaných v Európskej únii o 80 až 95 % do roku 2050 v porovnaní s východiskovým rokom 1990.

Pred nami je implementácia Parížskej dohody z roku 2015, ako následníka Kjóta, aj zavŕšenie procesu revízie Smernice o obchodovaní. Nemenej dôležité bude aj prípadné spojenie Európskej schémy obchodovania s rozvíjajúcimi sa medzinárodnými obchodovacími platformami, či už v Čínskej ľudovej republike, Austrálii alebo dobrovoľnými platformami v USA. Spomenúc USA, novonastupujúca administratíva bude musieť v roku 2017 preukázať svoje politické postoje k medzinárodnej ochrane klímy, ktorá bola pretavená do ratifikácie a platnosti Parížskej dohody od 6. novembra 2016.

Je veľmi dôležité, aby vývoj a formovanie Európskej schémy obchodovania s emisiami pokračovalo po zohľadnení všetkých skúseností s predchádzajúcimi obchodovacími obdobiami po roku 2021. Tieto hlavné aspekty budú formovať a ovplyvňovať v súčasnosti prebiehajúci proces revízie Smernice 2003/87/ES, ktorého zavŕšenie sa predpokladá v lete 2017. Len tak sa môže naplniť všeobecná podstata obchodovania s emisijnými kvótami – ochrana životného prostredia (v tomto prípade klímy) – za ekonomicky únosných podmienok pre európsky priemysel.

⁴⁷ Q.v. MACRORY, R. (ed.): *Reflections on 30 Years of EU Environmental Law: A High Level of Protection?* Groningen – Amsterdam : Europe Law Publishing, 2006, s. 103.

⁴⁸ Q.v. Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020 final. Brussels 3. 3. 2010. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=SK>.

⁴⁹ Q.v. http://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020_en#tab-0-0.

⁵⁰ Q.v. Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030. [SWD(2014) 15 final]. Brussels, 22. 1. 2014.

⁵¹ Communication from the commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050. SEC(2011) 287 final. COM(2011) 112 final Brussels, 8. 3. 2011.

Summary

The European Scheme of Emissions Trading, its Development, Prospects and Connection with International Mechanisms

Climate change is currently one of the most discussed environmental issues. One of the reasons for this is the ratification of the Paris Agreement, as well as the ongoing revision of EU ETS Directive. Both issues were also key themes in the environmental area during the Slovakian Presidency in the EU Council. This paper, in its first part, deals with various aspects of emissions trading, and the gradual evolution of the trading scheme within individual trading periods. In the second part the author analyzes the linking of the EU ETS to the Kyoto Protocol's flexible mechanisms. From the industrial point of view these are important aspects which could significantly influence the competitiveness of European industry against international competitors, while simultaneously promoting climate protection.

Aplikácia princípu *ultima ratio* so zameraním na prípravné konanie trestné

Abstrakt: Príspevok sa venuje majetkovoprávnym sporom z obchodnoprávnej sféry, ktoré majú súkromnoprávny základ. Napriek tomu sú bez predchádzajúceho využitia dostupných inštitútov civilného konania, ktoré má poškodený na svoju obranu v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky k dispozícii, orgánmi činnými v trestnom konaní, vo fáze prípravného trestného konania posudzované ako majetkové trestné činy. Okrem aplikácie princípu *ultima ratio* z procesného hľadiska sa príspevok na podklade konkrétneho majetkovoprávného sporu z obchodnej oblasti, vychádzajúc z nálezů Ústavného súdu SR, z 1. 4. 2009 sp. zn. I. ŤS 402/2008, venuje problematike zdanlivo naplnených formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu sprenevery. Východiskom argumentácie, ktorá zakladá právnú relevanciu nastoleného problému, sú vybrané rozhodnutia vydané kompetentnými orgánmi, selektované na základe osobnej skúsenosti s trestným prípadom, a to v pozícii obhajcu trestne stíhanej osoby a konštantná judikatúra a názory autorít, s ktorými som sa v rámci koncipientskej praxe v advokátskej kancelárii a vedeckého bádania mala možnosť oboznámiť. Záverom príspevku je zhrnutie faktorov, ktoré môžu poškodeného odrádzať od civilného súdneho sporu. S poukazom na predstavu zdĺhavého súdneho konania, so zatažujúcim aspektom dôkazného bremena na strane žalobcu, prichádzam k poznaniu ľahšej alternatívy, ktorú má poškodený k dispozícii, a to podať vo veci namiesto žaloby trestné oznámenie. V zmysle vyššie uvedeného náhľadu na problematiku načrtáva článok možné nedostatky trestného systému, ktoré sú výsledkom rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní, kde trestná represia slúži na uspokojenie subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy.

Kľúčové slová: právny štát – zásada subsidiarity trestnej represie – aplikácia princípu *ultima ratio* z procesného hľadiska – zdanlivé naplnenie formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu sprenevery – súkromnoprávny spor – žaloba verzus trestné oznámenie

„Na rozdiel od totalitného systému, ktorý bol založený na okamžitom účele a nikdy nebol viazaný na právne zásady, o to menej potom na ústavné zásady, demokratický štát vychádza z celkom odlišných hodnôt a kritérií“.

Nález Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky z 26. novembra 1992 (PL. ŤS 1/92).

Ťvod

Subsidiarita trestnej represie je jednou z kľúčových zásad právnego štátu. Predpokladá použitie inštitútov trestného práva na protiprávne konanie až v krajných prípadoch, keď je to nevyhnutné na ochranu záujmov spoločnosti, práv a slobôd jednotlivcov a ochranu demokratického spoločenského zriadenia. Subsidiarita trestnej represie subsumuje podmienku, že poškodený už všetky dostupné prostriedky iných právnych odvetví na svoju ochranu vyčerpal. Napriek uvedenému východisku v praxi narážame na nedostatky trestného systému, kde trestná represia slúži na uspokojenie subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy. Uprednostniť podanie trestného oznámenia pred podaním žaloby je v konečnom dôsledku v rozpore s ideou právnego štátu. Využívať, alebo presnejšie uvedené zneužívať inštitúty trestného práva s predstavou ľahšej vymožitelnosti práva, či už s úmyslom zastrašenia, alebo úspornosti financií, smeruje k šikanóznemu správaniu paradoxne zo strany poškodeného. Podporovanie takéhoto negatívneho javu zo strany orgánov činných v trestnom konaní môže spôsobiť právnú neistotu v štáte.

1 Právny základ zásady *ultima ratio*

Základné zásady trestného práva vychádzajú z vymedzenia účelu a funkcií trestného práva. Zásady určujú právne princípy tvoriace právne idey, na ktorých je založené trestné právo. Zásady trestného práva vychádzajú z princípov právneho štátu, ktorý je základným ústavným princípom Slovenskej republiky. Trestný zákon neupravuje zásady v ustanoveniach, čiže ich výslovne nedefinuje. Za súčasného rozvoja trestnoprávnej vedy možno uviesť, že medzi základné zásady trestného práva patrí aj zásada subsidiarity represie. Táto zásada vychádza z postavenia trestného práva ako prostriedku poslednej inštancie – *ultima ratio*, najprísnejšieho prostriedku represie, ktorý má štát k dispozícii. Trestné právo poskytuje ochranu taxatívne vymedzeným spoločenským vzťahom a iným záujmom v prípade, ak prostriedky iných právnych odvetví, či už právne alebo mimoprávne, nie sú dostatočne účinné na ochranu týchto záujmov. Prostriedky trestného práva sa majú použiť iba vtedy, ak ochranu spoločenských vzťahov a záujmov nemožno zabezpečiť miernejšími prostriedkami, alebo by sa miernejšie riešenie sporu minulo účinkom. Ide o doplnujúci charakter trestného práva. Jeho subsidiárna povaha predpokladá použitie inštitútov trestného práva na protiprávne konanie až v krajných prípadoch, keď je to nevyhnutné na ochranu záujmov jednotlivca, spoločnosti, a spoločenského zriadenia.¹

Napriek tomu, že princíp *ultima ratio* v právnych predpisoch Slovenskej republiky nie je jednoznačne sformulovaný, jeho aplikácia je odvodená od pojmu právny štát. Právny poriadok Slovenskej republiky je založený na právnom pozitívizme, z čoho vyplýva, že záväznosť zákona spočíva v záväznosti záujmov, ktoré má chrániť a nie v záväznosti jeho slovnej formulácie. To, že zásady, princípy, pravidlá nemusia byť v zákone výslovne slovne vyjadrené, dokazuje najmä zaužívaná prax, kde sú zásady, napríklad *in dubio pro reo*, v pochybnostiach v prospech obvineného, alebo taktiež *nemo tenetur se ipsum accusare*, zákaz donucovania k sebaobvineniu, založené najmä na konštantnej judikatúre.

Princíp *ultima ratio* ako zásada subsidiarity trestnej represie sa v uvádzanej súdnej praxi odvodzuje od vnímania Slovenskej republiky ako právneho štátu, vychádzajú z článku 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky: „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát“. Pojem právny štát, ku ktorému sa hlási aj Slovenská republika sa spája s koncepciou materiálneho právneho štátu. Tento zámer je formulovaný veľmi jasne v náleze Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky z 26. novembra 1992 (PL. ÚS 1/92), kde Ústavný súd Slovenskej republiky deklaroval piliere právneho systému Slovenskej republiky, ktorý je na rozdiel od predchádzajúceho režimu postavený na právnych zásadách a princípoch.

2 Aplikácia princípu *ultima ratio* z procesného hľadiska

Pri výklade práva treba vždy hľadať širšie súvislosti a neriadiť sa striktno len doslovným znením zákona. V týchto súvislostiach zameriavame našu pozornosť na zásadu, ktorá platila už v rímskom práve, a ktorá sa vhodne dopĺňa a nadväzuje na zásadu *ultima ratio*, *vigilantibus iura scripta sunt*, i.e. „práva patria bdelym“ (pozorným, ostražitým, opatrným, starostlivým), teda tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ochranu a výkon svojich práv a ktorí svoje procesné oprávnenia uplatňujú včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou.

¹ MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 19–21.

Najvyšší súd Slovenskej republiky sa v tejto súvislosti vyjadril, že v slobodnej spoločnosti je totiž predovšetkým vecou nositeľov práv, aby svoje práva bránili a starali sa o ne, inak ich podcenením či zanedbaním môžu strácať svoje práva majetkové, osobné, satisfakčné a pod. To platí obdobne aj o využívaní zákonných procesných ustanovení a taktiež o využití možnosti podania opravných prostriedkov.²

V nadväznosti na judikatúru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky si dovoľme poznamenať, že individuálna aktivita jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov by sa mala riešiť prioritne súdnou cestou. Až po neúspešnom vyčerpaní všetkých dostupných civilnoprávných inštitútov, ktoré má jednotlivec na ochranu svojich práv v súlade s právnym poriadkom k dispozícii, by mal mať poškodený umožnené domáhať sa ochrany svojich práv formou trestného oznámenia.

„Prostriedky trestného práva nie je možné využiť len preto, že subjekt, ktorý sa cíti v práve, celkom rezignoval na ochranu, ktorú mu majú poskytnúť súdy v civilnom konaní.“³

Možnosť podať trestné oznámenie pri súkromnoprávných vzťahoch a požadovať ochranu poskytovanú orgánmi činnými v trestnom konaní, by mala byť v súlade s uvedeným poskytovaná ako posledný spôsob riešenia situácie, kde všetky ostatné dostupné inštitúty už využité boli a neboli dostatočne účinné. Ako jedno zo základných kritérií a prioritných predpokladov pri posudzovaní orgánov činných v trestnom konaní, či vo veci začať trestné stíhanie, prípadne vzniesť obvinenie, vidím ako potrebnú povinnosť kompetentných orgánov zhodnotiť, či pri právnom vzťahu, ktorý má súkromnoprávny rozmer, poškodený využil všetky dostupné inštitúty, aké mu právny poriadok na ochranu svojich práv poskytuje.

„Napokon je potrebné zdôrazniť, že pri rozhodovaní nemôžu súdy prehliadať tú skutočnosť, že možnosť využiť trestnoprávny prostriedok ochrany nesmie byť natolko jednoduchá a bežná, aby pre oprávnené subjekty bolo najvýhodnejšie celkom rezignovať na aktívnu ochranu ich práv a záujmov v takej miere, ktorú od nich treba rozumne vyžadovať. Takýto stav by totiž odporoval zásade *ultima ratio* (krajný prostriedok), ale aj zásade *vigilantibus iura* (právo pomáha ostražitým, bdelym)“.⁴

Z hľadiska komparatívneho výkladu práva a s poukazom na obdobnú právnu úpravu Českej republiky som si dovoľila do príspevku zahrnúť aj oficiálnu judikatúru Ústavného súdu Českej republiky: „Vzhľadom na podobnosť právnych úprav, ako aj faktickú zhodu trestnoprávných zásad, na ktorých sú Trestné poriadky oboch štátov založené, možno aj judikatúru ČR, najmä keď judikatúra slovenských súdov vyššieho stupňa je pomerne chudobná, použiť ako prameň práv“.⁵

„Ústavní soud nad rámec této zásadní argumentace cítí potřebu vyjádřit se k dosavadní nesprávné praxi orgánů činných v trestním řízení, když jsou zcela nepřipustně používány prostředky trestního práva tam, kde je namísto věc řešit soukromoprávní cestou“.⁶

„Právní řád, byť vnitřně diferencovaný na jednotlivá právní odvětví, tvoří jednotu a jako s takovým je třeba s ním zacházet při aplikaci jednotlivých ustanovení a institutů. Na základě této výchozí myšlenky, Ústavní soud již v minulosti judikoval, že nelze např. ve věci, jejíž základ je soukromoprávní, abstrahovat od veřejnoprávních aspektů případu (viz nálezh. sp. zn. IV. ÚS 576/2000, ze dne 12. 4. 2001). Stejně tak v nálehu sp. zn. IV. ÚS 438/2000, ze dne

² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. 7. 2012, sp. zn. 5Sžf 65/2011.

³ Dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>.

⁴ Uznesenie Krajského súdu Košice z 28. 6. 2012, č. k. 5 To 22/2012–169.

⁵ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 18. 11. 2015, sp. zn. 1T 220/2015.

⁶ IV. ÚS 469/2002 nálezh. Ústavného súdu Českej republiky.

28. srpna 2001, uvedl Ústavní soud (a to ve shodě s publikovaným rozsudkem Nejvyššího soudu ČR 4 Tz 54/99), že pokud jde o naplnění objektivních znaků zpronevěry, nemůže být v trestním řízení abstrahováno od aspektů práva soukromého⁷. Ústavný soud tímto nálezom konštatoval, že v posudzovanom prípade trestného činu sprenevery súdy ignorovali súkromnoprávny charakter vzťahu medzi obžalovaným a poškodenou spoločnosťou a to, že spory vzniknuté zo súkromnoprávných vzťahov majú primárne riešiť súdy v civilnom konaní. Mám za to, že tento nález sa vzťahuje na všetky fázy trestného konania, ako aj na konanie prípravné. Analógia v trestnom práve procesnom totiž prípustná je, a to z dôvodu, že aplikácia noriem trestného práva procesného je buď priama alebo analogická. Trestný poriadok sa v mnohých svojich ustanoveniach napokon analógie priamo dovoľáva.⁸ Z toho vyplýva, že už orgány činné v trestnom konaní prípravnom majú povinnosť na takúto konštantnú judikatúru prihliadať, či už po vlastnom zhodnotení, alebo pri poukázaní na predmetnú nezákonnosť formou využitia procesných prostriedkov, ktoré má obvinený na svoju obranu k dispozícii (e.g. sťažnosť proti uzneseniu vyšetrovateľa policajného zboru o vznesení obvinenia).

Rešpektovanie konštantnej judikatúry autorít štátu treba posudzovať najmä z pohľadu princípu predvídateľnosti práva, ktorý tvorí jeden zo základných komponentov princípu právnej istoty. Je povinnosťou všetkých štátnych orgánov, čiže aj orgánov činných v trestnom konaní zabezpečiť reálnu možnosť uplatnenia princíпов právneho štátu. Konkrétne máme na mysli viazanosť právnym názorom, ktorý bol vyslovený nadriadeným súdom a súdy, ako aj to, že orgány činné v trestnom konaní majú povinnosť sa takýmto právnym názorom riadiť.

Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojej judikatúre konštatuje, že súčasťou princípu právnej istoty je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď. Obdobné situácie musia byť právne posudzované rovnakým spôsobom. Ak by sa táto požiadavka nerešpektovala, dochádzalo by k porušeniu zásady právnej istoty a zákonom ustanovenej povinnosti pri zabezpečení jednoty rozhodovania.⁹

Ak by sa v štáte vyskytovala neustálená rozhodovacia prax orgánov činných v trestnom konaní, mohlo by to v spoločnosti vzbudiť dojem, že štátne orgány nerešpektujú právne názory autorít. Takýto pohľad svojvôle pri rozhodovaní by tiež nespĺňal požiadavku posudzovania obdobných právnych situácií rovnakým spôsobom. Pri premenlivom postupe sa právo nedá predvídať, čo môže spôsobovať v štáte právnu neistotu. „Je totiž dôležité si uvedomiť, že napriek tomu, že policajt, prokurátor a napokon ani súd v kontinentálnom právnom systéme nie sú viazaní judikatúrou, nemožno ustálenú súdnu prax ignorovať, pretože racionálne nemožno predpokladať ani očakávať, že v skutkovo a právne totožných trestných veciach (v ktorých navyše existuje množstvo identických rozhodnutí) sa budú súdy odchyľovať od svojej ustálenej rozhodovacej činnosti. Vznesenie obvinenia, podanie obžaloby alebo dokonca podanie odvolania proti rozhodnutiu, ktoré kopíruje dlhoročnú rozhodovaciu činnosť súdov za situácie, keď neexistuje žiadna nová relevantná okolnosť, na podklade ktorej by bolo možné racionálne predpokladať iný, ako už opakovane súdmi vyslovený záver, nie je potom ničím iným, ako v právnom štáte neprijateľným a neprípustným prepínaním trestnej represie, ktoré je nielenže v rozpore

⁷ IV. ÚS 564/2000 nález Ústavného súdu Českej republiky.

⁸ MENCEROVÁ, I. et al.: *Trestné právo hmotné*. Šamorín : Heuréka, 2013, s. 45.

⁹ Ibid., s. 35.

so zásadou hospodárnosti trestného konania, ale čo je závažnejšie, predstavuje absolútne nerešpektovanie zásady predvídateľnosti práva a princípu právnej istoty¹⁰.

3 Trestný čin sprenevery alebo civilnoprávny spor?

V nasledujúcej časti príspevku poukážem na skutkovej podstate trestného činu sprenevery na možné nedostatky trestného systému, ktoré sú výsledkom rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní, kde trestná represia slúži na uspokojenie subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, a to aj v prípade, keď nielenže neboli využité všetky inštitúty civilného práva, ale taktiež nie sú naplnené ani všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej represie.

Okrem procesného hľadiska princípu *ultima ratio* vidím tento princíp aj ako východisko pri výklade formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu. Pre názorný príklad som si vybrala prípad trestného činu sprenevery z praxe. V nadchádzajúcich riadkoch uvádzam majetkovoprávny spor z obchodnoprávnej oblasti, v ktorom som mala možnosť vystupovať v pozícii obhajcu obvineného. V mene obvineného formou podania sťažnosti proti uzneseniu o vznesení obvinenia a po zamietnutí sťažnosti návrhom na zrušenie právoplatného rozhodnutia Okresnej prokuratúry v zmysle § 363 a nasl. zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v platnom znení (ďalej len „Trestný poriadok“), som sa snažila trestné stíhanie obvineného v prípravnom konaní zastaviť, a to prioritne na základe uplatnenia princípu *ultima ratio* z procesného hľadiska, ako aj pri výklade formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu sprenevery, ktorá sa mu kladie za vinu.

Výetrovateľ Policajného zboru vznesol voči obvinenému 2, ktorý bol našou advokátskou kanceláriou zastupovaný, obvinenie pre pokračovací prečin sprenevery spáchaný formou spolupáchateľstva podľa §§ 20 a 213 ods. 1, ods. 2 písm. a) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v platnom znení (ďalej len ako „Trestný zákon“), na tom skutkovom základe, že spoločnosti XY, zastúpená konateľmi obvineným 1 a obvineným 2, boli dodané poškodenou spoločnosťou stavebné výrobky, použité na rôznych stavbách bez toho, že by boli uhradené faktúry za ich dodanie v celkovej výške 6 000 EUR. S poukazom na rámcovú kúpnu zmluvu s výhradou vlastníckeho práva bola spoločnosti XY od poškodenej spoločnosti zaslaná výzva na úhradu faktúry alebo vrátenie nezaplateného tovaru, pričom došlo len k čiastočnej úhrade v sume 200 EUR, čím bola poškodenej spoločnosti spôsobená škoda vo výške 5 800 EUR.

Pred právnou analýzou prípadu si dovoľím upriamiť pozornosť na právny nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z roku 2008: „Trestné právo (trestný čin) s trestnoprávnou kvalifikáciou určitého konania, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za *ultima ratio*, teda za krajný právny prostriedok s celospoločenským významom, i.e. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávnych vzťahov, kde závisí predovšetkým od individuálnej aktivity jednotlivca, aby strážil svoje práva (*vigilantibus iura*), ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana predovšetkým celospoločenských hodnôt, nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivca, svojou povahou spočívajúcich v súkromnoprávnej sfére. V právnom štáte

¹⁰ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 18. 11. 2015, sp. zn. 1T 220/2015.

je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili na uspokojovanie subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, ak nie sú okrem toho splnené všetky predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti, resp. ak nie sú tieto predpoklady nespochybniteľne zistené.¹¹

V zmysle § 213 ods. 1 a ods. 2 písm. a) Trestného zákona sa trestného činu sprenevery dopustí ten, kto si prisvojí cudziu vec, ktorá mu bola zverená. Ak spôsobí na cudzom majetku škodu malú, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky. Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku a spôsobí ním väčšiu škodu.

V zmysle § 409 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v platnom znení (ďalej ako „Obchodný zákonník“) kúpnu zmluvou sa predávajúci zaväzuje dodať kupujúcemu hnutelnú vec (tovar) určenú jednotlivo alebo čo do množstva a druhu a previesť na neho vlastnícke právo k tejto veci a kupujúci sa zaväzuje zaplatiť kúpnu cenu.

V zmysle § 443 ods.1 Obchodného zákonníka kupujúci nadobúda vlastnícke právo k tovaru, len čo je mu dodaný tovar odovzdaný.

V zmysle § 445 Obchodného zákonníka strany si môžu písomne dohodnúť, že kupujúci nadobudne vlastnícke právo k tovaru neskôr, než je ustanovené v § 443. Ak z obsahu tejto výhrady vlastníckeho práva nevyplýva niečo iné, predpokladá sa, že kupujúci má nadobudnúť vlastnícke právo až úplným zaplatením kúpnej ceny.

Ustanovenia § 409 a nasl. Obchodného zákonníka zakotvujú obchodnoprávnu úpravu kúpnej zmluvy, predmetom ktorej je záväzok kupujúceho zaplatiť za dodaný tovar kúpnu cenu a záväzok predávajúceho dodať kupujúcemu hnutelnú vec (tovar) určenú jednotlivo alebo čo do množstva a druhu a previesť na neho vlastnícke právo k tejto veci. Dispozitívne ustanovenie § 445 Obchodného zákonníka, zakotvujúce tzv. výhradu vlastníctva, ponecháva zmluvným kontrahentom priestor, aby si v rámci zmluvnej autonómie stanovili moment nadobudnutia vlastníckeho práva k dodanému tovaru odlišným spôsobom, ako to ustanovuje generálna klauzula podľa § 443 Obchodného zákonníka.

Objektom pri trestnom čine sprenevery je vlastníctvo veci, predmetom útoku je zverená vec.

V zmysle ustanovenia § 130 ods. 3 Trestného zákona zverenou vecou sa rozumie: „vec vo vlastníctve inej osoby, ktorú má páchatel na základe zmluvy v oprávnenom užívaní alebo z dôvodov plnenia určitých úloh podľa dispozície jej vlastníka v držbe so záväzkom použiť ju len na dohodnutý účel alebo za dohodnutých podmienok ju vlastníkovi vrátiť“.

Páchatel si prisvojí cudziu vec, ktorá mu bola zverená, ak s ňou naloží v rozpore s účelom zverenia, a tak zmarí základný účel zverenia.

Skutková podstata trestného činu sprenevery predpokladá, že sa cudzia vec dostala do moci páchatela bez jeho úmyslu naložiť s ňou ako s vlastnou proti vôli toho, kto mu ju zveril na určitý účel, a že až potom páchatel takýto úmysel mal a so zverenou vecou skutočne naložil ako s vecou vlastnou.

Ako teda vyplýva z hypotézy § 445 Obchodného zákonníka, ustanovenie o výhrade vlastníctva precizuje **okamih nadobudnutia vlastníckeho práva** kupujúcim k predmetu kúpnej zmluvy, a **nie účel zverenia predmetu kúpnej zmluvy**, ako to implicitne vyplýva z odôvodnenia napadnutého uznesenia o vznesení obvinenia.

Podľa mojej mienky tento prípad spĺňa predpoklady súkromnoprávneho sporu s uplatnením všetkých spomenutých ustanovení zákona v civilnom súdnom spore.

Napriek uvedenej argumentácii obhajcu obvineného v podanej sťažnosti proti uzneseniu

¹¹ I. ÚS 402/2008 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky.

o vznesení obvinenia, prokurátor okresnej prokuratúry sťažnosť zamietol ako nedôvodnú, s nasledujúcim stanoviskom: „Vzhľadom na tom, že toho času sú splnené všetky zákonné predpoklady vzniku trestnoprávnej zodpovednosti obvineného 2, nemožno ani námietku sťažovateľa, že v predmetnej veci je evidentné, že medzi oznamovateľom a obvineným existoval vzťah, majúci jednoznačne súkromnoprávny základ, pričom trestné právo nemôže slúžiť ako prostriedok nahrádzajúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávnych vzťahov, kde závisí predovšetkým od individuálnej aktivity účastníka týchto vzťahov, aby si ustrážil svoje práva, ktorým má byť poskytnutá súdna ochrana, považovať za relevantnú“.¹²

Po podaní návrhu na zrušenie právoplatného rozhodnutia okresnej prokuratúry v zmysle § 363 a nasl. Trestného poriadku, kde obhajca obvineného argumentoval rovnakými právnymi východiskami ako v zamietnutej sťažnosti, zaujal generálny prokurátor Slovenskej republiky v zastúpení námestníkom generálneho prokurátora (ďalej len ako „generálny prokurátor“) k problematike toto stanovisko:

„V súvislosti s názorom obvineného, že v predmetnej trestnej veci mal byť orgánmi činnými v trestnom konaní aplikovaný princíp *ultima ratio*, je potrebné uviesť, že aplikácia uvedeného princípu nemôže byť úplne bezhraničná a postavená na zásade, že samotná možnosť riešenia existujúceho právneho vzťahu tvoriaceho podstatu konkrétneho trestného činu, ktorý je predmetom vedeného trestného konania, prostriedkami iných právnych odvetví, vylučuje trestnosť konania osoby, ktorá v tomto právnom vzťahu svojím konaním naplnila zákonné znaky skutkovej podstaty niektorého trestného činu uvedeného v osobitnej časti trestného zákona. Nevyhnutným predpokladom pre aplikáciu uvedeného princípu je uplatnenie zásady náležitého zistenia skutkového stavu veci upravenej v § 2 ods. 10 Trestného poriadku, ktorej aplikácia vytvára podklad pre úplné a náležité zistenie skutkového stavu veci v rozsahu nevyhnutnom na spravodlivé rozhodnutie v predmetnej trestnej veci“.¹³

„K uplatneniu princípu *ultima ratio* (najkrajnejší prostriedok) v predmetnej trestnej veci je potrebné tiež dodať, že uvedený princíp má skutočne brániť použitiu prostriedkov trestného práva na oblasť súkromnoprávnych vzťahov vyplývajúcich najmä z občianskeho alebo obchodného zákonníka, ak ide o také porušenie vzťahov, ktoré majú byť riešené v civilnom konaní. V tomto prípade však o také porušenie nejde. Ustanovením o trestnom čine sprenevery podľa § 213 Trestného zákona sú chránené vlastnícke práva a práva súvisiace s držbou veci. V posudzovanom prípade sú významné zatiaľ preukázané skutočnosti, a to, že tovar dodaný na základe rámcovej kúpnej zmluvy, i napriek tomu, že nebol zo strany obvineného (resp. obvinených) predávajúcemu (poškodenej spoločnosti) uhradený, ani vrátený, bol použitý v rámci podnikateľskej činnosti spoločnosti obvinených, a ani peniaze získané z takéhoto predaja materiálu pri realizácii stavebného diela neboli odovzdané poškodenej spoločnosti, pričom z výpisu účtu spoločnosti obvinených vyplynulo, že spoločnosti obvinených boli v období splatnosti faktúr vystavených poškodenu spoločnosťou poukazované platby na tento jej účet, zároveň boli realizované aj hotovostné výbery vyšších súm finančných prostriedkov z tohto účtu, ktoré ale neboli použité na úhradu splatných faktúr poškodenej spoločnosti“.¹⁴

Tu musím na obranu obvineného poukázať na skutočnosť, že generálny prokurátor sa vôbec nevyrovnal s otázkou, akou osobou a na aký účel boli vybrané peniaze z účtu

¹² Rozhodnutie Okresného prokurátora o zamietnutí sťažnosti 1Pv 288/13/5506–59.

¹³ Upovedomenie Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, sp. zn. IV Pz 330/16/1000–9.

¹⁴ Ibid.

v dlhoročne rozbehnutej firme s cirkuláciou práv a povinností použité. A už vôbec sa nevyrovnal s otázkou, či konkrétne išlo o peniaze, ktoré boli spoločnosti vyplatené za tovar od poškodenej spoločnosti. Obvinený 2 v čase prevzatia a zakomponovania tovaru do stavieb síce vedel, že na to, aby faktúry za dodaný tovar uhradil, musí byť vyplatený za stavebné práce, ktoré sú obsahom jeho obchodnej činnosti, avšak v súlade s obchodnou zvyklosťou z predchádzajúcich obdobných kontraktov sa spoliehal na to, že za vykonané práce bude riadne a včas vyplatený, čo sa však nestalo.

Generálny prokurátor vo svojom stanovisku pripustil, že: „Z predloženého spisového materiálu tiež vyplynuli ďalšie relevantné skutočnosti významné z hľadiska uplatnenia tzv. materiálneho korektívu (§ 10 ods. 2 Trestného zákona „nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná“) v spojení s aplikáciou princípu *ultima ratio*, najmä to, že poškodená spoločnosť sa snažila situáciu ohľadom neuhradených faktúr riešiť jednak telefonickými urgenciami, ako aj písomnou výzvou na úhradu kúpnej ceny alebo vrátenie nezaplateného tovaru **a tiež predžalobnými upomienkami**“.

K postrehu generálneho prokurátora si dovoľíme uviesť, že práve samotný postup poškodenej spoločnosti dokazuje, že ide o procesný postup pred začatím civilného súdneho konania. Kontinuálnym pokračovaním mala byť žaloba podaná na súd a nie podanie trestného oznámenia.

Generálny prokurátor potom v súlade s ustálenou judikatúrou R 23/2008 uviedol: Ak páchatel svojím konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Keďže pravidlo *ultima ratio* možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 TZ, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch, dospel k záveru, že k spáchaniu skutku došlo tak, ako uvádza vyšetrovateľ Policajného zboru a tento skutok vykazuje znaky sprenevery podľa § 213 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona spáchaného formou spolupáchatelstva podľa § 20 Trestného zákona a je na ďalšom dokazovaní, nie z hľadiska princípu *ultima ratio*, ale z hľadiska ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, či obvinený svojím konaním naplnil zákonné znaky prečinu.

S týmto záverom generálneho prokurátora si dovoľím nesúhlasiť, a to z dôvodu, že formálne znaky trestného činu sprenevery podľa môjho názoru naplnené neboli.

Samotný účel použitia tovaru vyplývajúci z dlhodobej spolupráce zmluvných strán – jeho zakomponovanie do stavieb, znemožňuje jeho navrátenie pôvodnému majiteľovi, s čím musel byť predávajúci na základe dlhodobej spolupráce s kupujúcim, ktorá vyplýva aj z výpovedí z vyšetrovacieho spisu, uzrozumený a muselo mu byť vopred zrejmé, že tovar sa po zrealizovaní stavebných prác, nebude môcť predávajúcemu vrátiť. V zmysle uvedeného a v súlade s ustálenou právnou judikatúrou si dovoľujem poukázať na rozsudok Okresného súdu Komárno 11T/125/2010: „**predmetom útoku trestného činu sprenevery môže byť len taká vec, ktorú možno užívať a po určitom čase ju vlastníkovi vrátiť**“.

Zo skutkového stavu zisteného vyšetrovateľom Policajného zboru je zrejmé, že medzi spoločnosťou, ktorej konateľmi boli obvinení, a poškodenou spoločnosťou v minulosti existoval právny vzťah založený rámcovou kúpnu zmluvou uzatvorenou podľa § 409 a nasl. Obchodného zákonníka. Obchodný zákonník je kódex súkromnoprávnej povahy, z toho nepochybne vyplýva fakt, že rovnako tak i vzťahy, ktoré podľa neho vzniknú, resp. sú ním upravené, sú vzťahy súkromnoprávne.

V tejto situácii, po vyčerpaní všetkých zákonných možností obrany, ktoré mal obvinený

2 na svoju obranu k dispozícii, je zjavné, že v trestnom stíhaní sa pokračovať bude. Je na zamyslenie, či je správne princíp *ultima ratio* použiť len prostredníctvom materiálneho korektívu, ktorý sa má skúmať v súlade so stanoviskom generálneho prokurátora až v ďalšom konaní, alebo či by mala byť aplikácia princípu správna už pred zistením, že neboli vyčerpané všetky inštitúty civilného konania, bez ohľadu na to, že argumentačne bola taktiež spochybnená aj formálna stránka skutkovej podstaty trestného činu sprenevery.

Na podloženie mojich tvrdení si na záver dovoľím pripojiť nasledujúce výroky autorít:

„Ústavní soud v minulosti judikoval, že právní řád, byť vnitřně diferencovaný, tvoří jednotu a jako s takovým je třeba s ním zacházet při aplikaci jednotlivých ustanovení a institutů; proto, pokud jde o naplnění objektivních znaků trestného činu zpronevěry, nemůže být ignorována jiná než trestněprávní stránka věci (sp. zn. IV. ÚS 564/2000, Sbírka rozhodnutí, svazek 24, nález č. 169). Tento názor Ústavního soudu vyvstává zejména v souvislosti s povahou trestního práva jako práva *ultima ratio*, jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu nebo je jejich užití zjevně neúčelné. Dle názoru Ústavního soudu je zcela nepřípustná praxe, kdy se standardní civilní vztahy na úkor jednoho z jejich účastníků řeší prostředky trestního práva. Tímto způsobem totiž potom dochází k znerovnoprávnění osob v jejich vzájemných vztazích a k neúčtě orgánů veřejné moci k rovnosti občanů, tedy k porušení čl. 1 Listiny a čl. 1 Ústavy“.¹⁵

Veľmi jednoznačne právny problém vystihol JUDr. Peter Šamko, sudca Krajského súdu v Bratislave: „**princíp trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* sa prejavuje najmä v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ, pričom v takýchto prípadoch musia orgány činné v trestnom konaní a súd vykladať znaky skutkových podstat, prevažne majetkových trestných činov s vedomím, že princíp *ultima ratio* je neoddeliteľnou súčasťou formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu a má vplyv aj na subjektívnu stránku trestného činu a musia tiež náležite zvažovať, či je možné využiť inštitúty iných právnych odvetví na namietané porušenie práva a či týmito inštitútmi možno reálne dosiahnuť nápravy, ak k porušeniu práva skutočne došlo. Princíp *ultima ratio* tak umožňuje orgánom činným v trestnom konaní a súdu odlišiť prípady, ktoré spadajú výhradne do sféry občianskoprávných, či obchodných vzťahov a naplňajú len zdanlivo formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu od skutočnej trestnej činnosti**“. JUDr. Peter Šamko sa taktiež jasne vyjadril k problematike neschopnosti štátu vyvinúť taký súdny systém, ktorý by účinným spôsobom umožnil domôcť sa v civilnom konaní svojich oprávnených nárokov.¹⁶ Nemali by sme však dopustiť, aby v právnom štáte na nedostatky právneho systému doplácali jednotlivci a boli vystavení zastrašovaniu trestným postihom v prípadoch, ktoré trestnoprávnu ochranu nepoživajú.

Záver

V článku som sa pokúsila poukázať na skutočnosť, že v niektorých prípadoch, vo fáze prípravného konania sa interpretačné pravidlá, na ktorých je založený náš právny systém, aplikujú nesprávnym spôsobom, pričom sa mi javí, že orgány činné v trestnom konaní sa

¹⁵ IV. ÚS 469/02 Nález Ústavného súdu Českej republiky.

¹⁶ ŠAMKO P.: Princíp *ultima ratio*. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In *Právne listy*. Zverejnené 1. 4. 2013. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/>.

nad rámec svojich kompetencií nechávajú vtiahnuť do majetkových sporov, ktoré majú jednoznačný súkromnoprávny základ.

Dôvodnosť zneužívania právneho systému pri podávaní trestných oznámení vidím hneď niekoľko. Ide napríklad o možnosť vyhnúť sa plateniu súdnych poplatkov, ktoré je v občianskom súdnom konaní imanentnou súčasťou nevyhnutnou pre pokračovanie vo veci po podaní žaloby. Na základe poznatkov z praxe zároveň dokážem vyvodiť záver, že civilné súdne konanie sa za štandardných okolností vedie v oveľa dlhšom časovom horizonte ako konanie trestné. Ďalším zjavným dôvodom je dôkazné bremeno, ktoré je pri podaní žaloby na strane žalobcu. V trestnom konaní nenesie dôkazné bremeno oznamovateľ, ale orgán činný v trestnom konaní. Taktiež si dovoľujem poukázať na vyšší stupeň pohrozenia formou trestného oznámenia, s cieľom vyvolať v druhej zmluvnej strane strach z trestného stíhania, ktoré je najvyšším stupňom represie, a donútiť tým druhú zmluvnú stranu k riadnemu plneniu svojich zmluvných povinností.

Summary

Application of the *ultima ratio* Principle with a View to Pre-trial Procedures

This paper concerns property ownership disputes in the field of commercial law having a private-law basis, which are however considered by law enforcement authorities in pre-trial procedures as property crimes without the prior use of institutions of civil trials available to aggrieved parties for their defence in accordance with Slovakian law. In addition to the application of the *ultima ratio* principle from the procedural perspective, on the basis of a specific property-law case in the field of business, based on the findings of the Constitutional Court dated 1 April 2009, file No. I. ÚS 402/2008, this paper deals with the problem of seemingly fulfilled formal elements for the crime of fraud. The starting point of arguments intended to produce the legal relevance of this problem was a decision issued by the relevant authorities selected on the basis of the author's personal experience with a criminal case from the point of view of the defence of the persons being prosecuted, as well as the consistent practice of courts and opinions of the experts, with which she had the opportunity to acquaint herself during her legal traineeship in a law firm and her academic research.

In conclusion, this paper summarizes the factors which could discourage the aggrieved parties from civil lawsuits. With reference to the lengthy judicial proceedings associated with some aspects of the burden of proof on the part of the plaintiffs, of the conclusion is reached that there are easier alternatives available to the aggrieved parties, i.e. to make criminal complaints instead of bringing civil actions. In the light of the above point of view on this issue, the paper outlines possible shortcomings of the criminal justice system resulting from the decision-making activities of law enforcement authorities where criminal repression is used to satisfy subjective rights of a private-law nature.

Bibliografia

Pramene

Všeobecne záväzné právne predpisy:

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v platnom znení;

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení;

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v platnom znení.

Súdne rozhodnutia:

PL. ÚS 1/92 nálež Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky z 26. 11. 1992;

IV. ÚS 564/2000 nálež Ústavného súdu Českej republiky z 8. 11. 2001;

IV. ÚS 469/02 nálež Ústavného súdu Českej republiky z 29. 4. 2004;

I. ÚS 402/2008 Nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. 4. 2009;

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. 7. 2012, sp. zn. 5Sžf 65/2011;

Uznesenie Krajského súdu Košice z 28. 6.2012, č. k. 5 To 22/2012-169;

Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 18. 11. 2015, sp. zn. 1T 220/2015;

Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 18. 11. 2015, sp. zn. 1T 220/2015.

Ostatné pramene:

Rozhodnutie Okresného prokurátora o zamietnutí sťažnosti, sp. zn. 1Pv 288/13/5506-59;

Upovedomenie Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, sp. zn. IV Pz 330/16/1000-9.

Literatúra

Neperiodická literatúra:

MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011.

– ISBN 978-80-7380-338-4;

MENCEROVÁ, I. et al.: *Trestné právo hmotné*. Šamorín : Heuréka, 2013. – ISBN 978-80-89122-86-8.

Periodická literatúra:

ŠAMKO P.: Princíp *ultima ratio*. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In *Právne listy*. Zverejnené 1. 4. 2013. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/>.

Viktor Križan

Správa o medzinárodnej vedeckej konferencii Olomoucké právnické dny, konanej 18.–19. mája 2017 v Olomouci

Na pôde olomouckej právnickej fakulty sa 18. až 19. mája 2017 po jedenásty raz uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia „Olomoucké právnické dny“, ktoré sú najvýznamnejšou udalosťou vedeckého života tejto fakulty.

Ako tradične, konferencia prebiehala v dvoch častiach. Po úvodnom slove dekanke JUDr. Zdenky Papouškovéj, Ph.D. sa v plenárnej časti predstavili významní odborníci, konkrétne JUDr. Lenka Bradáčová, Ph.D., vrchná štátna zástupkyňa v Prahe, JUDr. Robert Fremr, sudca Medzinárodného trestného súdu a JUDr. Roman Fiala, podpredseda Najvyššieho súdu ČR. Vo vystúpeniach sa venovali otázkam dôveryhodnosti ako významnej hodnoty profesionálnej etiky, etike z pohľadu sudcu Medzinárodného trestného súdu a nakoniec slušnosti a spravodlivosti v procesnom práve.

Po ukončení plenárnej časti konferencia pokračovala v bohato obsadených tematicky zameraných sekciách. Nosnou témou pracovnoprávnej sekcie, na ktorej som sa zúčastnil, boli (ne)riešené otázky pracovného práva. Sekciu otvoril príspevok JUDr. et PaedDr. Jany Lindovej, Ph.D. zo Západočeskej univerzity v Plzni na tému aktuálnych otázok vedúcich zamestnancov odmeňovaných mzdou. Potom sa doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD. z Trnavskej univerzity v Trnave venoval problematike informačného systému starobného dôchodkového sporenia. Prvú časť sekcie uzavrel podnetný príspevok JUDr. Ing. Petra Machálka, Ph.D. z Masarykovej univerzity v Brne na tému Rady zamestnancov, organizovaný útvar „s“ alebo „bez“ právnej osobnosti. Druhý blok príspevkov otvoril JUDr. Andrej Poruban, PhD. z Univerzity Komenského v Bratislave témou nových foriem zamestnávania, na ktorého príspevkom „Pracovnoprávne postavenie UBER vodiča“ nadviazal JUDr. Viktor Križan, PhD. z Trnavskej univerzity v Trnave. Rokovanie sekcie v prvý deň konania konferencie uzavreli príspevky JUDr. Ondřeja Horáka, Ph.D. a JUDr. Jána Kotulu z hosťujúcej Univerzity Palackého v Olomouci, v ktorých sa venovali nadobúdaniu majetkových práv zamestnanca inak než dedením, respektíve komparácii náhrady ujmy na zdraví podľa českého Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce.

Druhý deň konferencie pokračoval tretím blokom rokovaní v sekciách. V našom prípade ho otvoril príspevok doc. JUDr. Jarmily Pavlátovej, CSc. zo Západočeskej univerzity v Plzni, ktorý sa okrem aktuálnych otázok novelizácie Zákonníka práce venoval aj opakujúcim sa aplikačným nedostatkom aktuálne platného českého Zákonníka práce. Priestor dostali aj zástupcovia Karlovej univerzity v Prahe, konkrétne JUDr. Jakub Morávek, Ph.D. a Mgr. Lucie Řehořová, ktorí sa vo svojich príspevkoch venovali problematickým aspektom prekážok v práci a novej podobe súbehu funkcií. Predposledným vystupujúcim bol Mgr. Michal Dittrich zastupujúci Západočeskú univerzitu v Plzni a program sekcie sa naplnil vystúpením moderátorky sekcie JUDr. Mgr. Evy Šimečkovéj s príspevkom zameraným na monitorovanie zamestnancov na pracovisku, jeho možnosti a limity.

Popri pracovnej časti konferencie nemožno opomenúť ani spoločenský večer. Zúčastneným ponúkol možnosť viesť diskusiu aj v neformálnom štýle a určite prispel k celkovému zdaru konferencie, ktorá priniesla živú a plodnú vedeckú debatu.

Denis Bede

CIECHANOWICZ-MCLEAN, Janina/NYKA, Maciej: *Environmental Law*. Gdańsk – Warszawa : Gdańsk University Press, 2016. 241 pp. – ISBN 978-83-7865-461-2

The new textbook “Environmental Law” written by Professor Janina Ciechanowicz-McLean and Dr Maciej Nyka at the Faculty of Law and Administration of the University of Gdańsk is part of the publication series “Law: The Basic Concepts” published by Gdańsk University Press. The authors are experienced academics and producers of numerous publications in the field of environmental law, both in Polish and English languages. This book is devoted not only to English-speaking students of law, administration or business but, as stated in a preface, also to a wider circle of those seeking basic information on the principles and rules of environmental law.

With the rapidly-growing problem of environmental degradation and depletion of natural resources all over the world, causing an ever-increasing threat to human health and quality of life, there are increasingly urgent calls for tightening the legal standards of national and international environmental protection. Environmental protection concerns not only the protection of forests, seas and oceans and the wildlife in them, but also protection from climate changes, destroying biodiversity, dumping of waste or genetically-modified organisms. In the last couple of years, the international community has been focusing on an increasing number of public environmental rights, recognizing the importance of respective roles that non-governmental organizations and individual citizens can play in environmental protection. With this in mind, the reviewed publication provides readers with information indispensable for understanding as well as better orientation in the field of environmental law.

The handbook is divided into four main chapters. Chapter 1 entitled “Axiological and Philosophical Principles of Environmental Law. Normative Concepts concerning the Environment” is written by Professor Ciechanowicz-McLean. Divided into 21 subchapters, it presents several basic normative concepts as well as new trends which concern the international community, such as the global rise of eco-terrorism, transborder waste shipment, the need of sustainable development, liability for environmental damage, increased activity of environmental organizations and rising public interest in environmental law. At the very beginning the author offers a short presentation of contemporary concepts of environmental protection, ending with a very well-placed remark that the environment is only one, a global environment which knows no boundaries, reminding us that we all are responsible for the degradation of our environment. As the authors focus on the regulations in Polish as well as European and international environmental law, the following subchapters are intended to basically outline the current state of Polish, European and international law in the field of environment and its protection.

Chapter 2 on the “Principles of Environmental Law” written by Dr. Nyka analyses the legal significance of core environmental principles in contemporary legal systems and the development of such principles in modern form, referring to the Stockholm Conference of 1972. It was at this conference that attention started being focused on problems related to

environmental degradation, producing a declaration containing 26 principles concerning the environment and its development. Next the author deals with sources of the principles of environmental law, presenting to readers where they can be identified, depending on particular legal systems, starting with international law. In the second subhead of this chapter the author presents information on each of several selected principles of environmental law, starting with one which is not unreasonably considered to be the most important: the principle of sustainable development. He then continues with others, arranged in perfectly-selected order according to their importance and significance in the legal systems of environmental law, such as the principle of preventive action, the precautionary principle, and the “polluter pays” principle.

Chapter 3 entitled “Environmental Governance”, presents the institutional aspect of environmental law. The most extensive chapter is divided into three main subchapters focusing on bodies of environmental governance on three levels: international, regional and national, which can only be appreciated. The author succeeds in creating a very comprehensive catalogue of institutions and entities standing behind or participating in the governing of environmental protection. In approaching the issue of environmental protection through the prism of the concept of environmental governance, the author demonstrates the irreplaceable role of private entities and non-governmental organizations and other such entities in helping to meet environmental protection objectives.

The final chapter 4 on “Sector-specific Environmental Law” written again by Prof. Ciechanowicz-McLean is divided into five subchapters which encompass legal protection of nature, biological diversity, marine and water environments and the atmosphere, and principles of waste management. In every one of these sectors, the author presents the basic principles which form legislation regulating the given sector and the most substantial instruments implementing these principles on international, EU and national levels. Most space is dedicated to the growing issues of recycling, re-using and disposal of waste and waste management, which are increasingly burdensome in our present-day society.

The reviewed publication has only 241 pages, and thanks to the easy-to-understand language it is written in it is accessible to a wide audience, providing enough information to create a comprehensive overview of contemporary environmental law, while being not so detailed as to discourage readers from the general public. The overall layout of the text is very good, making it easy to navigate between chapters and subchapters and to find the necessary information. By selecting the most important issues in contemporary environmental law, the text is well up to date. Additionally, at the end of every chapter there is a list of recommended literature for further reading. All of these attributes make it an excellent basis for studying environmental law. In conclusion, the reviewed textbook has the potential to be an important tool for students of law and related disciplines, for experts from the scientific community as well as anyone generally interested in environmental protection and conditions for sustainable development.

List of authors/Die Autoren/Autori

Mgr. Denis Bede – doktorand v dennej forme štúdia
odbor Teória a dejiny štátu a práva, Katedra teórie práva a ústavného práva
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Mgr. et Mgr. Branislav Borovský – doktorand v externej forme štúdia
odbor Teória a dejiny štátu a práva, Katedra rímskeho a cirkevného práva
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

JUDr. Jana Kanzelsberger – doktorandka v externej forme štúdia
odbor Teória a dejiny štátu a práva, Katedra teórie práva a ústavného práva
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

JUDr. Viktor Križan, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

JUDr. Peter Mosný – doktorand v externej forme štúdia
odbor Teória a dejiny štátu a práva, Katedra medzinárodného práva a európskeho práva
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Mgr. et Mgr. Eva Šandriková – doktorandka v externej forme štúdia
odbor Trestné právo, Katedra trestného práva a kriminológie
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Trnava University in Trnava, Faculty of Law

Pokyny pre autorov

1. Rukopis musí byť spracovaný v anglickom, nemeckom, českom alebo slovenskom jazyku.
2. Redakcia prijíma iba rukopisy v elektronickej podobe vo formáte kompatibilnom s programom MS Word 2010. Formálne náležitosti rukopisu: typ písma Times New Roman 12; riadkovanie 1,5; v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10; slová na konci riadku nedeliť; strany rukopisu nečíslovať.
3. Citácie a poznámky prosíme uvádzať pomocou programu MS Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať priebežne. Číslo poznámky je potrebné uviesť ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690.
4. Rozsah vedeckého článku je v rozmedzí 15 až 30 normostrán. Príspevok zaslaný ako podnet do diskusie má najviac 20 strán. Recenzie a anotácie majú najviac 10 strán.
5. Príspevok musí mať náležite zvolený názov, prípadne podnázov, musí obsahovať tituly, meno, priezvisko a miesto vedeckého pôsobenia autora. Vedecký článok má okrem toho mať abstrakt v rozsahu najviac 15 riadkov, kľúčové slová v rozsahu najviac 10 výrazov a záverečný súhrn podstatných myšlienok v anglickom alebo nemeckom jazyku. V prípade príspevku v anglickom alebo nemeckom jazyku sa záverečný súhrn uvádza v materinskom jazyku autora. Kapitoly a podkapitoly sa číslujú arabskými číslicami.
6. Vedecký článok je predmetom obojstranne anonymného recenzného konania, pričom recenzný posudok vyhotovia nezávislí recenzenti. Ak recenzent podmieňuje publikáciu rukopisu zapracovaním pripomienok, redakcia autora vyzve, aby rukopis prepracoval. Recenzné posudky majú odporúčajúci charakter; o zaradení rukopisu do tlače rozhoduje redakčná rada.
7. E-mailová adresa, na ktorú je možné zasielať príspevky, je **fie@truni.sk**.

FORUM IURIS EUROPAEUM

5/2017/Nr. 1

Published by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, IČO: 31825249, in the publishing house TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.

The journal is published twice a year.

Editor-in-chief: doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Editorial office: Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, e-mail: fie@truni.sk

For distribution, reservations and subscriptions, also to foreign countries, contact: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Dúbravská cesta 9, SK-845 02 Bratislava

Herausgeber: Juristischen Fakultät der Trnavaer Universität in Trnava, Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, IČO: 31825249, im Verlag TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.

Erscheint zweimal pro Jahr.

Chefredakteur: doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Redaktionsanschrift: Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, e-mail: fie@truni.sk

Verbreitet, Bestellungen und Abonnements (auch ins Ausland) bearbeitet: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Dúbravská cesta 9, SK-845 02 Bratislava

Vydáva Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, IČO: 31825249, vo vydavateľstve TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.

Časopis vychádza ročne dva razy.

Hlavný redaktor: doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Adresa redakcie: Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, e-mail: fie@truni.sk

Rozširuje, objednávky a predplatné i do zahraničia prijíma: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Dúbravská cesta 9, SK-845 02 Bratislava

Instructions for authors

1. Manuscript must be written in English, German, Czech or Slovak.
2. Manuscripts must be submitted in electronic form in formats compatible with MS Word 2010. Formal requirements are as follows: font Times New Roman 12; spacing of lines 1,5; font of footnote references Times New Roman 10; words at the end of lines remain undivided; pages of manuscript should not be numbered.
3. Quotations and references must be made in the form of MS Word footnotes. References to literature must be made in accordance with the norm ISO 690.
4. Length of original research article should be 15–30 pages. Manuscript in the form of contribution to a discussion may not exceed 20 pages. Reviews and annotations may not exceed 10 pages.
5. Manuscript must have its proper title and subtitle (when appropriate). Manuscript must include abbreviations of academic degrees acquired by its author, name and surname of its author and the name of the research institution. Research articles must also include a short abstract not exceeding 15 lines, key words not exceeding 10 terms and a summary of essential conclusions of the article. The summary should be written in English or German language. In case of English or German contribution the summary is in native language of the author. The editorial office recommends that authors structure their papers using Arabic numerals to denote their chapters and subchapters.
6. Research articles are subject to a peer review process in which they are assessed by independent experts. The editorial office will send to authors the review assessments as soon as it gets them from reviewers. If the reviewer suggests modifications to the article, the editorial office will contact the author in order to have the manuscript suitably modified. The editorial office is not bound by the results of the review process.
7. Manuscripts must be submitted to **fie@truni.sk**.

Anweisungen für die Autoren

1. Das Manuskript muss entweder in der englischen, deutschen, tschechischen oder slowakischen Sprache verfasst sein.
2. Die Redaktion akzeptiert ausschließlich Manuskripte in elektronischer Form in einem mit MS Word 2010 kompatiblen Format. Textfassung: Schrifttyp Times New Roman 12; Zeilenabstand 1,5; in den Fußnoten Times New Roman 10; keine Worttrennung am Zeilenende, Manuskriptseiten bitte nicht nummerieren.
3. Zitationen und Anmerkungen bitte mit Hilfe von Microsoft Word als Fußnoten an der betreffenden Seite untereinander anführen und laufend nummerieren, wobei die Nummer der Anmerkung als Index angeführt werden soll. Beim Zitieren der bibliographischen Angaben ist die Norm ISO 690 maßgebend.
4. Der Umfang eines wissenschaftlichen Artikels beträgt meistens 15–30 Seiten. Der Umfang eines Beitrages in die Rubrik „aus dem wissenschaftlichen Leben“ beträgt höchstens 20 Seiten. Rezensionen und Nachrichten aus dem wissenschaftlichen Leben betragen meistens bis zu 10 Seiten.
5. Das Thema muss mit einem zutreffenden Titel, bzw. Untertitel versehen werden. Weiter müssen auch akademische Grade des Autors, sein Vorname und Name und der Ort, an dem er wissenschaftlich tätig ist, angeführt werden. Ein wissenschaftlicher Artikel muss zudem auch einen Abstrakt im Umfang von höchstens 15 Zeilen, Schlüsselwörter im Umfang von höchstens 10 Wörtern und eine Zusammenfassung der wichtigsten Gedanken in der englischen oder deutschen Sprache enthalten. Im Falle eines in der englischen oder deutschen Sprache verfassten Artikels ist die Zusammenfassung in der Muttersprache des Autors zu verfassen. Es wird von Seiten der Redaktion den Autoren empfohlen, ihr Manuskript übersichtlich zu strukturieren; Kapitel und Unterkapitel werden mit arabischen Ziffern nummeriert.
6. Wissenschaftliche Artikel sind Gegenstand eines Rezensionsverfahrens, wobei das Rezensionsgutachten von einem unabhängigen Rezensenten ausgefertigt wird. Die Redaktion versendet den Autoren die Rezensionsgutachten umgehend. Im Falle, dass der Rezensent das Publizieren eines Manuskripts unter der Bedingung der Einarbeitung seiner Bemerkungen zulässt, wird der Autor von Seiten der Redaktion zur Umgestaltung seines Manuskripts aufgefordert. Die Rezensionsgutachten haben den Charakter von Empfehlungen; über das Publizieren des Manuskripts entscheidet der Redaktionsbeirat.
7. Die Beiträge sind an folgende E-mail-Adresse zu schicken: **fie@truni.sk** (E-mail-Adresse der Redaktion).